

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนหลังการรื้อย้ายชุมชนแออัด
กรณีศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 กรุงเทพมหานคร

นาย สรสิทธิ์ เลิศขจรสุข

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HOUSEHOLD ECONOMIC SECURITY AFTER SLUM RELOCATION:
A CASE STUDY OF SRANGSAN PATTANA 7-12 COMMUNITY IN BANGKOK

Mr. Sorrasith Lerdkajornsuk

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban and Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนหลังการรื้อ
ย้ายชุมชนแออัด: กรณีศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา
7-12 กรุงเทพมหานคร

โดย

นาย สรสิทธิ์ เลิศขจรสุข

สาขาวิชา

การวางแผนภาคและเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

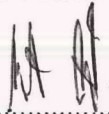

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต จุลาลัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

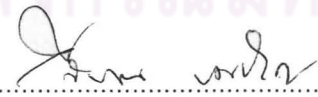
..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนิต ภูจินดา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ไสภณ ชมชาญ)

สรลธิธิ์ เลิศขจรสุข: ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนหลังการรื้อย้ายชุมชนแออัด
กรณีศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 กรุงเทพมหานคร. (HOUSEHOLD
ECONOMIC SECURITY AFTER SLUM RELOCATION: A CASE STUDY OF
SRANGSAN PATTANA 7-12 COMMUNITY IN BANGKOK) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
หลัก: ผศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 154 หน้า.

งานวิจัยนี้ศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนหลังการรื้อย้ายของชุมชนแออัดภายใต้
โครงการบ้านมั่นคง คำถามในงานวิจัยคือการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับ
ครัวเรือนหรือไม่ อย่างไร สมมติฐานหลักคือ การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะไม่
ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน โดยมีสมมติฐานรองคือ (1) ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและ
สร้างใหม่จะพบปัญหาในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน (2) ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น
และ (3) มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่อยู่อาศัยหน่วย
วิเคราะห์ในงานวิจัยคือครัวเรือน ตัวแปรต้นคือ การรื้อย้ายชุมชนออกและสร้างใหม่ ตัวแปรตามคือ ความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจในด้านต่างๆ วิธีการศึกษาคือเปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชน
สร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เขตคลองเตย จังหวัดกรุงเทพมหานคร ในช่วงก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง

ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในด้านของการเข้าถึงปัจจัยสี่,
การช่วยเหลือด้านการเงินจากภาครัฐ และครัวเรือนบางส่วนมีการประกอบอาชีพที่มั่นคงขึ้น มีรายได้และสัญญา
จ้างที่แน่นอน และมีจำนวนผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนมากขึ้น ครัวเรือนส่วนใหญ่มีความสามารถในการชำระ
หนี้สินต่างๆ โดยเหลือรายได้สุทธิในปริมาณที่ใกล้เคียงกับในช่วงก่อนการรื้อย้าย และมีการออมทรัพย์ในสหกรณ์
ชุมชน อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายนี้ไม่ได้ทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้สุทธิสูงขึ้น และครัวเรือนร้อยละ 34 เกิด
ความไม่มั่นคงด้านของภาระหนี้สินที่เกินกำลังจ่าย เนื่องจากเกิดภาวะภัยทางศีลธรรม (Moral Hazard) ใน
ครัวเรือน ส่งผลให้ครัวเรือนเหล่านั้นเลือกที่จะค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ยืมที่พักอาศัย ประกอบกับ
ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดิน ที่อยู่อาศัย รวมถึงค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... การวางแผนภาคและเมือง..... ลายมือชื่อนิติ..... สิริสังข์
สาขาวิชา..... การวางแผนภาคและเมือง..... ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา..... 2553.....

##5274153125: MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: HOUSEHOLD ECONOMIC SECURITY/ SLUM RELOCATION/
BAANMANKONG PROJECT

SORRASITH LERDKAJORNSUK: HOUSEHOLD ECONOMIC SECURITY AFTER
SLUM RELOCATION: A CASE STUDY OF SRANGSAN PATTANA 7-12
COMMUNITY IN BANGKOK. THESIS ADVISOR: ASST.PROF. APIWAT
RATTANAWARAHA, Ph.D., 154 PP.

This research examines economic security of household after slum relocation under the Baanmankong project. The research question is whether and how slum relocation increase household economic security. The main hypothesis is that slum relocation does not increase household economic security, the sub hypothesis are : (1) households have longer commute to work (2) households have to spend more to purchase land and houses and (3) households have to change occupations because of physical modification of their house. The unit of analysis is the household. The independent variable is the slum relocation, the dependent is household economic security. The study method is to compare household economic security in Sransan pattana 7-12 community in Bangkok before and after participating in the Baanmankong project.

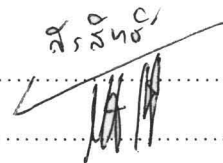
The empirical results indicate that almost all households in the community have the greater economic security in term of four basic needs, namely food shelter clothing and medicine, in addition to an increase in financial support from the government. Some households have more job security as there are more job holders in the family and more jobs with employment agreement and regular income, so they have increased savings through the community cooperative and also have greater ability to pay debts, although their net income remains at the same rate as before the relocation. The relocation does not increase economic security in term of net income. About 34 percents of households have more debts than what they can repay after the relocation. The debts have increased due to Moral Hazard problems in households, when households decided not to pay the land rental and house credit debts. And Households have more expenses to acquire land and residence and to pay for increased travel costs due to longer work commute.

Department: ..Urban and Regional Planning.. Student's Signature.....

Field of Study: ..Urban and Regional Planning Advisor's Signature.....

Academic Year:.....2010.....

๒๕๕๓
/

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือและจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความกรุณาเอาใจใส่ แนะนำ และผลักดันเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จึงขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ วิจารณ์ ประดิษฐ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนิต ภูจินดา และอาจารย์โสภณ ชมชาญ ที่กรุณาสละเวลาอ่าน เล่มวิทยานิพนธ์ และร่วมรับเข้าฟังการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำที่มีค่าและเป็น ประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ และอาจารย์คณาจารย์ทุก ท่านที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางด้านการวางแผนภาคและเมืองตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

กราบขอบพระคุณสมาชิกสหกรณ์ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 คริวเรือนที่ให้ความ ร่วมมือและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และกราบขอบพระคุณตัวแทนฝ่าย สิ้นเชื้อ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่สละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้ทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณพี่ภรณ์พงศ์ ทองศรี และเพื่อนภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชา ออกแบบชุมชนเมือง และภาควิชาเคหการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยสนับสนุนและ ช่วยเหลือในด้านต่างๆ

ขอขอบคุณแหล่งข้อมูลทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ เอกสาร และเว็บไซต์ต่างๆ ที่ให้ข้อมูลแก่ผู้ทำ วิทยานิพนธ์

กราบขอบพระคุณบิดา มารดา และพี่สาว ที่ให้กำลังใจและคอยสนับสนุนในทุกๆด้าน

สุดท้ายกราบขอบพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยช่วยเหลือให้มีแรงใจในการทำ วิทยานิพนธ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ม
สารบัญภาพ.....	ม
สารบัญแผนที่.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 สมมติฐานของการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 กรอบการศึกษา.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด.....	12
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนแออัดและการบูรณาการที่ดิน.....	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ.....	17
2.4 กรณีศึกษาหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	29
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	38
3.1 การกำหนดปัญหาการวิจัย.....	38
3.2 ขั้นตอนการศึกษา.....	38
3.3 ตัวแปรในการศึกษา.....	42

3.4 ตัวชี้วัดในการศึกษา.....	43
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	46
4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัดคลองเตย.....	46
4.2 ข้อมูลทั่วไปของโครงการบ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12.....	49
บทที่ 5 ผลการวิจัย.....	62
5.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนในชุมชน.....	62
5.2 การวิเคราะห์ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ.....	63
5.3 ความคิดเห็นของครัวเรือนในชุมชน.....	97
5.4 การสรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน.....	100
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	120
6.1 อภิปรายผลจากสมมติฐาน.....	120
6.2 สรุปผลการวิจัย.....	122
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	129
รายการอ้างอิง.....	133
ภาคผนวก.....	136
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	154

สารบัญญัตินำ

ตารางที่	หน้า	
2.1	ประเภทการปรับปรุงชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร.....	17
5.1	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....	62
5.2	รายจ่ายที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ยืม.....	63
5.3	ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าโทรศัพท์.....	64
5.4	ค่าใช้จ่ายทั่วไป.....	66
5.5	ค่าเดินทางไปทำงานของทั้งครัวเรือน.....	68
5.6	ค่าเดินทางของลูกหลานทั้งครัวเรือน.....	69
5.7	ค่าเดินทางอื่นๆ.....	71
5.8	รูปแบบการเดินทางของครัวเรือน.....	72
5.9	ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สินอื่นๆ.....	73
5.10	ค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	75
5.11	รายได้ครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	75
5.12	รายได้สุทธิครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	77
5.13	ค่าเฉลี่ยรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของรายจ่าย.....	81
5.14	ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน.....	82
5.15	ขนาดของที่พักอาศัย.....	85
5.16	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพ.....	85
5.17	การประกอบอาชีพอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน รายบุคคล.....	87
5.18	รายได้ของผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล.....	88
5.19	การเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือน.....	89
5.20	สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือน.....	90
5.21	การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานของครัวเรือน.....	91
5.22	สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานของครัวเรือน.....	91
5.23	จำนวนสมาชิกที่มีงานประจำในครัวเรือนหลังการย้าย แบ่งตามรายได้สุทธิ.....	92
5.24	การออมทรัพย์ของครัวเรือน.....	93
5.25	การออมทรัพย์ของครัวเรือนและปัญหาที่พบ.....	94
5.26	ภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายของครัวเรือน.....	95

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
5.27	ปริมาณการค้างชำระสหกรณ์.....	96
5.28	ความคิดเห็นในครัวเรือนที่มีต่อโครงการบ้านมั่นคง.....	97
5.29	ความพึงพอใจต่อโครงการบ้านมั่นคงโดยรวม.....	98
5.30	ความคิดเห็นของครัวเรือนที่มีต่อการค้างชำระ.....	99
5.31	ครัวเรือนที่ค้างชำระตามรายได้สุทธิ.....	100
5.32	ผู้ประกอบการอาชีพ รายบุคคล และรายได้สุทธิในครัวเรือนที่มีการค้างชำระ.....	102
5.33	การประกอบอาชีพอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ แต่ไม่เกิด เป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย.....	102
5.34	ปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายในครัวเรือน.....	103
5.35	ผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายในครัวเรือน..	104
5.36	รายได้ของผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายใน ครัวเรือน.....	104
5.37	ระดับของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน.....	118
6.1	ผลจากสมมติฐานหลักและสมมติฐานรอง.....	122

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1 แสดงขั้นตอนวิธีการวิจัย.....	9
2.1 กลไกและรูปแบบในการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น.....	15
2.2 ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน.....	28
2.3 ผลทางด้านของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในโครงการบ้านมั่นคง.....	33
2.4 แสดงกรอบแนวคิดของงานวิจัย.....	37
3.1 ขั้นตอนวิธีการวิจัย.....	42
4.1 โครงสร้างการบริหารในชุมชน.....	59
5.1 ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าโทรศัพท์.....	65
5.2 ค่าใช้จ่ายทั่วไป.....	67
5.3 ค่าเดินทางไปทำงานของทั้งครัวเรือน.....	68
5.4 ค่าเดินทางของลูกหลานทั้งครัวเรือน.....	70
5.5 ค่าเดินทางอื่นๆ.....	71
5.6 ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สินอื่นๆ.....	74
5.7 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	75
5.8 รายได้ครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	77
5.9 รายได้สุทธิครัวเรือนรวม ต่อเดือน.....	80
5.10 ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน.....	83
5.11 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพ.....	86
5.12 ครัวเรือนที่ค้างชำระตามรายได้สุทธิ.....	101
5.13 สรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในด้านต่างๆ ก่อนการย้าย.....	109
5.14 สรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในด้านต่างๆ หลังการย้าย.....	109
5.15 ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนเพิ่มขึ้น.....	118
5.16 ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนลดลง.....	119

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
4.1	แสดงสภาพชุมชนก่อนการรื้อย้าย.....	56
4.2	แสดงสภาพชุมชนหลังการรื้อย้าย.....	57

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนที่

แผนที่ที่		หน้า
1.1	พื้นที่ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12.....	7
4.1	ขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินการทำเรือกรุงเทพ ปี พ.ศ. 2547.....	44
4.2	พื้นที่ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 (1).....	50
4.3	พื้นที่ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 (2).....	51
4.4	ผังบริเวณชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12.....	58

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานครได้เผชิญกับปัญหาชุมชนแออัดมาเป็นเวลานาน เนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาหาแหล่งงานของประชากรจากชนบท การพัฒนาความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วพร้อมไปกับความไม่เท่าเทียมในเรื่องของสวัสดิการขั้นพื้นฐาน รวมถึงคนจนในเมืองเองได้ย้ายมาอยู่ชุมชนแออัดเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ (เลอพงส์ เทพชัย, 2526) ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของชุมชนแออัดเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นปัญหาในเมืองทั้งในด้านของสภาพแวดล้อม สังคม ปัญหาการบุกรุกที่ดินของภาครัฐ เอกชนหรือหน่วยงานต่างๆ ประกอบกับการขาดการจัดการด้านที่ดินและที่อยู่อาศัยในการรองรับประชากรเหล่านี้ ชุมชนแออัดจึงกลายเป็นปัญหาด้านที่ดินและที่อยู่อาศัยที่ปรากฏเห็นอยู่ทั่วไปในกรุงเทพมหานคร

จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงได้เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดขึ้นมาหลายแนวทาง หนึ่งในนั้นคือโครงการบ้านมั่นคง โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการให้แก่ชุมชน แนวคิดหลักของโครงการดังกล่าวคือให้ชุมชนเป็นตัวแกนหลักในการแก้ไขปัญหาของตน และให้ชุมชนหรือท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐหรือเอกชนในการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการลงมือดำเนินการ

รูปแบบการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยใน "โครงการบ้านมั่นคง" มีแนวทางในการพัฒนาหลายรูปแบบ ได้แก่ การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่เดิม (Slum Upgrading), การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking), การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing), การก่อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม (Reconstruction), การรื้อย้ายชุมชนออก (Relocation) ซึ่งล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ของชุมชน ซึ่งจากรูปแบบในการแก้ไขปัญหทั้ง 5 รูปแบบ รูปแบบในการแก้ไขประเภทปรับปรุงในที่เดิมมีจำนวนโครงการมากที่สุดของโครงการในกรุงเทพมหานคร เช่น ชุมชนร่วมใจพัฒนา 7-12 รองลงมาได้แก่โครงการการรื้อย้ายและสร้างใหม่ เช่น ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 และการก่อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม เช่น ชุมชนร่วมสามัคคี การแก้ไขปัญหทั้ง 2 รูปแบบนี้จะสามารถสร้างความมั่นคงใน

การอยู่อาศัยของคนในชุมชนได้ตั้งแต่จุดเริ่มต้น ในส่วนของการปรับผังและการแบ่งปันที่ดินนั้นยังมีจำนวนโครงการที่น้อยเมื่อเทียบกับการแก้ไขปัญหาสามรูปแบบข้างต้น

ที่ผ่านมา องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ รวมทั้ง พอช. ได้ศึกษาและวิจัยผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้อาศัยในชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของโครงการบ้านมั่นคง เช่น ผลทางด้านของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552) ผลการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2546) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ธนศักดิ์ สายจำปา, 2551, (อคิน รพีพัฒน์ และคณะ, 2550) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่มีผลการดำเนินงานทั้งในด้านของกรรมสิทธิ์และกายภาพของพื้นที่ในเชิงบวก แสดงถึงความสำเร็จของโครงการบ้านมั่นคง อย่างไรก็ตามในด้านของการวิจัยในเชิงผลกระทบในด้านเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนนั้นยังคงขาดผู้ทำการศึกษาและสรุปผลในเชิงประจักษ์

นอกจากนี้ที่ผ่านมารัฐบาลยังมีการริเริ่มแนวคิดการจัดการในเรื่องของความมั่นคงของมนุษย์ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ซึ่งมุ่งเน้นที่การพัฒนาและให้ความสำคัญกับตัว “คน” มากขึ้น รวมถึงมีการจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกำหนดมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่สร้างความมั่นคงของมนุษย์ งานวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากโครงการบ้านมั่นคงจึงจะเป็นประโยชน์สำหรับการวางนโยบายและดำเนินโครงการในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ได้ต่อไป

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยครั้งนี้จึงได้มุ่งเน้นในเรื่องของสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน ผลการศึกษาจากงานวิจัยชิ้นนี้จะบ่งชี้ถึงสภาวะความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในโครงการบ้านมั่นคง คำถามในงานวิจัยคือ การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดที่ทำการการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนหรือไม่ อย่างไร กรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ซึ่งเป็นหนึ่งใน 10 โครงการนำร่องของบ้านมั่นคง โครงการเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เดิมอยู่ในชุมชนคลองเตยล๊อค 7-12 และมีการบุกรุกที่ดินของภาครัฐ ต่อมาคนในชุมชนได้ร่วมมือกับโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ปัญหา โดยการรื้อย้ายชุมชนออกไปสร้างในที่ดินแห่งใหม่

1.2 สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานหลักในงานวิจัยนี้คือ การแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่ไม่ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน โดยมีสมมติฐานรองได้แก่

1. ครัวเรือนที่ได้รื้อย้ายและสร้างใหม่พบปัญหาในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน
2. ครัวเรือนที่ได้รื้อย้ายและสร้างใหม่มีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น
3. ครัวเรือนที่ได้รื้อย้ายและสร้างใหม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่อยู่อาศัย

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการแก้ไขปัญหามลพิษการบุกรุกที่ดินของผู้อยู่อาศัยรายได้น้อยในรูปแบบการรื้อย้ายชุมชน
2. ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนก่อนและหลังการรื้อย้ายชุมชนในกรณีศึกษา
3. เปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนก่อนและหลังการรื้อย้ายชุมชนในกรณีศึกษา

1.4 กรอบการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่การวิเคราะห์สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชน ภายหลังจากการแก้ไขปัญหามลพิษการบุกรุกที่ดินในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การรื้อย้ายและสร้างใหม่ และการก่อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม โดยศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ภายภาพของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับความแตกต่างของสภาพในชุมชนก่อนมีการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษและภายหลังจากมีการแก้ไขปัญหามลพิษการบุกรุกที่ดิน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อนำแนวความคิด ทฤษฎี และตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษาสิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่มีอยู่ รวมถึงการทบทวนบทความและงานวิจัยที่สอดคล้องและ

สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยได้ การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบเนื้อหาในการวิจัยใน 4 ประเด็น ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

ศึกษาคำนิยามของชุมชนแออัดและปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแออัดขึ้นใน กรุงเทพมหานคร

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน

ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการบุกรุกของชุมชนแออัดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมามีในอดีต ตั้งแต่โครงการพัฒนาของการเคหะแห่งชาติจนถึงการจัดการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในโครงการบ้านมั่นคง และศึกษารูปแบบในการแก้ไขปัญหาของโครงการบ้านมั่นคงทั้ง 5 รูปแบบ

3. แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ศึกษาเกี่ยวกับคำนิยามปฏิบัติการของความมั่นคงทางเศรษฐกิจของมนุษย์และในระดับครัวเรือน รวมถึงกำหนดปัจจัยที่ใช้ในการชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และกำหนดแนวทางในการวัดผลความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

4. กรณีศึกษาต่างๆที่สอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัย

การวิจัยความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนครั้งนี้มีหน่วยการวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนและรายบุคคล

เมื่อได้ทบทวนแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงได้ประมวลและคัดเลือกรูปแบบต้นแบบและตัวแปรตาม เพื่อนำไปสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาต่อไป

โดยมีตัวแปรในการวิเคราะห์ ดังนี้

ตัวแปรต้น: การแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินด้วยรูปแบบการรื้อย้ายชุมชนออกและสร้างใหม่

ตัวแปรตาม: ความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายหลังจากการแก้ไข

- ผู้อาศัยในชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน
- ผู้อาศัยในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง
- ผู้อาศัยในชุมชนมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต
- ผู้อาศัยในชุมชนไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย
- ผู้อาศัยในชุมชนมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงินและการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ตัวชี้วัด : สภาพทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ได้แก่

- การมีหรือความสามารถเข้าถึงปัจจัย 4 แบ่งออกเป็น อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค
- ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งออกเป็น รายได้ในครัวเรือน, รายจ่ายในครัวเรือน
- หลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต แบ่งออกเป็น การมีงานทำ, ลักษณะของงาน, เงินออม
- ภาระหนี้สิน การไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกำลังจ่าย
- การช่วยเหลือจากภาครัฐ แบ่งออกเป็น การช่วยเหลือด้านการเงิน , การช่วยเหลือด้านการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาคั้งนี้เลือกชุมชนแออัดที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคง มีรูปแบบในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินรูปแบบรื้อย้ายชุมชนออกแล้วสร้างใหม่ ซึ่งเป็นรูปแบบในการแก้ไขที่มีจำนวนโครงการมากที่สุดรองจากการแก้ไขปัญหารูปแบบการปรับปรุงชุมชนในที่เดิม และเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพกับตัวชุมชน

ชุมชนที่ทำการศึกษา ได้แก่ ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 โดยทำการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนก่อนและหลังจากการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง

ผลจากการเปรียบเทียบจะเป็นตัวชี้วัดรูปแบบในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่ดีกว่า

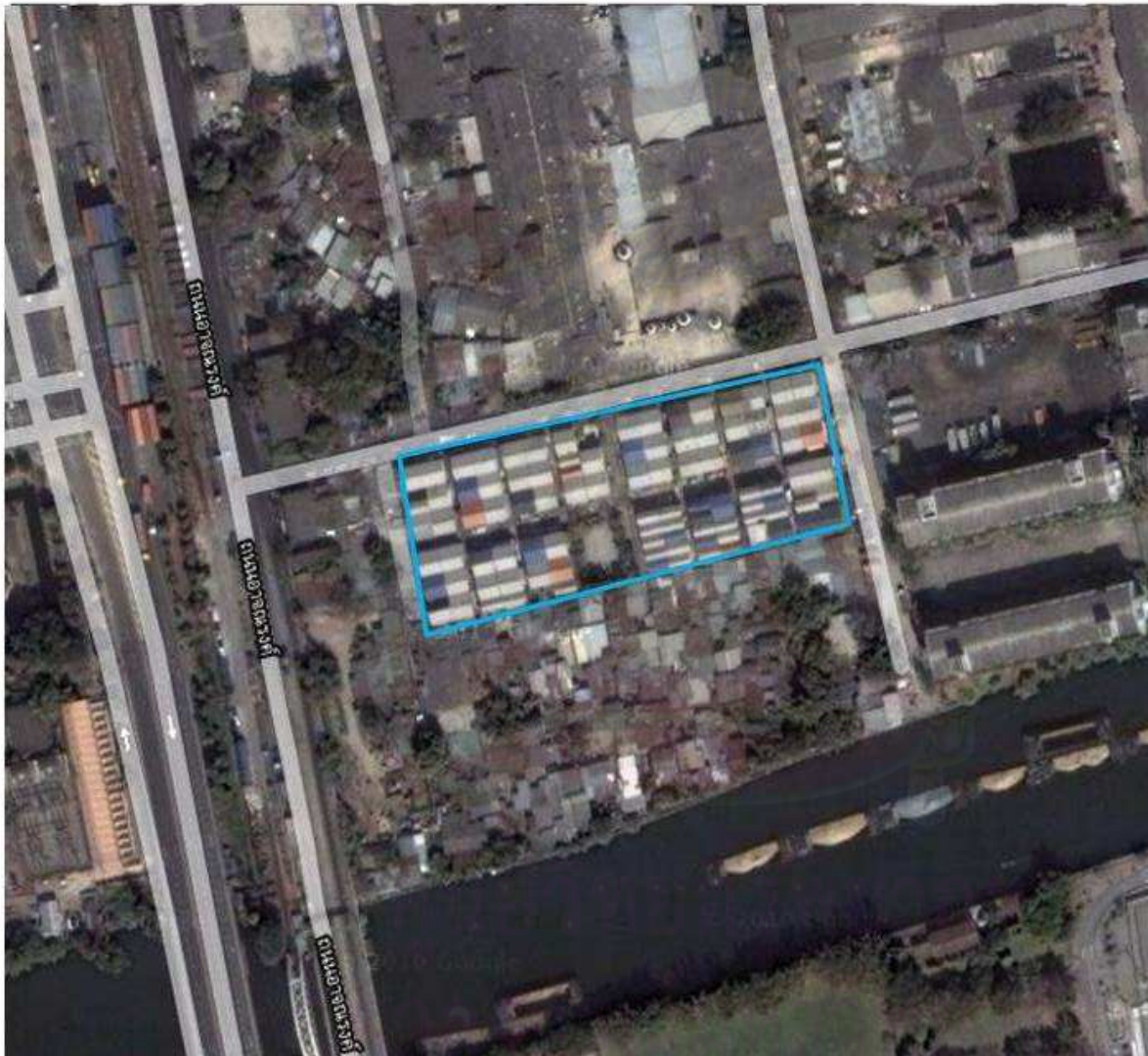
การศึกษาในครั้งนี้วัดผลจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชน จึงต้องมีการเลือกกรณีศึกษาที่เหมาะสม โดยมีสาเหตุในการเลือกชุมชนดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งดำเนินการโดย พอช.
2. เป็นชุมชนแออัดที่มีการบุกรุกที่ดินของทางภาครัฐเช่นเดียวกัน
3. เป็นชุมชนที่อยู่ในโครงการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินที่ดำเนินการแล้วเสร็จในระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี

พื้นที่ศึกษา

ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 119 ครัวเรือน พื้นที่ประมาณ 5 ไร่เดิมตั้งอยู่ในชุมชนคลองเตยล๊อค 7-12 เป็นชุมชนแออัดที่ได้มีการบุกรุกที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย แต่เดิมมีจำนวน 372 ครอบครัว ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพกรรมกร รับจ้างแบกสินค้าในบริเวณท่าเรือ และบางส่วนค้าขาย ต่อมาได้ถูกไล่ออกจากการท่าเรือแห่งประเทศไทย เพื่อนำพื้นที่มาประกอบการทางธุรกิจ คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งจึงได้มีการเรียกร้องต่อพอช. และเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคงและได้ถูกย้ายมาสู่ที่พักอาศัยแห่งใหม่บริเวณโรงหมู ซึ่งตั้งอยู่บนถนนอาจณรงค์ ห่างจากพื้นที่เดิมประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งคนในชุมชนต้องทำการรื้อย้ายและเปลี่ยนที่ตั้งใหม่ (Relocation) โดยได้รับสัญญาการเช่าที่ในระยะยาว โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก รองลงมาคือการค้ารับจ้างประจำและพนักงานเอกชน แผนที่ที่ 1.1 แสดงพื้นที่ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษา :
 ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12
- เส้นทางสัญจรรอง
- เส้นทางสัญจรหลัก
- เส้นทางพิเศษคลองรัช

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

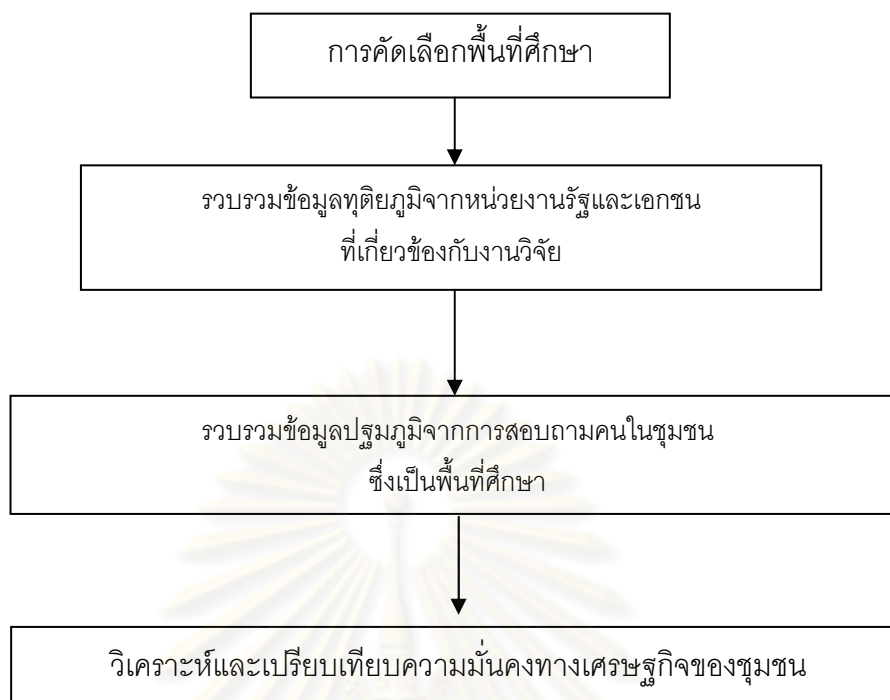
50 25 0 100 เมตร

แผนที่ที่ 1.1 พื้นที่ศึกษาชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

ที่มา : Google map, 2553

ขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำมาใช้ในงานวิจัย
2. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานรัฐและเอกชนในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยด้านอื่นๆที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ภายหลังจากมีการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในรูปแบบการก่อสร้างในที่เดิม และ การรื้อย้ายชุมชนออก
3. การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา
4. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสอบถามคนในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย
 - การมีหรือการสามารถเข้าถึงปัจจัย 4
 - ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ประกอบด้วย รายได้ รายจ่าย
 - หลักประกันฐานเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การออมเงิน ภาระหนี้สิน
 - การประกอบอาชีพ ประกอบด้วย การมีอาชีพ ความพึงพอใจในอาชีพ
 - การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านการเงิน การสนับสนุนด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก
 - พื้นฐาน และการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม
5. วิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกของชุมชนแออัดในรูปแบบต่างๆ ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนวิธีการวิจัย

ข้อมูลและแหล่งที่มา

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้มาจากการลงสำรวจภาคสนาม การออกแบบสอบถามกับตัวแทนสมาชิกในครัวเรือนในชุมชนทุกครัวเรือน และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กรรมการสหกรณ์ชุมชน และตัวแทนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)
2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิได้มาจากการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานรัฐและเอกชนในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยด้านอื่นๆของพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่
 - สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)
 - การเคหะแห่งชาติ
 - มูลนิธิดวงประทีป
 - กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลทางเชิงเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ใช้การนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทั้งจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาเปรียบเทียบข้อมูลจากชุมชนในเชิงสถิติ โดยทำการวิเคราะห์จากโปรแกรม EXCEL และแสดงผลในรูปแบบกราฟ จากนั้นจึงสรุปผลในรูปแบบเชิงบรรยาย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน หลังจากมีการแก้ไขปัญหาคารบูกูกที่ติดด้วยการรื้อย้ายแล้วสร้างใหม่
2. ทราบถึงผลกระทบที่มีต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในชุมชนจากการการรื้อย้าย
3. สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการวิจัย หรือใช้กับพื้นที่อื่นซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันในโอกาสต่อไป

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชนแออัด พระราชบัญญัติชุมชนแออัด ได้ให้ความหมายของชุมชนแออัดว่า หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขังอับชื้นหรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยกันอย่างแออัด อันเป็นอันตรายแก่สุขภาพ อนามัยและความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดกับกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

โครงการบ้านมั่นคง หมายถึง โครงการที่จัดทำโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เพื่อต้องการสร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดินสำหรับการอยู่อาศัย และสร้างการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัย การพัฒนาองค์กร และชุมชนด้านอื่นๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ ให้เชื่อมโยงกันในชุมชนแออัดเดิม โดยมีรูปแบบการพัฒนาที่หลากหลายตามลักษณะปัญหา ความต้องการ เงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน หมายถึง การที่คนในชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีรายได้ที่มั่นคง และไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย รวมถึงมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงิน

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ภายหลังจากการแก้ไขปัญหาที่ดินจำเป็นต้องมีการนำแนวความคิด ทฤษฎี และตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษา รวมถึงการทบทวนบทความและงานวิจัยต่างๆ ที่สอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการงานวิจัยได้ การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวความคิด ทฤษฎี ตัวอย่างกรณีศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน
3. แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
4. กรณีศึกษาหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

ร่างพระราชบัญญัติชุมชนแออัด (2525) ได้ให้ความหมายของชุมชนแออัดว่า หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขังอับชื้นหรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยกันอย่างแออัด อันเป็นอันตรายแก่สุขภาพอนามัยและความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดกับกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

การที่ชุมชนแออัดเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในกรุงเทพมหานครมีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเติบโตของย่านแหล่งงาน โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมเป็นแรงดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นของแรงงานจากชนบทเข้ามาหางานทำ รวมถึงความเจริญในด้านต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร ประกอบกับแรงผลักดันจากชนบท เช่น ปัญหาภัยธรรมชาติ (หมายถึงสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน เกิดภาวะแห้งแล้ง น้ำท่วม) ปัญหาความยากจน ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรเข้ามาในกรุงเทพมหานคร (เรื่องยุทธ์ ติระวณิชย์, 2536 อ้างถึงใน ณัฐพล อัครวิเศษศิริวะกุล, 2544)

นอกจากนี้ ปัจจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นก็มีผลต่อการเกิดชุมชนแออัดในเมืองใหญ่ด้วยเช่นกัน ตามทฤษฎีการย้ายถิ่น (Theory of Migration) การย้ายถิ่นโดยสมัครใจนี้มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ด้วยกัน 4 ประการ (Lee, 1966) ได้แก่

1. ปัจจัย " ผลักดัน " ที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นออก เช่น ความล้มเหลวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากขาดแคลนน้ำหรืออุปกรณ์อื่นๆ ทำเกษตรกรรมมีรายได้ลดลง ซึ่งจะสัมพันธ์กับการว่างงานในชนบท ทำให้ต้องมีการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง

2. ปัจจัย " ดึงดูด " ซึ่งจะสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นจะย้ายเข้าไปอยู่ใหม่ เช่น มีสภาพการมีงานทำที่ดีกว่าเป็นสิ่งล่อใจ เป็นต้น

3. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการย้ายถิ่น ในแง่ที่ทำให้ช่วงเวลาในการย้ายถิ่นต้องล่าช้าออกไปหรืออาจไม่เกิดขึ้นเลย เช่น การขาดปัจจัยค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าที่พักและอาหาร

4. การย้ายที่มีสาเหตุจากเหตุผลส่วนตัว เช่น ย้ายตามครอบครัว

เมื่อประชาชนที่อพยพจากชนบทเหล่านี้เข้ามาสู่ตัวเมืองก็ได้ทำการตั้งถิ่นฐานอย่างชั่วคราว นอกจากนี้ยังมีประชาชนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นคนในเมืองได้ย้ายเข้ามาในชุมชนแออัดซึ่งมีสาเหตุมาจากต้องการปรับระดับรายได้ให้พอเพียงกับรายจ่าย ต้องการหาที่พักอาศัยราคาถูก การขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้ที่ถูกบ้านไฟไหม้ ถูกไล่มาจากสลัมอื่นๆ ใกล้เคียงแหล่งงาน ประกอบกับการขาดการวางผังเมืองที่แน่นอนในรวมถึงการขาดการวางผังเมืองที่แน่นอน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2524) ทั้งหมดนี้ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มกันและกลายเป็นชุมชนแออัดในเวลาต่อมา

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหามุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน

1. นิยามของการบุกรุก

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “บุกรุก” หมายถึง “ล่องล้ำเข้าไปในเขตที่หวงห้าม เช่น บุกรุกเข้าไปในเขตพระราชฐาน, ล่องล้ำเข้าไปในบริเวณที่หวงห้ามเพื่อยึดครองเป็นต้น เช่น บุกรุกป่าสงวน, ล่องล้ำเข้าไปในสถานที่ของผู้อื่นโดยบังอาจ หรือพลการ เช่น บุกรุกเข้าไปในบ้านผู้อื่น

ความผิดฐานบุกรุก ได้แก่ การเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเพื่อถือการครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือเข้าไปกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปรกติสุข

การถือเอาอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเป็นของ ตนหรือของบุคคลที่สาม โดยยกย้าย หรือทำลายเครื่องหมายเขตแห่ง อสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน; การเข้าไปหรือซ่อนตัวอยู่ในเคหสถานอาคารเก็บรักษาทรัพย์หรือสำนักงานในความครอบครอง ของผู้อื่นโดยไม่มีเหตุอันควร หรือไม่ยอมออกไปจากสถานที่เช่นนั้นเมื่อผู้มีสิทธิที่จะห้ามมิให้เข้าไปได้ไล่ให้ออก”

การบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัดจำนวนมาก ทั้งในที่ดินของรัฐหรือของเอกชน จึงเป็นความผิดตามกฎหมายและต้องได้รับการแก้ไข

2. การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน

แนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดสามารถแบ่งได้ออกเป็นตามช่วงเวลา

แนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดสามารถแบ่งได้ออกเป็นตามช่วงเวลา การแก้ไขชุมชนแออัดในระยะแรก (พ.ศ. 2503 –2516) มีการมองว่าชุมชนแออัดเป็นสิ่งเลวร้าย ทำให้เมืองเสียภาพพจน์ และเป็นที่มาของปัญหาสังคมต่างๆ การแก้ไขปัญหาจึงออกมาในลักษณะของการรื้อย้ายให้หมดไป ในระยะต่อมา (พ.ศ. 2516) ได้มีการก่อตั้งการเคหะแห่งชาติ ซึ่งมีการแก้ปัญหาโดยการรื้อล้างแล้วสร้างแฟลตให้เช่าหรือเช่าซื้อ อย่างไรก็ตามยังคงพบปัญหาเนื่องจากคนในชุมชนต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้นและไม่สามารถใช้ที่พักอาศัยในการประกอบอาชีพ รวมถึงบางส่วนที่ทำการขายสิทธิ์และออกไปอยู่ในชุมชนแออัดแห่งใหม่ (สมสุข กนิษฐา และพรพนทิพย์, 2546)

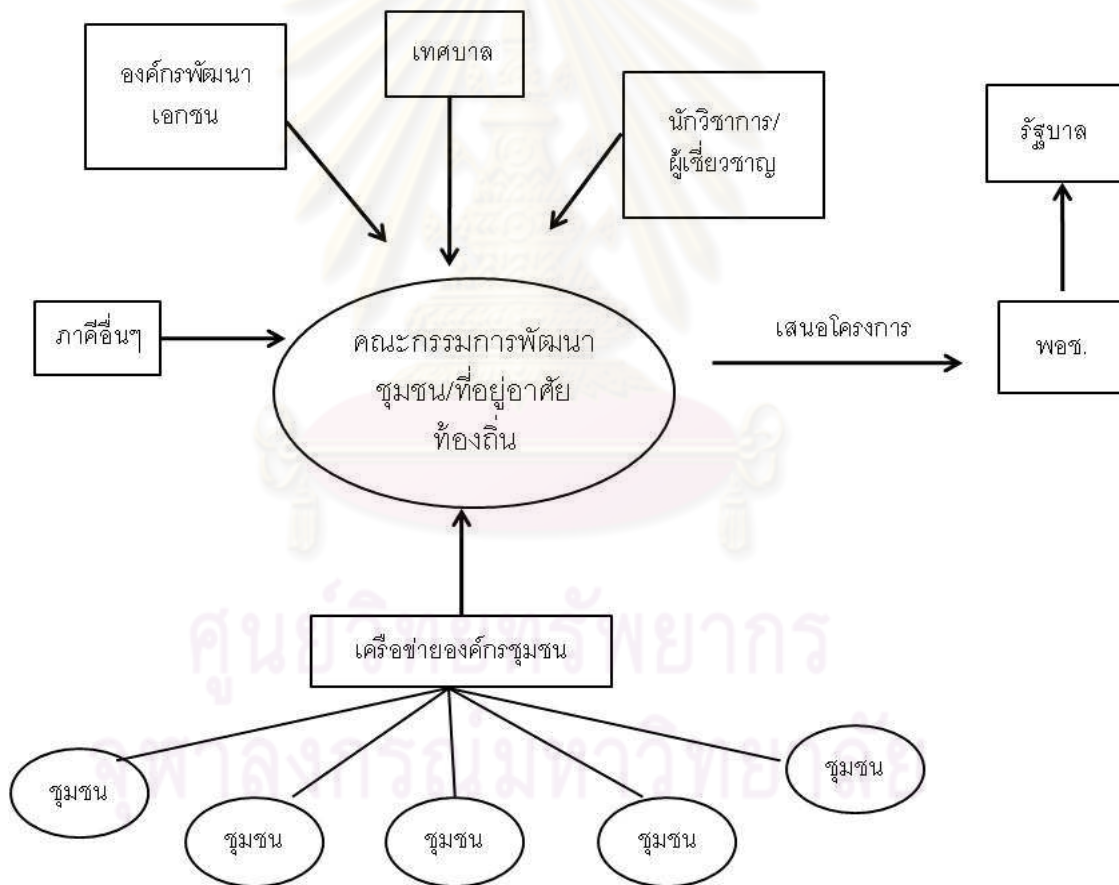
นโยบายในระยะต่อมามุ่งเน้นที่การปรับปรุงชุมชนแออัด ทั้งในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม แต่ยังคงพบปัญหาในเรื่องของการที่ชาวบ้านในชุมชนยังไม่มีหลักประกันด้านที่อยู่อาศัยว่าจะสามารถอยู่ในชุมชนได้อีกนานเท่าใด ซึ่งถือเป็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชนแออัด

แนวทางแก้ไขปัญหามาของการเคหะในระยะต่อมาจึงมุ่งเน้นที่ความมั่นคงในการอยู่อาศัยมากขึ้น เช่น โครงการบ้านสร้างบางส่วน (Site and service) โครงการย้ายไปสร้างที่ใหม่ (Relocation) อย่างไรก็ตามจากปัญหาที่อยู่อาศัยใหม่ไกลจากแหล่งงาน การคมนาคมไม่สะดวก ผู้อาศัยบางกลุ่มจึงได้มีการย้ายกลับมาอยู่ในชุมชนอัดในเมืองเช่นเดิม และการแก้ไขปัญหามาในรูปแบบอื่นนั้นมีโครงการนำร่องออกมาเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

ในช่วงต่อมามีได้มีการศึกษาแนวทางในการพัฒนาคนจนในเมือง โดยการจัดตั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) เพื่อประมวลประสบการณ์จากการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา และ

จัดตั้ง “กองทุนพัฒนาคนจนในเมือง” ซึ่งเปิดโอกาสให้คนจนเข้ามามีส่วนในการจัดการและมีการใช้ขบวนการออมทรัพย์และสินเชื่อเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงและขยายการพัฒนาต่างๆ

ต่อมาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้สรุปบทเรียนที่ได้มาปรับเป็นหลักการของบ้านมั่นคง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการให้แก่ชุมชน แนวคิดให้ชุมชนเป็นตัวแกนในการแก้ไขปัญหาของตน และร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเจ้าของที่ดิน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรสนับสนุนส่วนกลาง คือ พอช. ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและวางแผนการพัฒนาในระดับเมือง แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกลไกและรูปแบบในการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น

แผนภูมิที่ 2.1 กลไกและรูปแบบในการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น
ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ปี พ.ศ. 2546

3. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) (2546) ได้แบ่งการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยใน "โครงการบ้านมั่นคง" ไว้หลายรูปแบบ โดยขึ้นอยู่กับความต้องการและเงื่อนไขของชุมชน ดังนี้

1. การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่เดิม (Slum Upgrading) เป็นการปรับปรุงชุมชนเดิมให้มีสภาพดีขึ้น เพื่อคงรูปแบบชุมชนเดิมต่อไป โดยปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคทางเดินเท้าและสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามการปรับปรุงชุมชน ก็ยังขาดความมั่นคงในที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยระยะยาว

2. การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking) เป็นการปรับปรุงรูปแบบชุมชนเดิมให้มีผังและโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น โดยอาจมีการปรับหรือย้ายบ้านบางส่วน และพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น การปรับผังที่ดินถือได้ว่าเป็นการต่อเนื่องจากการพัฒนาแบบเดิม ชุมชนไม่บอบช้ำเท่าไร แต่ต้องเสียค่าที่ดินในกรณีเช่าที่ระยะยาวหรือซื้อที่สลับเดิม แต่ชุมชนได้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย และสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3. การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เป็นรูปแบบไทย ๆ คือ เมื่อเจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดิน ไปใช้ ก็เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างชุมชนและเจ้าของที่ดิน โดยเจ้าของที่ให้เช่าหรือขายที่บางส่วนให้ชุมชนในราคาถูก แลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงในระยะยาวหรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกิดการปรับผัง มีการก่อสร้างและพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันของชุมชนใหม่

4. การก่อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม (Reconstruction) เป็นการรื้อย้ายภายในบริเวณเดิมจากจุดหนึ่งไปอยู่อีกจุดหนึ่ง แล้วให้สัญญาเช่าระยะยาว เมื่อชุมชนมีโอกาส มีความมั่นคงชาวบ้านก็พร้อมที่จะ ลงทุน จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ซึ่งการรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่ในบริเวณเดิมทำให้ชุมชนยังคงสามารถ อยู่ใกล้บริเวณชุมชนเดิมและแหล่งงานไม่ต้องปรับตัวมาก โดยชุมชนต้องก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ทั้งหมด และมีความมั่นคงโดยการเช่าที่ระยะยาว

5. การรื้อย้ายชุมชนออก (Relocation) มีข้อดีคือชุมชนได้ความมั่นคง ชาวบ้านมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและการอยู่อาศัย สามารถพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนใหม่ได้เต็มที่ แต่ทำให้

ชุมชนต้องอยู่ไกลจากชุมชนเดิม ไกลจากแหล่งงาน สถานศึกษา เสียค่าเดินทางเพิ่มต้องสร้างชีวิต และสังคมใหม่ เกิดภาวะค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการซื้อที่ดินและก่อสร้างบ้าน

4. สถานการณ์การแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในโครงการบ้านมั่นคง

จากตารางที่ 2.1 สรุปได้ว่าการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในเขตกรุงเทพมหานคร ในโครงการบ้านมั่นคงนั้นจะมีจำนวนโครงการประเภทปรับปรุงในที่ดินเดิมเป็นจำนวนมากที่สุด รองลงมาได้แก่การรื้อย้ายและสร้างใหม่ การก่อสร้างใหม่ในที่ดินเดิม การปรับผัง และการแบ่งปันที่ดิน อย่างไรก็ตามจากแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดของพอช.นั้นได้ให้รายละเอียดของการปรับปรุงในที่ดินเดิมว่ายังขาดความมั่นคงในที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยระยะยาว

ตารางที่ 2.1 ประเภทการปรับปรุงชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ประเภทการปรับปรุง	ปรับปรุงในที่ดินเดิม	ปรับผัง	สร้างใหม่ในที่ดินเดิม	แบ่งปันที่ดิน	รื้อย้ายและสร้างใหม่
จำนวนโครงการ	80	11	52	5	71

ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชนหรือ พอช. (ข้อมูลเมื่อ เมษายน พ.ศ.2553)

ในกรณีของการรื้อย้ายและสร้างใหม่นั้นมีทั้งการสร้างใหม่ที่ใกล้กับที่ดินเดิมและไกลจากที่ดินเดิม อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายและสร้างใหม่ทั้ง 2 รูปแบบนั้นย่อมส่งผลถึงความ เป็นอยู่และความมั่นคงของคนในชุมชน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาคำนิยามของคำว่าความมั่นคงเพื่อทำความเข้าใจในภาพรวม ก่อนทำการวิเคราะห์ในระดับลึกต่อไป

1. คำนิยามของความมั่นคง

King and Murray (2001) เสนอคำนิยามว่า “ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง จำนวนปีในอนาคตที่บุคคลจะหลุดพ้นจาก สภาพความยากจนในความหมายกว้าง (Years of Human Security - YIHS) ซึ่งความยากจนในความหมายกว้าง (state of generalized poverty) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลตกอยู่ในสภาพที่ต่ำกว่าระดับความเป็นอยู่ที่สำคัญของมนุษย์ในระดับต่างๆ (Key domain of human well-being)” เช่น การมีอาหารไม่พอต่อการดำรงชีวิต การสูญเสีย เสรีภาพ เป็นต้น

ในขณะที่ประเทศไทยได้ให้ความหมายว่า “ความมั่นคงของมนุษย์จะครอบคลุม ภัยทุกชนิดที่คุกคามต่อความอยู่รอดของมนุษย์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น ภัยจากปัญหา ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การคุกคามข้ามชาติ การค้ายาเสพติด กฎหมาย ผู้อพยพ ความยากจน โรคระบาด ฯลฯ ตลอดจนการเสริมความพยายามป้องกันภัย ต่างๆดังกล่าว”

กระทรวงการพัฒนาลังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) ได้ให้ความหมาย ว่า ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี ศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ประกอบด้วย ความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 10 มิติ ตามแนวทาง ดังนี้

- ด้านการมีงานทำและรายได้
- ด้านครอบครัว
- ด้านสุขภาพอนามัย
- ด้านการศึกษา
- ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ส่วนบุคคล)
- ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม
- ด้านสิทธิและความเป็น
- ด้านสังคม-วัฒนธรรม ประกอบด้วย
- ด้านการสนับสนุนทางสังคม
- ด้านการเมือง – ธรรมาภิบาล

2. คำนิยามของความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

เมื่อทำการศึกษาคำนิยามของความมั่นคงในภาพรวมซึ่งเป็นในระดับกว้าง เช่น ระดับประเทศ จากนั้นจึงทำการศึกษาจำเพาะเจาะจงลงไป เพื่อกำหนดคำนิยามของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่ใช้ในงานวิจัย

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2545) ในเว็บไซต์ของโครงการบ้านมั่นคงได้ให้ความหมายว่า “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ คือ มีช่องทางเลี้ยงชีพหรือมีรายได้เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานของตนเองและครอบครัวอันประกอบด้วยปัจจัย 4 เป็นอย่างน้อย โดยไม่มีหนี้สินที่เป็นภาระเกินกำลังส่งคืน รวมทั้งมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคตตามสมควร”

Maslow (1954) ได้กล่าวถึงทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Maslow's Hierarchical Theory of Motivation) ว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นจำนวนมากสามารถอธิบายโดยใช้แนวโน้มของบุคคลในการค้นหาเป้าหมายที่จะทำให้ชีวิตของเขาได้รับความต้องการ ความปรารถนา และได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง เป็นความจริงที่จะกล่าวว่ากระบวนการของแรงจูงใจเป็นหัวใจของทฤษฎีบุคลิกภาพของ Maslow โดยเขาเชื่อว่ามนุษย์เป็น “สัตว์ที่มีความต้องการ” (wanting animal) และเป็นกรยากที่มนุษย์จะไปถึงขั้นของความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow เมื่อบุคคลปรารถนาที่จะได้รับความพึงพอใจและเมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งแล้วก็จะยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่นๆ ต่อไป ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความต้องการจะได้รับสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ

Maslow กล่าวว่าความปรารถนาของมนุษย์นั้นติดตัวมาแต่กำเนิดและความปรารถนาเหล่านี้จะเรียงลำดับขั้นของความปรารถนา ตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความปรารถนาขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับ

ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (The Need –Hierarchy Conception of Human Motivation) นั้นเรียงลำดับความต้องการของมนุษย์จากขั้นต้นไปสู่ความต้องการขั้นต่อไปไว้เป็นลำดับดังนี้

- ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs)
- ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs)
- ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love needs)

- ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem needs)
- ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง

(Self-actualization needs)

ลำดับขั้นความต้องการของ Maslow มีการเรียงลำดับขั้นความต้องการที่อยู่ในขั้นต่ำสุดถึงสูงสุด โดยความต้องการทางด้านร่างกายเป็นความต้องการที่สำคัญที่สุดและเป็นความต้องการอันดับแรก ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย (ปัจจัยสี่) การขับถ่าย การพักผ่อน การอยู่ในสภาพอุณหภูมิที่พอเหมาะ ต้องการทางเพศ ต้องการกำจัดความเจ็บปวด และต้องการรักษาสมดุลของร่างกาย

เมื่อความต้องการด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยก็จะเข้ามามีบทบาทในพฤติกรรมของมนุษย์ ความปลอดภัยดังกล่าวมี 2 รูปแบบ คือ ความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย และความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย ได้แก่ การมีความปลอดภัยในชีวิต การมีสุขภาพดี เป็นต้น ส่วนความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีอาชีพการงานมั่นคง การทำงานที่มีหลักประกันอย่างเพียงพอจะมีผลต่อการตัดสินใจในการทำงานต่อไป อันจะเป็นข้อมูลในการตัดสินใจลาออกจากงานหรือการพิจารณาเลือกงานใหม่

นอกจากนี้จากผลสรุปจากการประชุมนานาชาติ "สิ่งที่ทำลายความมั่นคงของมนุษย์ในโลกไร้พรมแดน" ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยพัฒนาความร่วมมือองค์กรท้องถิ่นและภาคี (2545) ได้ให้ความหมายว่า "ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ความมั่นใจในเรื่องรายได้พื้นฐานซึ่งได้มาจากภาคการผลิตและค่าจ้างแรงงาน หรือจากการให้ความช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องการเงิน"

สุรสิทธิ์ วชิรขจร (2553) ให้ความหมายว่า "ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ความต้องการพื้นฐานซึ่งสนองตอบความจำเป็นในแต่ละวันของบุคคลได้รับการตอบสนองโดยระบบ และหน่วยงานที่เป็นผู้จัดหรือดูแลด้านสวัสดิการในระดับพื้นฐานของความมั่นคงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่บุคคลพึงได้รับ จะได้แก่ การคุ้มครองเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การมีงานทำ การมีสุขภาพที่ดี และการสนองตอบทางวัตถุในกรณีอื่น ๆ"

ปราณี ทินกร (2546) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับบุคคลหรือระดับครัวเรือนว่า การมีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้นสม่ำเสมอ มีทรัพย์สินและเงินเก็บ

พอสมควรที่จะรับมือกับความเครียดที่อาจเกิดขึ้น หรืออาจมีหนี้ที่อยู่ในวิสัยที่ใช้คืนได้โดยไม่กระทบกระเทือนมาตรฐานความเป็นอยู่ ปัจจัยเหล่านี้อาจแสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมของประชาชนทุกคนในประเทศ จึงเกิดเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ ซึ่งหมายถึง อัตราการว่างงานที่ลดลง รายได้รวม และค่า GDP ที่สูงขึ้น เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดข้างต้นจะพบว่าแนวคิดในเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจนั้นจะมุ่งเน้นในเรื่องของปัจจัย 4 และการเข้าถึงปัจจัย 4 เป็นสำคัญ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ รวมถึงการมีหลักประกันทางการเงินที่มาจากตนเองและการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งในแนวคิดของสุรสิทธิ์นั้นจะมองว่าเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม โดยสังคมที่มีคุณภาพนั้นเป็นสังคมที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านเศรษฐกิจ และมีการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมทางสังคม เช่นเดียวกับทฤษฎีของ Maslow ซึ่งมุ่งเน้นในด้านของปัจจัยสี่ ความปลอดภัยในร่างกายและเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

สรุปได้ว่า ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน หมายถึง การที่คนในชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีรายได้ที่มั่นคง ไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย และมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต รวมถึงมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงิน

3. ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

เมื่อทำการกำหนดค่านิยามของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่ใช้ในงานวิจัยแล้ว จึงทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสรุปและกำหนดเป็นตัวชี้วัดของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่นิยามขึ้นมา เพื่อเป็นตัววัดผลของงานวิจัย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) ได้กำหนดตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ระดับบุคคล ด้านการมีงานทำและรายได้ ดังนี้

- สถานภาพการทำงาน
- รายได้จากการทำงานและทรัพย์สิน
- ปริมาณหนี้สิน
- ภาระในการส่งหนี้สิน

- เงินออม
- ความพึงพอใจในงาน

ความมั่นคงในงานจากการศึกษาบทความของไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2545) สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดที่แสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนเด็กที่มีอาหารรับประทานไม่ครบมื้อ อัตราการมีที่อยู่อาศัยมั่นคง จำนวนคนจน และอัตราการมีงานทำ

สุรสิทธิ์ วชิรขจร (2553) ได้ตั้งประเด็นและตัวชี้วัดด้านความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ทรัพยากรทางการเงิน ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม สุขภาพและการดูแลสุขภาพ การทำงาน และการศึกษา ซึ่งประเด็นด้านทรัพยากรทางการเงินนั้นจะมุ่งเน้นในด้านของความเพียงพอและความมั่นคงของรายได้ โดยมีตัวชี้วัดปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ความเพียงพอของรายได้ ตัวชี้วัดได้แก่ ส่วนของรายได้ครัวเรือนที่ใช้ในด้านสุขภาพ เครื่องนุ่งห่มอาหารและที่อยู่อาศัยในกรณีของครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและยากจน
- ความมั่นคงของรายได้ ตัวชี้วัดได้แก่ เหตุการณ์ที่อาจส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อความยากจนของครัวเรือน และ สัดส่วนของประชาชนที่อยู่ในครัวเรือนที่ต้องพึ่งพาเงินสนับสนุนจากรัฐที่ช่วยให้มีรายได้อยู่เหนือเส้นความยากจน

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) หรือ UNDP (1997) (อ้างถึงใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่อง “ความมั่นคงของมนุษย์”, 2546) ได้กำหนดดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจทั้งหมด 14 ตัว ได้แก่

- รายได้ขั้นพื้นฐาน
- เงินอุดหนุนจากภาครัฐ
- การจ้างงาน
- ผู้ไม่มีงานทำ

- จำนวนคนจน
- ที่ดินทำกิน
- การเข้าถึงแหล่งเงินทุน
- อัตราเงินเฟ้อ
- การไม่มีที่อยู่อาศัย

สัมประสิทธิ์ของความไม่เสมอภาคคนนอกจากนี้จากแนวคิดของสุรสิทธิ์ (2553) และหน่วยพัฒนาความร่วมมือองค์กรท้องถิ่นและภาคีมองว่าการช่วยเหลือจากทางภาครัฐ และหน่วยงานต่าง ๆ นั้นเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งในมุมมองของโครงการบ้านมั่นคง หน่วยงานรัฐหรือเอกชนเหล่านี้จะเป็นส่วนช่วยในกระบวนการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน และอาจจะมีการปรับบทบาทให้อยู่ในรูปของตัวสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อมุ่งเน้นให้มีการดำเนินงานโดยชุมชนและท้องถิ่นเป็นหลัก (สมสุข กนิษฐา และพรรณทิพย์, 2546) และในมุมมองของ UNDP จะเน้นการช่วยเหลือจากทางภาครัฐในแง่ของการอุดหนุนเงิน ต่างๆ เช่นเดียวกัน ซึ่ง UNDP ได้กำหนดประเด็นเรื่องของการขาดระบบ safety net จากทางภาครัฐ ว่า เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ความสามารถในการเข้าถึงหรือเรียกร้องการช่วยเหลือจากหน่วยงานเหล่านี้จึงนับเป็นอีกตัวชี้วัดหนึ่งที่มีความสำคัญ

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2527) ได้กำหนดให้ รายได้ เงินออม ภาวะหนี้สิน และสภาพการทำงาน เป็นส่วนหนึ่งเครื่องชี้วัดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- รายได้ ประกอบด้วย รายได้ของครอบครัว รายได้ต่อหัว รายจ่ายของครอบครัว
- เงินออม ประกอบด้วย จำนวนเงินออม ความถี่ของการออม วิธีการออม และสถานที่ออมทรัพย์
- ภาวะหนี้สิน ประกอบด้วย ภาวะหนี้สินของประชาชน จำนวนผู้เป็นหนี้ จำนวนเงินที่เป็นหนี้ ลักษณะของการกู้เงินไปใช้

- สภาพการทำงาน ประกอบด้วย สภาพการทำงาน มีการงานทำ การว่างงาน การทำงานต่ำกว่าระดับ การอพยพเข้า-ออกเพื่อหางานทำ และ อัตราค่าจ้างแรงงาน ประเภทของงานที่จ้าง ระยะเวลาจ้าง

Klosterman, Bral and Brossard (1993) Tiebout และ Bendavid (อ้างถึงใน มนตรี, 2541) ได้กล่าวถึงทฤษฎีสถานเศรษฐกิจโดยแบ่งระบบเศรษฐกิจออกเป็นสองส่วนคือ ภาคเศรษฐกิจหลักที่เป็นรากฐานภาคการเกษตร และฐานเศรษฐกิจรองที่มีใช้ฐานการเกษตร อย่างไรก็ตามก็ ตามชุมชนหรือครัวเรือนที่มีลักษณะเป็นชนในเมื่อนั้นจะเน้นการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อหาเลี้ยงชีพในรูปแบบภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ (informal sector) รวมไปถึงลักษณะงานประเภทคนงานก่อสร้าง การให้บริการเป็นงานเก็บขยะ ค้าขายหาบเร่/รถเข็น/แผงลอย เป็นต้น (สมสุข กนิษฐา และพรพนทิพย์, 2546) ปัจจัยชี้วัดการพัฒนาชุมชนในแง่ของปริมาณผลผลิตคุณภาพและการเก็บรักษาสินค้าทางการเกษตรจึงไม่ถูกรวมในปัจจุบันชี้วัดทางเศรษฐกิจของชุมชน แออัดในตัวเมือง

นอกจากนี้ในแนวคิดของไพบูลย์นั้นจะเน้นที่ความมั่นคงในระดับของเมืองหรือของชุมชนโดยรวมมากกว่าจะมุ่งเน้นที่ระดับครัวเรือน เช่น จำนวนเด็กที่มีอาหารรับประทานไม่ครบมือ หรือ จำนวนคนจน อย่างไรก็ตามตัวชี้วัดในด้านของอัตราการมีงานทำนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในงานวิจัยระดับครัวเรือน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่แสดงถึงความสามารถในการหารายได้ของแต่ละครัวเรือน

กรกช ปริตวงศ์ (2541) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งงานและที่อยู่อาศัย ในกรณีที่เกิดการรื้อย้ายที่อยู่อาศัย สรุปได้ว่า ภายหลังจากการรื้อย้ายคนในชุมชนจะมีแนวโน้มในการเสียค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพ เนื่องจากชุมชนมีระยะทางที่ไกลจากแหล่งงานเดิมมากขึ้น ซึ่งการรื้อย้ายชุมชนออกในระยะใกล้หรือย้ายไปที่ดินข้างเคียงนั้นจะช่วยลดระยะทางและค่าใช้จ่ายในการเดินทางลงได้ อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายชุมชนออกไปที่ดินใหม่จะเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายในด้านของการได้มาซึ่งที่ดินและที่พักอาศัย (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2546) รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นนี้จึงเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

การพิจารณาเพื่อวิเคราะห์และตั้งตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนนั้นมีพื้นฐานมาจากความหมายของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่ได้สรุปไปข้างต้นประกอบกับวัตถุประสงค์ของโครงการบ้านมั่นคงในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จากการ

สรุปแนวคิดในเรื่องของตัวชี้วัดและคำนิยามเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน สามารถสรุปตัวชี้วัดที่จำเป็นในการหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

ตัวชี้วัดด้านปัจจัย 4 คือ

- การมีหรือการสามารถเข้าถึงปัจจัย 4 แบ่งออกเป็น อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค

ตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งออกเป็น

- **รายได้ในครัวเรือน** รายได้จากการประกอบอาชีพนั้นเป็นตัวชี้วัดที่มีใช้ในท่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นตัวชี้วัดความสามารถของครัวเรือนในการซื้อหรือเข้าถึงปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ รวมถึงเป็นปัจจัยที่แสดงความสามารถในการจ่ายค่าเช่าหรือค่าก่อสร้างบ้านเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินในการอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ ซึ่งรายได้ของครัวเรือนจะต้องมากกว่ารายจ่าย

รายได้ในครัวเรือนของชุมชนแออัดในเมืองอาจมาจากการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น รับจ้างแรงงาน ค่าขายหาบเร่/แผงลอย (สมสุข กนิษฐา และพรรณทิพย์, 2546) มากกว่ารายได้จากการปลูกผลผลิตทางการเกษตร

- **รายจ่ายในครัวเรือน** เป็นอีกปัจจัยที่ปรากฏในท่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับรายได้ในครัวเรือน เนื่องจากเป็นปัจจัยชี้วัดที่สำคัญในการเปรียบเทียบระหว่างรายได้และรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งแสดงถึงเงินได้ที่แท้จริงของครัวเรือนหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้ว

รายจ่ายในครัวเรือนนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น รายจ่ายในการได้มาซึ่งปัจจัย 4, รายจ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าถมที่ดิน รวมถึงค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย, รายจ่ายที่ใช้ในการเดินทางเข้าสู่ภายในแหล่งงาน เช่น ค่าเดินทาง ค่ายานพาหนะ เป็นต้น

- **รายได้สุทธิ** รายได้ที่มาจากส่วนต่างของรายได้และรายจ่าย ซึ่งแสดงถึงสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน รายได้สุทธิมาก แสดงว่าครัวเรือนมีความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่จำเป็นได้ และมีแนวโน้มที่จะ

มีเงินออมในครัวเรือน แต่รายได้สุทธิต่ำแสดงถึงการขาดสภาพคล่องของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และมีแนวโน้มที่จะมีอุปสรรคในการเข้าถึงและได้มาซึ่งปัจจัยสี่หรือความสามารถในการเดินทาง เป็นต้น

ตัวชี้วัดด้านหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต แบ่งออกเป็น

- **การมีงานทำ** การจ้างงานเป็นปัจจัยที่เป็นตัวสร้างรายได้ให้แก่คนในครัวเรือน เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การที่มีคนในครัวเรือนมีความสามารถในการประกอบอาชีพหรือประกอบอาชีพที่ได้รายได้เพียงพอต่อการใช้จ่าย ย่อมมีความมั่นคงมากกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนผู้มีงานทำน้อย หรือไม่มีคนที่สามารถประกอบอาชีพได้เลย
- **ลักษณะของงาน** นอกจากจำนวนผู้ที่สามารถประกอบอาชีพแล้ว การมีงานทำอาจพิจารณาจากลักษณะของอาชีพที่ทำ โดยอาชีพที่มีความมั่นคงและปลอดภัย เช่น มีการทำสัญญาการจ้างงานอย่างถูกกฎหมาย จะมีความมั่นคงมากกว่าอาชีพที่ไม่มีการทำสัญญา เนื่องจากมีรายได้ที่มั่นคงแน่นอน เป็นต้น
- **เงินออม** เป็นปัจจัยที่แสดงถึงผลต่างระหว่างรายได้กับรายจ่าย ซึ่งเป็นตัวสร้างความมั่นคงในอนาคตหรือเป็นการสะสมเงินทุนเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาลใช้เพื่อจ่ายภาระหนี้สิน ใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ใช้ในบ้านปลายชีวิต เป็นต้น การที่ครอบครัวมีการเก็บเงินออมไว้ใช้จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในรูปแบบหนึ่ง

ตัวชี้วัดด้านภาระหนี้สิน คือ

- **การไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกำลัง** เป็นปัจจัยที่แสดงถึงจำนวนหนี้สิน ซึ่งต้องใช้รายได้หรือเงินออมของครัวเรือนในการลดภาระ โดยภาระหนี้สินอาจมาจาก หนี้สินเพื่อการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย เป็นต้น ภาระหนี้สินควรจะอยู่ในระดับที่สามารถชำระได้จากส่วนต่างรายได้ของครัวเรือนกับรายจ่ายของครัวเรือน จึงแสดงถึงความมั่นคงของครัวเรือน

ตัวชี้วัดด้านการช่วยเหลือจากภาครัฐ แบ่งออกเป็น

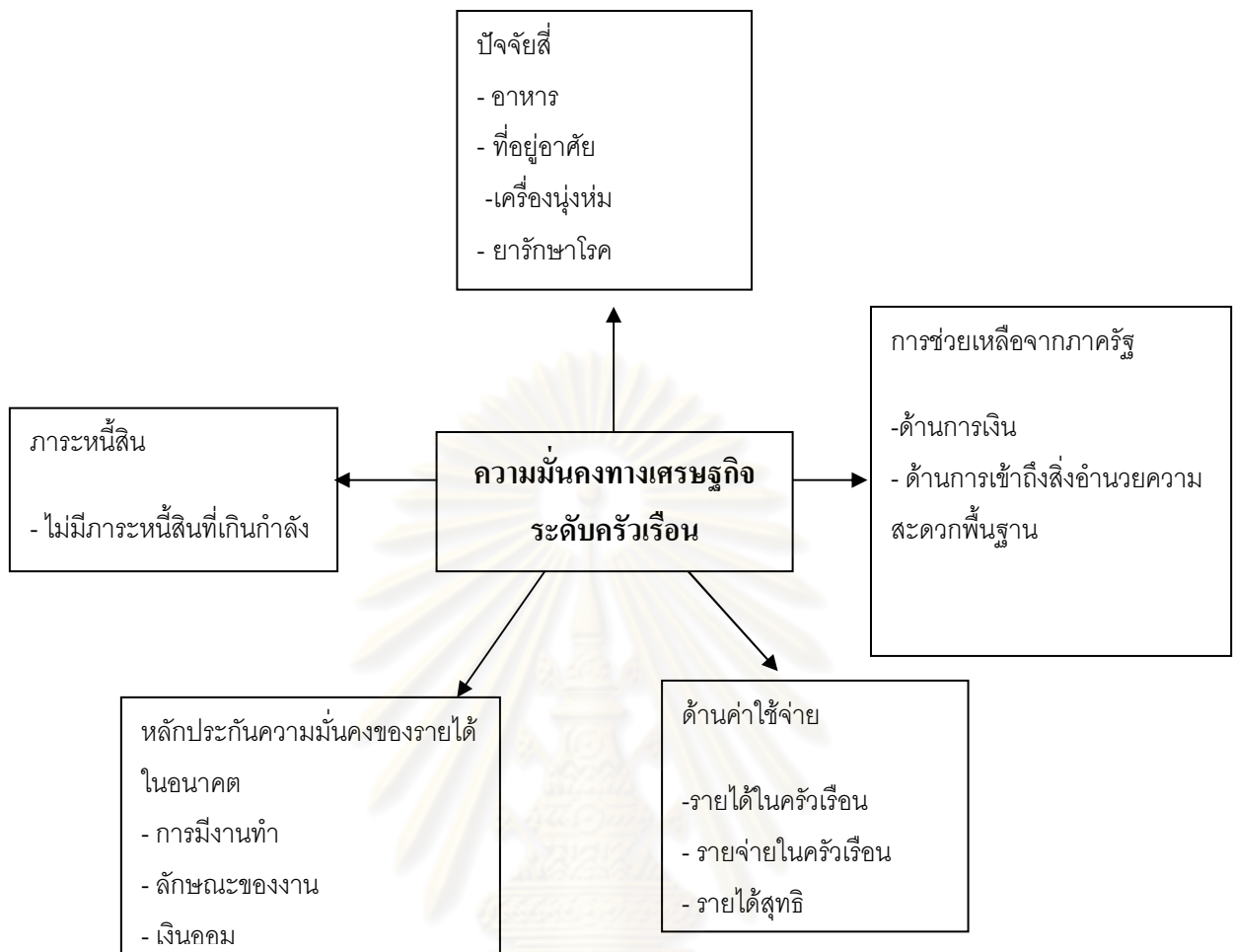
- **ด้านการเงิน และการเข้าถึงปัจจัยสี่** การที่โครงการบ้านมั่นคงจะเริ่มต้นและสามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่นนั้น จำเป็นต้องมีการช่วยเหลือทางการเงินจากทางรัฐบาล เพื่อการอนุมัติกองทุนในการสร้างที่อยู่อาศัยหรือการดำเนินงานอื่นๆของโครงการ เช่น การตั้งระบบการกู้ยืมเงิน หรือ แนวทางในการช่วยเหลือคนในชุมชนที่ไม่มีกำลังจ่าย เป็นต้น

นอกจากนี้รัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ดำเนินการช่วยเหลือเพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ได้

- **ด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน** การช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญในการจัดการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการบางส่วนในชุมชน เช่น เส้นทางเดินเท้า ระบบไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

แผนภูมิที่ 2.2 แสดง ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2.2 ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

3. การวัดผลความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

เมื่อกำหนดตัวชี้วัดความมั่นคงแล้วจึงศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลการวิจัย

สมสุข กนิษฐา และพรรณทิพย์ (2546) ได้กล่าวถึงรูปแบบในการประกอบอาชีพ เพื่อได้มาซึ่งรายได้ของชุมชนแออัดในเมืองว่าอยู่ในรูปแบบภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ (informal sector) รวมไปถึงลักษณะงานประเภทคองงานก่อสร้าง การให้บริการเป็นคองงานเก็บขยะ ค้าขายหาบเร่/รถเข็น/แผงลอย ในด้านของค่าใช้จ่ายนั้นเป็นไปเพื่อปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตามเมื่อมีการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน ตัวโครงการจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการได้มาซึ่งรายได้และการใช้รายจ่ายต่างๆ รวมไปถึงปัจจัยที่แสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือนอื่นๆเช่นกัน

ในเอกสารเพิ่มเติมของฝ่ายวิชาการนิค้ำ ในเว็บไซต์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ศูนย์จังหวัดชลบุรี (เข้าถึงเมื่อ สิงหาคม, 2553) ได้กล่าวถึงการทดลองการวิจัยแบบเตรียมทดลอง (Pre Experimental Research) เป็นการวิจัยแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนหลัง (One Group Pretest - Posttest) แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือนในการวิจัยครั้งนี้

2.4 กรณีศึกษาหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมา องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ มีต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้อาศัยในชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของโครงการบ้านมั่นคง ได้แก่ ผลการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคง และโครงการเคหะชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการรื้อย้าย การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยโครงการบ้านมั่นคงสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยได้จริง แต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคม คนในชุมชนเริ่มมีพฤติกรรมแบบต่างคนต่างอยู่ บางส่วนเริ่มอยากกลับไปอยู่แบบเดิม และมีทัศนคติว่าตนได้ยกระดับขึ้นมา ในขณะที่โครงการเคหะชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการรื้อย้ายพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางลบในหน้าที่การงานจากการย้ายที่อยู่ พบปัญหาในการเดินทาง และมีรายได้ลดลง

1. โครงการบ้านมั่นคง: การรื้อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม ชุมชนบางบัว จังหวัดกรุงเทพมหานคร (<http://www.klongbangbua.com/>, เข้าถึงเมื่อปีพ.ศ. 2553)

ชุมชนบางบัว เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินของกรมธนารักษ์ บริเวณริมคลองบางบัว โดยได้รับการจัดทะเบียนเป็นชุมชนในจังหวัดกรุงเทพมหานครอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2535 มีประชากรทั้งหมด 229 ครัวเรือน ประชากร 820 คน แบ่งเป็นชาย 322 คน หญิง 498 คน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดช่วยเหลือดูแลกันในกลุ่มเครือญาติและกลุ่มเพื่อนบ้าน เดิมที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ดินแปลงโล่ง ไม่มีกิจกรรมเด่นชัด นอกจากที่พักของผู้ทำนา ทำไร่ แต่ภายหลังได้มีประชาชนที่ถูกเวนคืนที่ดินได้ทำการใช้พื้นที่นี้เป็นที่พักอาศัยและประกอบอาชีพบริเวณริมคลอง ประกอบกับการอพยพเข้ามาหาแหล่งงานของประชากรจากชนบท ส่งผลให้เกิดการปลูกบ้านรुकฉ้าบริเวณริมฝั่งคลอง ที่ผ่านมามีชุมชนบางบัวมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับคลอง มีการใช้คลองเป็นทางสัญจรหรือเป็นแหล่งอาหาร อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาชุมชนเหล่านี้ได้อยู่กันอย่างแออัดและไร้การจัดการที่เป็นระบบ ส่งผลให้เกิดเป็นชุมชนแออัดในเวลาต่อมา โดยกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ส่งผลเสียทั้งในด้านของ

สิ่งแวดล้อม เช่น ขยะเน่าเหม็นตามแอ่งน้ำ รวมถึงเกิดปัญหาสังคม เช่น การก่ออาชญากรรมและการทะเลาะวิวาทต่างๆ

ต่อมาชุมชนแห่งนี้ได้พบกับปัญหาในด้านของการไร้ที่ดิน เนื่องจากตั้งอยู่บนที่ดินของกรมธนารักษ์ ประกอบกับแนวคิดของสำนักงานเขตบางเขนที่ต้องการปรับภูมิทัศน์ในพื้นที่ให้มีความเป็นระเบียบสวยงาม เป็นผลให้เกิดการไร้ชุมชนไปยังพื้นที่อื่นๆ ทำให้ผู้อาศัยในชุมชนมีแนวคิดที่จะพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เกิดการจัดการที่ดีขึ้น และแก้ไขปัญหาในเรื่องการรुक้าที่ดิน รวมถึงมีการระดมเงินเพื่อพัฒนาที่อยู่ อาศัยและตัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา โดยชุมชนแห่งนี้ได้เป็น 1 ในโครงการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของคนจนให้กับชุมชนแออัดในโครงการของบ้านมั่นคง ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช.

ชุมชนบางบัวมีแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาการรुक้าที่ดินโดยการใช้วิธีการรูก้าสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม และได้กรรมสิทธิ์ในการอยู่อาศัยในที่ดินเดิมในระยะยาว เป็นเวลา 30 ปี และมีการขยับบ้านที่รูก้าพื้นที่คลองเข้ามายังผืนดินทั้งหมด โดยกระบวนการทั้งหมดนั้นได้ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตามแนวคิดหลักของโครงการบ้านมั่นคง ได้แก่ การร่วมจัดประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจในแนวคิดการพัฒนาและสร้างกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน รวมถึงมีการวางกฎระเบียบของชุมชน การวางผังในการก่อสร้างและการวางแผนขั้นตอนต่างๆ ส่งผลให้เกิดความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการรुक้าที่ดิน

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการรुक้าที่ดิน

การแก้ไขปัญหาการรुक้าที่ดินได้ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนบางบัวภายหลังจากการแก้ไขปัญหา ดังนี้

1. ส่งผลให้เกิดแรงกระตุ้นในการออมทรัพย์ โดยคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ที่มาจากการคัดเลือกของชุมชน จะร่วมมือกับคนในชุมชนในการกำหนดรูปแบบของการออมเงินซึ่งแบ่งเป็นการออมรายวันและรายเดือน โดยกำหนดให้สมาชิกต้องมีการออมไม่น้อยกว่า 200 บาทต่อเดือน โดยสมาชิกต้องมีการออมเงินไม่น้อยกว่า 15,000 บาท จึงสามารถกู้นำมาเงินมาสร้างบ้านได้ โดยกู้ได้ไม่เกิน 15,000 บาท และผ่อนชำระภายใน 15 ปี

2. การได้รับอนุมัติสินเชื่อในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช. และงบประมาณพักสวัสดิการชุมชน จากสำนักงานเขตบางเขน เป็นต้น

3. มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุน ซึ่งต่อมาได้ตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชนบางบัว โดยมีคนในชุมชนเป็นคณะกรรมการจำนวน 10 คน สมาชิก 466 คน โดยสมาชิกจะต้องออมเงินรายละ 365 บาทต่อปี โดยมีสวัสดิการแก่สมาชิกตั้งแต่เกิด-ตาย เช่น ค่าทำศพ การรักษาพยาบาล ทุนการศึกษา และทุนในการทำกิจกรรมของชุมชนต่างๆ เช่น ทำบุญปีใหม่ วันเด็ก เป็นต้น

4. การสร้างงานและรายได้ เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน โดยมีการทำดอกไม้ประดิษฐ์ น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ยาสระผม ส่งขายให้กับโรงแรมใกล้เคียง สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

2. โครงการเคหะชุมชนร่มเกล้า: การเคหะแห่งชาติ

รักษา วรรณบรรจง (2549) ได้กล่าวถึงโครงการเคหะชุมชนร่มเกล้า ว่า เป็นโครงการเมืองใหม่ที่ดำเนินการโดยการเคหะแห่งชาติเพื่อรองรับวัตถุประสงค์หลักของการเคหะแห่งชาติในการจัดทำโครงการเคหะชุมชน โดยจัดสร้างที่อยู่อาศัยให้มีอัตราระหว่างผู้มีรายได้น้อยและผู้มีรายได้ปานกลาง-สูงประมาณ 70 : 30 และเพื่อการแก้ไขปัญหาความแออัดของตัวเมืองกรุงเทพมหานคร โดยการเคหะแห่งชาติได้จัดหาที่ดินย่านชานเมืองที่เป็นแปลงขนาดใหญ่นับพันไร่ และได้จัดซื้อที่ดินแปลงนี้เมื่อ พ.ศ. 2519 รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 2,202 ไร่

Joan Bijl and associate (1992) (อ้างถึงใน กรกช ปริศวงศ์, 2541) ได้ทำการศึกษาถึงแบบจำลองการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามแนวทางการย้ายไปอยู่ที่ใหม่ (Relocation) โดยแนวทางการศึกษาจะชี้ให้เห็นถึงการแสดงทัศนคติของผู้ที่กำลังมีปัญหาได้รื้อและผู้ที่ได้ย้ายไปอยู่แล้วที่มีต่อแนวทางการย้ายไปอยู่ที่ใหม่ และแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนแออัดที่ได้ย้ายไปอยู่ในที่ดินใหม่ โดยมีประเด็นด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ได้กล่าวถึงชุมชนร่มเกล้า 1 และชุมชนร่มเกล้า 2 ดังนี้

ชุมชนร่มเกล้า 1 ตั้งอยู่ในเคหะชุมชนร่มเกล้า ลาดกระบัง พบว่า

- แหล่งงานส่วนใหญ่ของชาวชุมชนร่มเกล้า 1 ตั้งอยู่ย่านร่มเกล้า ลาดกระบัง คิดเป็นประมาณร้อยละ 40 โดยผู้ที่ยังมีแหล่งงานในชุมชนเดิมเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ส่วนกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มคือ กลุ่มที่มีที่ทำงานไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะมีอาชีพก่อสร้าง ประมาณร้อยละ 32

- การเดินทางจะลำบากสำหรับคนที่ไม่ได้เปลี่ยนงาน คือ จะต้องเดินทางถึง 1 ชั่วโมงครึ่ง/เที่ยว หรือ 3 ชั่วโมง/วัน สำหรับคนที่เปลี่ยนงานมาที่ย่านลาดกระบังจะเสียเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง/วันเท่านั้นโดยไม่เกินวันละ 2 ชั่วโมง

- เรื่องรายได้และรายจ่าย พบว่าชาวชุมชนกว่าครึ่ง มีรายได้ที่ลดลงซึ่งเป็นเหตุมาจากการทำงานทำในครอบครัวน้อย และเสียรายจ่ายไปกับการเดินทาง

ชุมชนร่วมเกล้า 2 ตั้งอยู่ในเคหะชุมชนร่วมเกล้า ลาดกระบัง พบว่า

- เนื่องจากมาที่ชุมชนใหม่ จำนวนร้อยละ 57 มีงานทำ แต่มีผู้สูญเสียงานถึงร้อยละ 43 ได้แก่ พวกหาบเร่และคนงานในโรงงาน

- ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่าเดิม

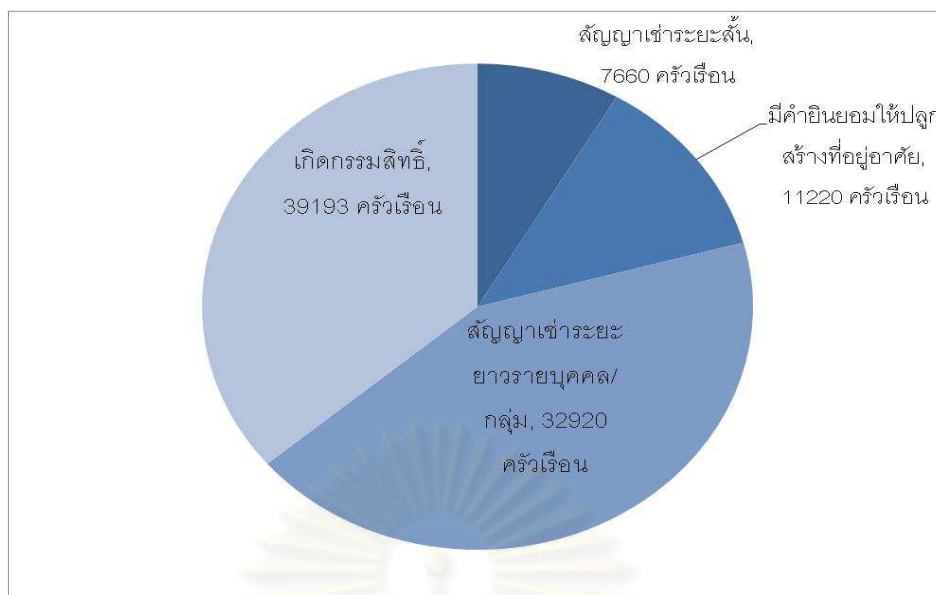
- รายจ่ายพิเศษที่เพิ่มขึ้นคือค่าเดินทาง บ้าน อาหาร และบริการอื่นๆ เพิ่มขึ้นกว่า 1,200 บาท

จากการวิจัยดังกล่าวจึงพบว่าการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดด้วยวิธีการรื้อย้ายเพื่อสร้างใหม่ในที่ดินอื่นนั้นอาจส่งผลทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนในภายหลัง เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ซึ่งบางครั้งมีราคาที่สูงกว่าการก่อสร้างที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม

3. ผลการศึกษาผลกระทบที่มีต่อผู้อยู่อาศัยในชุมชน ภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในโครงการบ้านมั่นคง

ที่ผ่านมา องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ได้ศึกษาและวิจัยผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของโครงการบ้านมั่นคง เพื่อให้ทราบถึงผลสำเร็จของโครงการ ซึ่งการศึกษาก็จะมุ่งเน้นในการเก็บข้อมูลและวิจัยในแต่ละด้าน ได้แก่

3.1 ผลทางด้านของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ซึ่งทำการเก็บข้อมูลความมั่นคงในการอยู่อาศัยของครัวเรือนที่เข้าร่วมในโครงการบ้านมั่นคง

แผนภูมิที่ 2.3 ผลทางด้านของการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในโครงการบ้านมั่นคง

จากแผนภูมิสรุปได้ว่า ครัวเรือนทั่วประเทศที่เข้าร่วมในโครงการบ้านมั่นคงนั้น ส่วนใหญ่จะได้รับสัญญาเช่าที่ดินระยะยาวรายบุคคล/กลุ่ม รองลงมาได้แก่ การเกิดกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การมีคำยินยอมให้ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และการเกิดสัญญาเช่าระยะสั้น

3.2 ผลการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคง

พอช. และคณะประเมินผลจากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2546) ได้ดำเนินการประเมินผลเบื้องต้นของโครงการบ้านมั่นคงในปี โดยมีผลการประเมินที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนไปหลังจากเข้าร่วมโครงการ ดังนี้

- ผลการประเมินการดำเนินงานจากแบบสอบถาม ผู้อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดมีความพอใจกับโครงการ โดยเรื่องที่พอใจมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การมีความมั่นคงในที่ดิน (ร้อยละ 70.5) การมีบ้านตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 53.1) และการมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน (ร้อยละ 43.1)
- ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึก สรุปได้ว่าโครงการบ้านมั่นคงสามารถแก้ไขปัญหาความมั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนได้จริง และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระตุ้นและพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ขณะเดียวกันทำให้ประชาชนเกิดการออมและถ่ายเทหนี้ในระบบให้มาอยู่ในระบบสหกรณ์และประชาชนในชุมชนสามารถแปลงที่อยู่อาศัยที่

มั่นคงมาเป็นทุนในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้โครงการบ้านมั่นคงยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน.

คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2548) ได้ประเมินผลโครงการบ้านมั่นคง โดยมีผลการประเมินที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนไปหลังจากเข้าร่วมโครงการ ผลการดำเนินการพบว่าชุมชนในโครงการบ้านมั่นคงส่วนใหญ่ดำเนินงานตามกระบวนการได้ดีมาก มีพื้นที่ใช้สอยอย่างพอเพียง มากกว่าร้อยละ 91 มีความสะดวกในการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค ร้อยละ 60 มีความพึงพอใจมากในเรื่องความมั่นคงด้านที่ดินและบ้าน ระบบสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อมและกระบวนการทำงาน โดยชุมชนในโครงการปลูกสร้างในที่ดินใหม่มีความพึงพอใจในเชิงกายภาพสูงกว่าประเภทอื่นๆ รวมถึงโครงการนี้ยังทำให้เกิดกลไกชุมชนเครือข่ายท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายตามแต่ละพื้นที่ เช่น องค์กรที่จัดการที่ดิน องค์กรออมทรัพย์

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและกรรมสิทธิ์แล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย จากการศึกษาของ ธนศักดิ์ สายจำปา (2551) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนที่เข้าร่วมในโครงการบ้านมั่นคง มีกรณีศึกษา ได้แก่ ชุมชนร่วมสามัคคีและชุมชนเก่าพัฒนา โดยชุมชนร่วมสามัคคีมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพจากชุมชนแออัดเป็นชุมชนจัดสรรผ่านการดำเนินการภายใต้โครงการบ้านมั่นคง ภายหลังจากดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จนั้นพบว่าคนในชุมชนมีความเห็นในเชิงบวก โดยพึงพอใจกับการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ชาวชุมชนมีความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน และอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ หลังจากที่ทำกรฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆมาด้วยกัน รวมไปถึงประเด็นในเรื่องของการเดินทาง เช่น การมีถนนเข้าออกที่สะดวก รวมถึงมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย สามารถดำเนินชีวิตได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการไล่รื้อที่ดิน และเกิดการมีส่วนร่วมกันทำงานของคนในชุมชนทุกคน

อย่างไรก็ตามภายหลังจากโครงการบ้านมั่นคงดำเนินการแล้วเสร็จประมาณ 2 ปี ความคิดเห็นของคนในชุมชนร่วมสามัคคีเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากชุมชนเริ่มมีปัญหาค่าไม่เข้าใจกันในระบบของการออมทรัพย์ ซึ่งเป็นระบบจัดตั้งเพื่อรวบรวมเงินของชุมชนในการชำระค่าบ้านให้กับ พอช. และชำระค่าเช่าที่ดินที่ต้องจ่ายให้กับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และระบบดังกล่าวเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง โดยชุมชนต้องทำการชำระเงินในรูปแบบเงินก้อนของทั้งชุมชน ปัญหาที่พบคือกรณีที่ผู้อาศัยในชุมชนบางกลุ่มไม่ชำระค่าบ้านและที่ดิน ส่งผลให้ต้องมีการนำเงินสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการสำรองจ่าย นอกจากนี้คนในชุมชน

บางส่วนมีความคิดเห็นว่าการอยู่ในช่วงก่อนเข้าโครงการมีความสะดวกสบายมากกว่า รวมถึงคนในชุมชนจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการแบ่งปันช่วยเหลือกันในรูปแบบของพี่น้อง แต่ในปัจจุบันนั้นสภาพทางสังคมอยู่ในรูปแบบของต่างคนต่างอยู่ นอกจากนี้รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดขึ้นกับชุมชนเก่าพัฒนา รวมไปถึงชุมชนอื่นๆในที่ดินของหน่วยราชการ ที่ราชพัสดุ ที่ของกรมรถไฟแห่งประเทศไทยและที่ดินอื่นๆ เช่นเดียวกัน

อดิน รพีพัฒน์ และคณะ (2550) (อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ ลิ้มทองแท้, 2550) ได้ศึกษาผลกระทบของกระบวนการบ้านมั่นคงที่มีต่อวิถีคิด และความสัมพันธ์ภายในกับภายนอก โดยศึกษาโลกทัศน์และทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างจากชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง จำนวน 10 ชุมชน แบ่งตามภาค สรุปได้ว่า คนในชุมชนมีโลกทัศน์และทัศนคติที่เปลี่ยนไป ภายหลังจากเข้าโครงการบ้านมั่นคง โดยมีความภูมิใจกับบ้านมั่นคง ซึ่งมาจากการร่วมแรงร่วมใจ และรู้สึกที่ตนเองได้เลื่อนสถานะทางสังคมจากชนชั้นล่างเป็นชนชั้นกลาง อย่างไรก็ตามโลกทัศน์และทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปอาจส่งผลให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงรสนิยมและพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การจับจ่ายใช้สอยสินค้าราคาสูง หรือการกู้เงินนอกระบบเพิ่ม ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินในอนาคต

จากผลการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ที่ผ่านมานั้นมุ่งเน้นที่การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบการถือครองที่ดินของคนในชุมชน ผลการดำเนินงานของโครงการโดยรวมถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมในชุมชน อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง มีเพียงแต่สภาพทางเศรษฐกิจเบื้องต้นของชุมชนที่ได้มาจากการสัมภาษณ์

2.5 สรุปแนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน สรุปได้ว่าปัญหาการบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัดในโครงการบ้านมั่นคงนั้น มุ่งเน้นที่จะแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและการบุกรุกที่ดินในระดับของตัวชุมชนเอง เพื่อให้สามารถแก้ไขที่ต้นเหตุได้ ซึ่งการแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การสร้างใหม่ในที่เดิม การรื้อย้ายและสร้างใหม่ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและความมั่นคงในชีวิตด้านอื่นๆ เช่น กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของผู้อาศัยในชุมชน

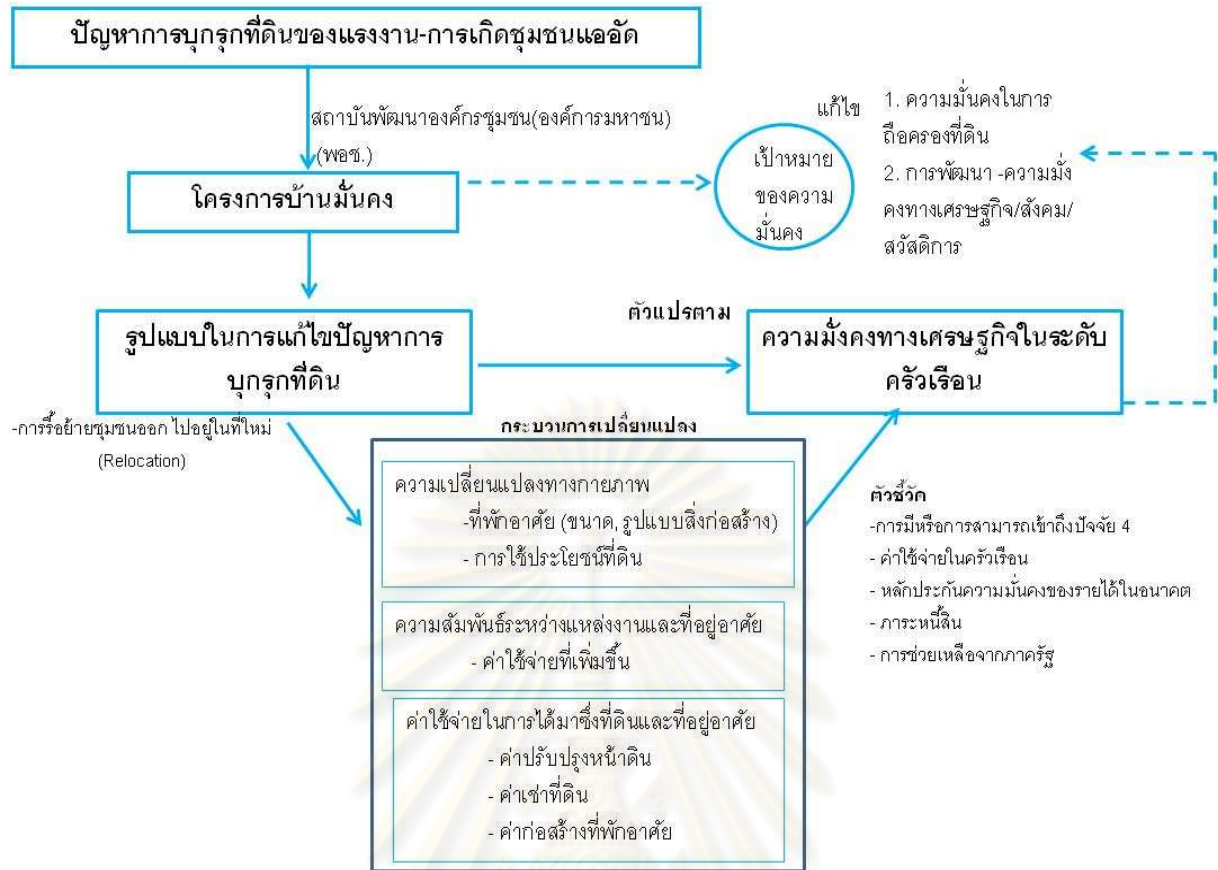
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนนั้นหมายถึงภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในรูปแบบต่างๆ จึงอาจส่งผลให้คนในชุมชนมีความสามารถในการ

เข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีรายได้ที่มั่นคง ไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย และมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต รวมถึงมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงิน ซึ่งประเด็นเหล่านี้เกิดจากการที่คนในชุมชนเกิดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย สามารถใช้ที่ดินที่ตนอยู่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเพื่อประกอบอาชีพ หรือใช้เป็นที่พักอาศัยเพื่อไปทำงานได้ มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อทำให้สมาชิกเกิดการออมเงิน และสามารถทำการกู้เงินเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและการประกอบอาชีพได้ รวมถึงส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่ในที่ดินได้อย่างถูกต้องกฎหมาย ได้รับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐ เช่น การสนับสนุนทางการเงินต่างๆ

รูปแบบหรือแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์และชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนแออัดภายหลังจากการแก้ไขปัญหา นั้นทำการอ้างอิงจากตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน รวมถึงความมั่นคงทางสังคมต่างๆ เพื่อเป็นเกณฑ์ในตัวชี้วัด ดังนี้

- ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค
- ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งออกเป็น รายได้ในครัวเรือน, รายจ่ายในครัวเรือน
- ภาระหนี้สิน ได้แก่ การไม่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย
- หลักประกันทางเศรษฐกิจในอนาคต แบ่งออกเป็น การมีงานทำ, ลักษณะของงาน และเงินออม
- การช่วยเหลือจากภาครัฐ แบ่งออกเป็น การช่วยเหลือด้านการเงิน, การช่วยเหลือด้านการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2.4 แสดงกรอบแนวคิดของงานวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัด และการรื้อย้ายที่ดิน ทางบทความและงานวิจัยต่างๆ สามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดของงานวิจัยขึ้นนี้ได้ดังแผนภูมิที่ 2.4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนแออัดภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในรูปแบบรื้อย้ายชุมชนออกแล้วสร้างใหม่ โดยมีหน่วยการวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนและรายบุคคล แนวทางในการวิจัยเป็นแบบผสมผสานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักคือการใช้แบบสอบถามเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การประกอบอาชีพ หลักประกันทางเศรษฐกิจในอนาคต และการช่วยเหลือจากภาครัฐ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนก่อนและหลังจากการเข้าร่วมในโครงการบ้านมั่นคง

3.1 การกำหนดปัญหาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนแออัดก่อนและหลังจากการรื้อย้ายชุมชน (Relocation) จึงใช้ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากโครงการเป็นตัวชี้วัด ผลการวิจัยจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินด้วยวิธีการรื้อย้ายของโครงการบ้านมั่นคงจะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือไม่ อย่างไร

3.2 ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำมาใช้ในงานวิจัย ดังนี้

- แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด
- แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและการบุกรุกที่ดิน
- แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
- กรณีสืบศึกษาต่างๆที่สอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัย

2. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานรัฐและเอกชน

โดยทำการศึกษาข้อมูลในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนภายหลังจากมีการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในรูปแบบการรื้อย้ายชุมชนออก

3. การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เลือกชุมชนแออัดที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคงและมีการแก้ไขปัญหาในรูปแบบการรื้อย้ายชุมชนออกแล้วสร้างใหม่ ซึ่งแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน รูปแบบนี้มีจำนวนโครงการมากที่สุดในจังหวัดกรุงเทพมหานคร รองจากการแก้ไขปัญหาในรูปแบบการปรับปรุงในที่ดินเดิม (Slum Upgrading) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ไม่ได้สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาว

การวิจัยครั้งนี้เลือกชุมชนที่ทำการศึกษาคือชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ทำการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน โดยมีหลักในการเลือกชุมชนดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช.
2. เป็นชุมชนแออัดที่มีการบุกรุกที่ดิน
3. เป็นชุมชนที่อยู่ในโครงการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินที่ดำเนินการแล้วเสร็จในระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี เพื่อให้สามารถเห็นความแตกต่างระหว่างช่วงก่อนย้ายและหลังการย้ายได้ชัด โดยที่ครัวเรือนในชุมชนยังไม่ล้มวิถีชีวิตก่อนการย้ายไป

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

- สมาชิกทุกครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 114 ครัวเรือน โดยทำการศึกษาสมาชิกที่เป็นผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมก่อนการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน

- สมาชิกสหกรณ์ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จำนวน 5 คน เพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ, แนวโน้มในอนาคต และแนวทางแก้ไขต่างๆ ของครัวเรือนในชุมชนผ่านตัวแทนของสหกรณ์

- เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช.

4. การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสอบถามคนในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

- ปัจจัยสี่
- ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ประกอบด้วย รายได้ รายจ่าย รายได้สุทธิ
- หลักประกันรายได้ในอนาคต ประกอบด้วย การมีงานทำ ลักษณะของงาน เงินออม
- ภาระหนี้สิน
- การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านการเงิน การสนับสนุนด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน

นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนกรรมการสหกรณ์ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 และตัวแทนของพอช. โดยข้อมูลที่ต้องการคือ ความคิดเห็นทั่วไปที่มีต่อโครงการบ้านมั่นคงและความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน และความคิดเห็นต่อแนวโน้มของความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงปัญหาของพื้นที่ศึกษาและแนวทางแก้ไข

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่องานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบสอบถาม เพื่อการเก็บข้อมูลพื้นฐานของคนในชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายเปิดและปลายปิด ผู้ศึกษาได้จัดเก็บแบบสอบถามในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 โดยทำการเก็บตัวอย่างทดลองจำนวน 10 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1-15 พฤศจิกายน 2553 และนำมาปรับปรุงเพื่อให้มีความเหมาะสมในการใช้จริง จากนั้นได้นำแบบสอบถามไปจัดเก็บข้อมูลกับครัวเรือนในชุมชนจำนวน 114 ครัวเรือน ได้รับข้อมูลจริงจำนวน 82 ชุด ระหว่างวันที่ 1-31 ธันวาคม 2553

2. การสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลความมั่นคงทางเศรษฐกิจในชุมชน และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยทำการสัมภาษณ์กรรมการสหกรณ์ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จำนวน 5 คน เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2554 และทำการสัมภาษณ์ตัวแทนส่วนสิ้นเชิงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวน 1 คน เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2554

3. การสังเกตการณ์ เพื่อการเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชนที่สามารถมองเห็นได้ เช่น ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ภายหลังจากการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัดนั้น ใช้สัดส่วนร้อยละในการวิเคราะห์ โดยการเปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือนนั้น ใช้การทดลองการวิจัยแบบเตรียมทดลอง (Pre Experimental Research) เป็นการวิจัยแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนหลัง (One Group Pretest - Posttest) แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน

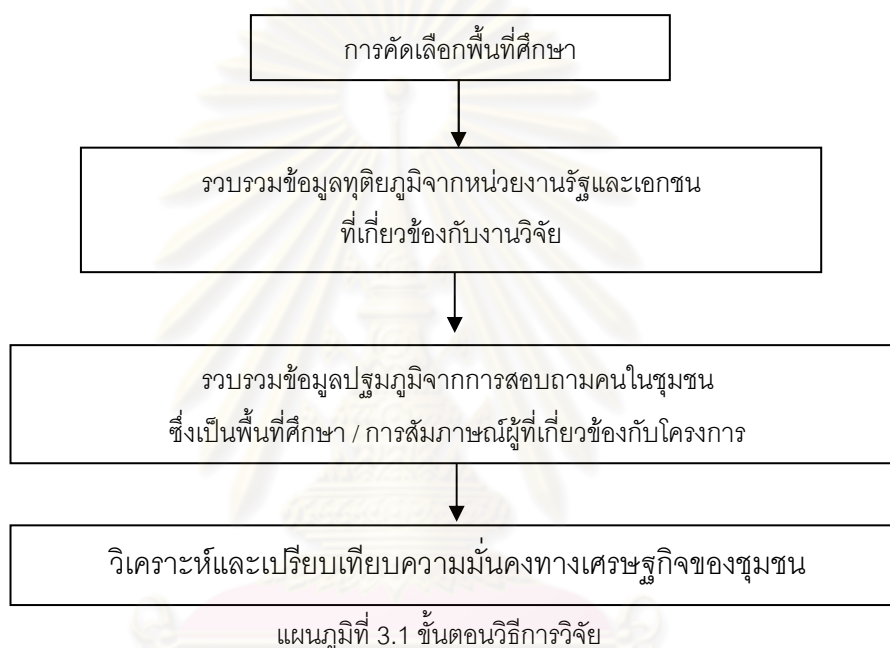
O_1	X	O_2
ก่อนเข้าร่วมโครงการ	โครงการ	หลังเข้าร่วมโครงการ

โดยที่	O1	คือความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนก่อนเข้าร่วมโครงการ (Pretest)
	X	คือการรื้อย้ายชุมชนและสร้างใหม่ ในโครงการบ้านมั่นคง
	O2	คือความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนหลังเข้าร่วมโครงการ (Posttest)

การเปรียบเทียบความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนก่อน-หลังจากการแก้ไขปัญหาแบบการรื้อย้ายชุมชนออกจะทำการวิเคราะห์โดยวิธีการสถิติ พิจารณาผลของการแก้ไขปัญหาแบบการรื้อย้ายชุมชนออก โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งแสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนจะใช้วิธีทางสถิติอย่างง่าย เช่น ค่าเฉลี่ย ร้อยละ เป็นต้น และแสดงผลในรูปแบบพรรณนา หรือในรูปแบบตารางและกราฟแสดงผลต่างๆ ข้อมูลในตารางจะแสดงตามสูตรคำนวณ

“ความกว้างของอันตรภาคชั้น = พิสัย/จำนวนอันตรภาคชั้น”

การศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนก่อน-หลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินใช้การใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบก่อน-หลัง เป็นเครื่องมือในการคำนวณโดยมุ่งเน้นที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน คือ การที่คนในชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีรายได้ที่มั่นคง ไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย และมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต รวมถึงมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงิน แผนภูมิที่ 3.1 แสดงขั้นตอนวิธีการวิจัย

3.3 ตัวแปรในการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี บทความ งานวิจัยและกรณีศึกษาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ทำให้สามารถสรุปตัวแปรได้ ดังนี้

1. ตัวแปรต้น คือ การแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัด ในโครงการบ้านมั่นคง ด้วยวิธีการหรือย้ายชุมชนออก (Relocation)

2. ตัวแปรตาม คือ การเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นภายหลังจากการแก้ไขปัญหา

- ผู้อาศัยในชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 หรือสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน

- ผู้อาศัยในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง
- ผู้อาศัยในชุมชนมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต
- ผู้อาศัยในชุมชนไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกว่าความสามารถในการจ่าย
- ผู้อาศัยในชุมชนมีการสนับสนุนจากรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ในการดูแลและให้ความมั่นใจในเรื่องของการเงินและการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

3.4 ตัวชี้วัดในการศึกษา

การเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นภายหลังจากการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของชุมชนแออัด

ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดซึ่งแสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน ได้แก่

ตัวชี้วัดด้านปัจจัย 4 คือ

- **การมีหรือการสามารถเข้าถึงปัจจัย 4** แบ่งออกเป็น อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค

ตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งออกเป็น

- **รายได้ในครัวเรือน** รายได้จากการประกอบอาชีพนั้นเป็นตัวชี้วัดที่มีใช้ในท่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นตัวชี้วัดความสามารถของครัวเรือนในการซื้อหรือเข้าถึงปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ รวมถึงเป็นปัจจัยที่แสดงความสามารถในการจ่ายค่าเช่าหรือค่าก่อสร้างบ้านเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินในการอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ ซึ่งรายได้ของครัวเรือนจะต้องมากกว่ารายจ่าย

รายได้ในครัวเรือนของชุมชนแออัดในเมืองอาจมาจากการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น รับจ้างแรงงาน ค่าขายหาบเร่/แผงลอย (สมสุข กนิษฐา และพรรณทิพย์, 2546) มากกว่ารายได้จากการปลูกผลผลิตทางการเกษตร

- **รายจ่ายในครัวเรือน** เป็นอีกปัจจัยที่ปรากฏในทุกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับรายได้ในครัวเรือน เนื่องจากเป็นปัจจัยชี้วัดที่สำคัญในการเปรียบเทียบระหว่างรายได้และรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งแสดงถึงเงินได้ที่แท้จริงของครัวเรือนหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้ว

รายจ่ายในครัวเรือนนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น รายจ่ายในการได้มาซึ่งปัจจัย 4, รายจ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าถมที่ดิน รวมถึงค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย, รายจ่ายที่ใช้ในการเดินทางเข้าสู่ภายในแหล่งงาน เช่น ค่าเดินทาง ค่ายานพาหนะ เป็นต้น

- **รายได้สุทธิ** รายได้ที่มาจากส่วนต่างของรายได้และรายจ่าย ซึ่งแสดงถึงสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน รายได้สุทธิมาก แสดงว่าครัวเรือนมีความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่จำเป็นได้ และมีแนวโน้มที่จะมีเงินออมในครัวเรือน แต่รายได้สุทธิต่ำแสดงถึงการขาดสภาพคล่องของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และมีแนวโน้มที่จะมีอุปสรรคในการเข้าถึงและได้มาซึ่งปัจจัยสี่หรือความสามารถในการเดินทาง เป็นต้น

ตัวชี้วัดด้านหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต แบ่งออกเป็น

- **การมีงานทำ** การจ้างงานเป็นปัจจัยที่เป็นตัวสร้างรายได้ให้แก่คนในครัวเรือน เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การที่มีคนในครัวเรือนมีความสามารถในการประกอบอาชีพหรือประกอบอาชีพที่ได้รายได้เพียงพอต่อการใช้จ่าย ย่อมมีความมั่นคงมากกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนผู้มีงานทำน้อย หรือไม่มีคนที่สามารถประกอบอาชีพได้เลย
- **ลักษณะของงาน** นอกจากจำนวนผู้ที่สามารถประกอบอาชีพแล้ว การมีงานทำอาจพิจารณาจากลักษณะของอาชีพที่ทำ โดยอาชีพที่มีความมั่นคงและปลอดภัย เช่น มีการทำสัญญาการจ้างงานอย่างถูกต้องกฎหมาย จะมีความมั่นคงมากกว่าอาชีพที่ไม่มีการทำสัญญา เนื่องจากมีรายได้ที่มั่นคงแน่นอน เป็นต้น

- **เงินออม** เป็นปัจจัยที่แสดงถึงผลต่างระหว่างรายได้กับรายจ่าย ซึ่งเป็นตัวสร้างความมั่นคงในอนาคตหรือเป็นการสะสมเงินทุนเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาลใช้เพื่อจ่ายภาระหนี้สิน ใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ใช้ในบ้านปลายชีวิต เป็นต้น การที่ครอบครัวมีการเก็บเงินออมไว้ใช้จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในรูปแบบหนึ่ง

ตัวชี้วัดด้านภาระหนี้สิน คือ

- **การไม่มีภาระหนี้สินที่เกินกำลัง** เป็นปัจจัยที่แสดงถึงจำนวนหนี้สิน ซึ่งต้องใช้รายได้หรือเงินออมของครัวเรือนในการลดภาระ โดยภาระหนี้สินอาจมาจาก หนี้สินเพื่อการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย เป็นต้น ภาระหนี้สินควรจะอยู่ในระดับที่สามารถชำระได้จากส่วนต่างรายได้ของครัวเรือนกับรายจ่ายของครัวเรือน จึงแสดงถึงความมั่นคงของครัวเรือน

ตัวชี้วัดด้านการช่วยเหลือจากภาครัฐ แบ่งออกเป็น

- **ด้านการเงิน และการเข้าถึงปัจจัยสี่** การที่โครงการบ้านมั่นคงจะเริ่มต้นและสามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่นนั้น จำเป็นต้องมีการช่วยเหลือทางการเงินจากทางรัฐบาล เพื่อการอนุมัติกองทุนในการสร้างที่อยู่อาศัยหรือการดำเนินงานอื่นๆของโครงการ เช่น การตั้งระบบการกู้ยืมเงิน หรือ แนวทางในการช่วยเหลือคนในชุมชนที่ไม่มีกำลังจ่าย เป็นต้น

นอกจากนี้รัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ดำเนินการช่วยเหลือเพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ได้

- **ด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน** การช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญในการจัดการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการบางส่วนในชุมชน เช่น เส้นทางเดินเท้า ระบบไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัดคลองเตย

ความเป็นมาของชุมชนแออัดคลองเตย

ชุมชนแออัดคลองเตยเป็นชุมชนแออัดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร พื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนได้รูล้ำพื้นที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเป็นแรงงานและค้าขายทั่วไป พื้นที่ตั้งของชุมชนแออัดคลองเตยในยุคแรกเป็นพื้นที่นาว่างเปล่า ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ต่อมาในปีพ.ศ. 2490 มีการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ โดยมีการสร้างท่าเรือและโกดังเก็บสินค้าขนาดใหญ่ ทำให้เกิดความต้องการแรงงานในท่าเรือคลองเตยเป็นจำนวนมาก การพัฒนานี้จึงเป็นแรงดึงดูดให้ประชากรนอกกรุงเทพมหานครเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในท่าเรือแห่งนี้ และทำการตั้งถิ่นฐานของตนเองและครอบครัวบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งงานดังกล่าวและมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง จากเดิมพื้นที่ชุมชนแออัดคลองเตยมีจำนวนที่พักอาศัยประมาณ 200 ครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมีจำนวนถึง 52,821 ครัวเรือน ประชากรราว 135,000 คน กระจายในชุมชน 43 แห่ง ทำให้ชุมชนแออัดคลองเตยกลายเป็นพื้นที่ชุมชนแออัดที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่แสดงขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินท่าเรือกรุงเทพ ปี พ.ศ. 2547

คำอธิบายสัญลักษณ์

ขอบเขตพื้นที่

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

500 250 0 1000
เมตร

แผนที่ที่ 4.1 ขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินท่าเรือกรุงเทพ ปี พ.ศ. 2547

ที่มา : Google map, 2553

จากการที่พื้นที่ชุมชนคลองเตยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย รูปแบบในการอยู่อาศัยของชุมชนต่างๆจึงอยู่ในรูปแบบของการบุกรุกที่ดิน โดยการสร้างบ้านจากไม้ เศษสังกะสี หรือวัสดุอื่นๆขึ้นมาเพื่อการอยู่อาศัย ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทั้งทางที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงต้องเผชิญกับปัญหาในการไล่อพยพพื้นที่ตลอดเวลา โดยการไล่อพยพนั้นขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่รวมถึงเพื่อนำพื้นที่ที่ถูกบุกรุกมาสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบอื่นๆ การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาในรูปแบบที่หลากหลายตามองค์กร หน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบ รวมถึงนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

การแก้ไขปัญหาเริ่มต้นจากปีพ.ศ. 2521 โดยการเคหะแห่งชาติที่ทำการรื้อชุมชนและสร้างใหม่ในรูปแบบของแฟลตและดำเนินการเรื่อยมา นอกจากนี้การแก้ไขปัญหา นอกเหนือจากรูปแบบของอาคารสูงนั่นคือการจัดที่ดินว่างบริเวณชานเมือง เช่น พื้นที่ในซอยวัชรพล หนองจอก เพื่อเป็นทางเลือกในการอยู่อาศัยของชาวชุมชน โครงการนี้จัดขึ้นเพื่อผู้อยู่อาศัยในชุมชนคลองเตยที่โดยไล่อพยพที่ย้ายที่อยู่อาศัยออกไปปลูกบ้านเองในที่ดินโล่ง พร้อมทั้งได้รับการมรดกที่ดินนั้นๆ อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่จัดเตรียมนั้นต้องมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เช่น ค่าก่อสร้างบ้าน และที่ตั้งใหม่อยู่ห่างไกลจากแหล่งงาน รวมถึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เคยชิน ชาวบ้านบางส่วนจึงไม่ต้องการย้ายไปอยู่ ปัญหาอีกประการหนึ่งคือการที่ชาวบ้านที่ย้ายไปแล้วได้ย้อนกลับมาบุกรุกที่ดินเดิมอีกครั้ง เป็นการสะท้อนว่าการแก้ไขในรูปแบบนี้ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสภาพทั่วไปของชุมชนแออัด

ต่อมารัฐบาลได้มีนโยบายในการพัฒนาความมั่นคงในการอยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด โดยโครงการนี้ใช้ชื่อว่า “โครงการบ้านมั่นคง” และมอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รับผิดชอบดำเนินโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการให้แก่ชุมชน ซึ่งมีแนวคิดให้ชุมชนเป็นตัวแกนหลักในการแก้ไขปัญหาของตน และร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเจ้าของที่ดิน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรสนับสนุนส่วนกลาง พอช. ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและวางแผนการพัฒนาในระดับเมือง

โครงการบ้านมั่นคงเริ่มต้นในปีพ.ศ. 2546 โดยมีโครงการนำร่องทั้งหมด 10 แห่ง รูปแบบการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในโครงการบ้านมั่นคงสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความต้องการและเงื่อนไขต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่เดิม (Slum Upgrading), การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม

(Reblocking), การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing), การก่อสร้างรูปแบบใหม่ในที่เดิม (Reconstruction) และ การรื้อย้ายชุมชนออก (Relocation)

โครงการบ้านมั่นคงมีขอบเขตการดำเนินงานทั่วประเทศไทย โดยมีชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ในเขตชุมชนแออัดคลองเตย เป็นหนึ่งในโครงการนำร่อง ซึ่งมีการดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2548

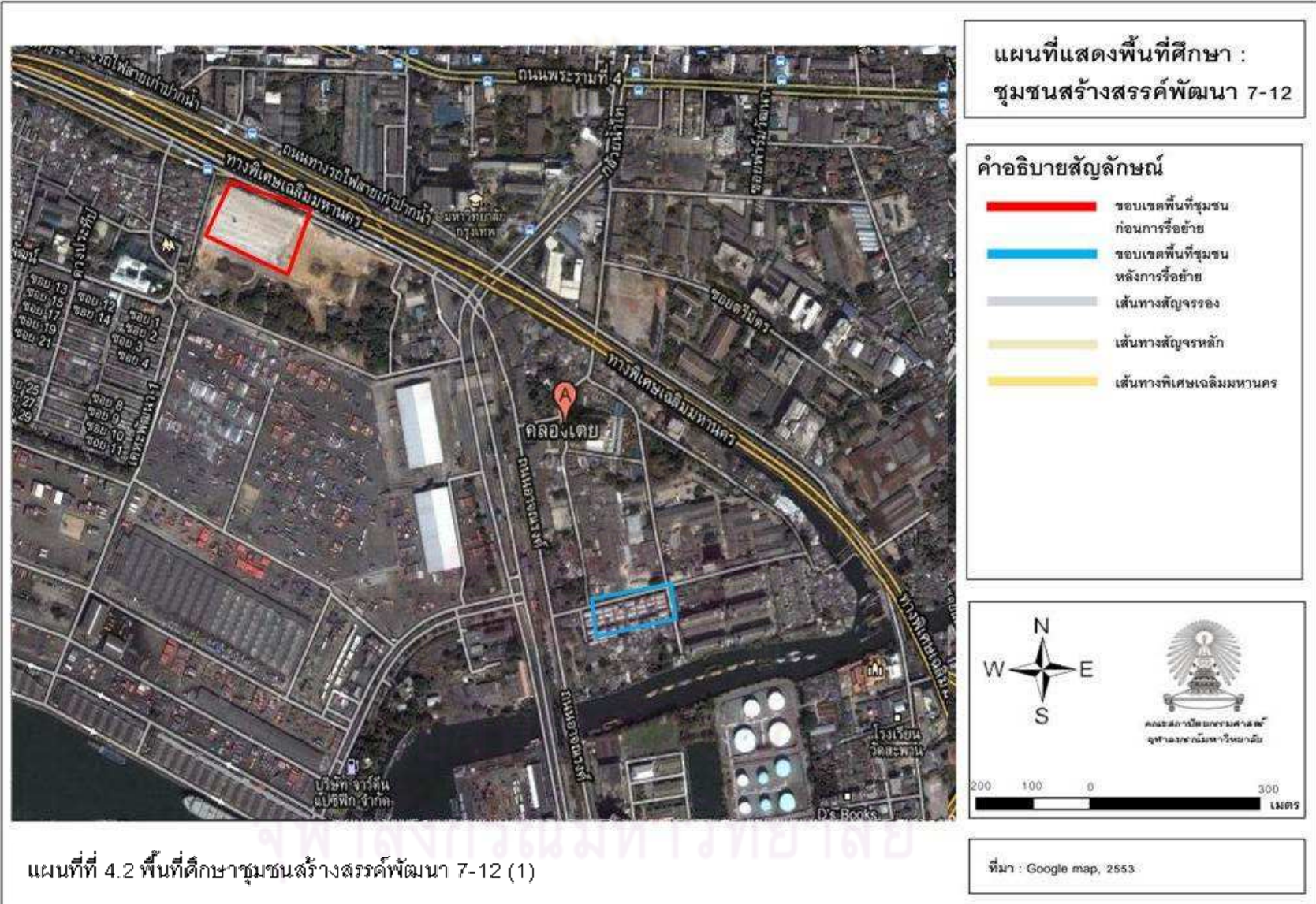
4.2 ข้อมูลทั่วไปของโครงการบ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

4.2.1 ที่ตั้งของชุมชน

ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 แต่เดิมตั้งอยู่ในชุมชนคลองเตยล๊อค 7-12 เขตคลองเตย บริเวณโซน 2 (ตามผังแม่บทของการแบ่งพื้นที่โดยการท่าเรือแห่งประเทศไทย) มีพื้นที่ประมาณ 45 ไร่

ต่อมาชุมชนได้ถูกไล่ออกจากการท่าเรือแห่งประเทศไทยเพื่อนำพื้นที่มาประกอบการทางธุรกิจ คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งจึงได้มีการเรียกร้องต่อพอช. และเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคงและได้ถูกย้ายมาสู่ที่พักอาศัยแห่งใหม่บริเวณโรงแรม ซึ่งตั้งอยู่บนถนนอาจณรังค์ ห่างจากพื้นที่เดิมประมาณ 1 กิโลเมตร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.2 ความเป็นมาของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคลองเตยลัดด 7-12 ที่อยู่อาศัยของชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่กรรมสิทธิ์ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการไล่อื้อที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย แต่คนในชุมชนได้รวมตัวกันและเรียกร้องต่อหน่วยงานต่างๆในการได้มาซึ่งสิทธิในการอยู่อาศัย โดยมีขั้นตอนการพัฒนาที่สำคัญ ดังนี้

- การเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัย

จากการที่ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 อาศัยอยู่บนที่ดินของภาครัฐและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมาตั้งแต่แรกเริ่ม ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนต้องประสบปัญหาการไล่อื้อหลายต่อหลายครั้ง นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เป็นต้นมา เนื่องจากการท่าเรือแห่งประเทศไทยต้องการใช้พื้นที่ดังกล่าวในการพัฒนา ปัญหาความไม่มั่นคงดังกล่าวเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น

การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อชุมชนทราบข่าวว่าการท่าเรือแห่งประเทศไทยต้องการใช้พื้นที่ดังกล่าว และต้องการให้ชาวบ้านย้ายออกไปจากพื้นที่ ชุมชนได้รวมตัวกันเสนอกับการท่าเรือแห่งประเทศไทย โดยต้องการอยู่ในที่ดินเดิมหรือไกลจากที่ดินเดิมไม่เกิน 10 กิโลเมตร เนื่องจากต้องการอยู่ใกล้กับแหล่งประกอบอาชีพ ใกล้โรงเรียนของบุตรหลาน อยู่ในเส้นทางการเดินทางและวิถีชีวิตที่คุ้นเคย ต่อมาการท่าเรือแห่งประเทศไทยได้เสนอที่ดินว่างเปล่าบริเวณคลองเตยจำนวน 4 แห่ง เพื่อเสนอเป็นทางเลือกให้ชาวบ้าน แต่เนื่องจากพื้นที่ไม่เหมาะสมชาวบ้านจึงไม่ต้องการย้ายไปยังที่ดินดังกล่าว

ต่อมาการท่าเรือแห่งประเทศไทยได้ร่วมมือกับการเคหะแห่งชาติจัดหาที่ดินรองรับบริเวณซอยวัชรพล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ จัดสรรให้ชาวบ้านแปลงละ 19.5 ตารางวา ซึ่งที่ดินนี้ได้ถูกจัดเป็นที่ดินให้เปล่าไม่ต้องมีการซื้อหรือเช่า โดยชาวบ้านต้องปลูกบ้านเอง ชาวบ้านในชุมชนบางส่วนยินยอมย้ายไปยังที่ดินแปลงดังกล่าว ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนไม่ต้องการย้ายและยืนยันที่จะอยู่ในพื้นที่บริเวณคลองเตย

ในปีพ.ศ. 2542 ชาวบ้านได้รับหมายศาลให้รื้อย้ายออกจากพื้นที่ ชาวบ้านบางส่วนยินยอมย้าย เนื่องจากเกรงว่าจะถูกดำเนินคดี ในขณะที่บางส่วนไม่ยอมย้ายและถูกดำเนินคดี ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงได้ประสานกับทนายความและหน่วยงานต่างๆเพื่อขอความช่วยเหลือ โดยได้มีการเจรจากับการท่าเรือแห่งประเทศไทย เพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ใน

ที่สุดการทำเรือแห่งประเทศไทยได้ยินยอมให้ชาวบ้านย้ายไปอยู่ในที่ดินบริเวณลานจอดรถบรรทุกหน้าชุมชนโรงหมู ขนาดพื้นที่ 5 ไร่ 1 งาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ในปัจจุบัน โดยชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ได้เข้าเป็นหนึ่งในโครงการนำร่องของโครงการบ้านมั่นคงซึ่งดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) การรื้อย้ายและสร้างใหม่จะมีการประสานงานร่วมกันระหว่างตัวแทนชุมชนและโครงการบ้านมั่นคง และมีสัญญาเข้ากับการทำเรือแห่งประเทศไทย

- การเตรียมการเรื่องที่ดินในการอยู่อาศัย

เมื่อมีการตกลงในการรื้อย้ายชุมชน (Relocation) ไปยังที่ดินอื่นจึงได้เกิดกระบวนการเจรจาต่อรองในเรื่องที่ดินที่ใช้ในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ ชาวบ้านในชุมชนได้มีการทำกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลาย ในส่วนของการเตรียมการในด้านที่อยู่อาศัย ได้มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์สร้างสรรค์พัฒนา เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2542 และสามารถระดมเงินออมได้ถึง 926,924 บาท (ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2547)

เมื่อเริ่มสร้างที่อยู่อาศัย กลุ่มสหกรณ์ได้นำเงินออมทั้งหมดคืนให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกนำไปใช้ในการปลูกสร้างบ้าน เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิก ต่อมาชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์เคหสถานฯ ในปีพ.ศ. 2547 เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชน

กิจกรรมการออมทรัพย์ นอกจากจะเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องการเงินของสมาชิกในสหกรณ์แล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้กิจกรรมออมทรัพย์เป็นเครื่องมือ รวมถึงพัฒนาระบบการบริหารจัดการโครงการในอนาคต

- การพิจารณาสีทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ

ในกระบวนการรื้อย้ายไปยังที่ดินแห่งใหม่ จำเป็นต้องมีกระบวนการพิจารณาสีทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ โครงการนี้ได้แต่งตั้งคณะทำงานสำรวจและพิจารณาสีทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ โดยมีผู้แทนจากการทำเรือแห่งประเทศไทย ผู้แทนองค์กรสนับสนุนในพื้นที่ (มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล) และผู้แทนชุมชน เข้าร่วมการพิจารณาสีทธิ

เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาสีทธิ คณะทำงานฯ ได้มีความเห็นว่าจะไม่พิจารณาจัดสรรที่ดิน ให้แก่

1. บ้านบุกรุกที่เข้ามาอยู่ปลูกอยู่ในพื้นที่ หลังจากที่มีการทำเรื่องแห่งประเทศไทยรับมอบพื้นที่จากเจ้าบ้านเดิมแล้ว
2. บ้านบุกรุกที่เข้ามาปลูกหลังปี พ.ศ. 2536
3. ผู้ที่ปลูกบ้านในที่ดินวัชรพลแล้ว และรื้อย้ายบ้านเพียงบางส่วน
4. บ้านเช่าซึ่งเป็นบริวารของผู้ได้สิทธิ
5. เฟิงต่างๆ ซึ่งเป็นร้านค้า เล้าไก่ โรงจอดรถ
6. บ้านที่ได้รับสิทธิที่ดินวัชรพลแล้ว และกลับมาปลูกบ้านอยู่ใหม่
7. ผู้ที่เคยได้รับสิทธิ ซึ่งการทำเรื่องแห่งประเทศไทยเคยพิจารณาสิทธิเรื่องที่อยู่อาศัยแล้ว และกลับมาปลูกบ้านอยู่ใหม่ เช่น แพลตชุมชน 70 ไร่

จากการพิจารณาสิทธิตามเกณฑ์ข้างต้น ปรากฏว่ามีครัวเรือนที่ผ่านการพิจารณาสิทธิที่อยู่อาศัยในโครงการจำนวน 114 ครัวเรือน

- การวางผังชุมชน

เมื่อทราบถึงจำนวนผู้อยู่อาศัยในโครงการที่ชัดเจน ชุมชนจึงร่วมประสานงานกับสถาปนิกชุมชน เพื่อออกแบบผังชุมชนและแบบที่อยู่อาศัย โดยจัดแบ่งแปลงที่ดินที่ได้จำนวน 114 แปลง เป็นที่ดินขนาด 15 ตารางวา และ 7.5 ตารางวา นอกจากนี้ยังมีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยส่วนกลาง สำหรับใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชน ที่ทำการสหกรณ์ และศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น

ในส่วนของแบบที่อยู่อาศัย ชุมชนได้ร่วมกันออกแบบบ้านใน 4 รูปแบบ ได้แก่ บ้านเดี่ยวขนาด 15 ตารางวา และ 7.5 ตารางวา บ้านแฝด 2 หลัง และ 4 หลัง ขนาดพื้นที่ใช้สอยตั้งแต่ 45.5 -91 ตารางเมตร ราคาก่อสร้างต่อหน่วยอยู่ระหว่าง 170,000 – 220,000 บาทค่าผ่อนส่งรวมดอกเบี้ยต่ำสุด 1,375 บาท และสูงสุด 1,600 บาทต่อเดือน

- การจัดการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

เมื่อมีการดำเนินงานร่วมกันกับโครงการบ้านมั่นคง จำนวนทั้งสิ้น 25.9 ล้านบาท แบ่งเป็นงบอุดหนุนเพื่อการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคจำนวน 9.3 ล้านบาท และสินเชื่อเพื่อการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิกจำนวน 16.6 ล้านบาท

หากพิจารณางบลงทุนของโครงการ ประกอบด้วย ค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภค , ก่อสร้างบ้าน, ส่วนต่างดอกเบี้ย และค่าเช่าที่ดิน พบว่า โครงการนี้มีมูลค่าการลงทุนทั้งสิ้น 36.3 ล้านบาท ในมูลค่าการลงทุนดังกล่าวชุมชนเป็นผู้รับภาระจำนวน 19.5 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 53.6 ของมูลค่ารวมของโครงการ ในขณะที่รัฐบาลอุดหนุนส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย และงบประมาณปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคจำนวน 16.8 ล้านบาท ส่วนพอช. สนับสนุนสินเชื่อในการปลูกสร้างบ้านจำนวน 16.6 ล้านบาท (ข้อมูลปี 2548)

ภาพที่ 4.1 และ 4.2 จะเห็นได้ว่าการรื้อย้าย ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีสภาพไม่เป็นระเบียบ สกปรก ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ประกอบจากไม้และสังกะสี ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดไฟลุกลาม ไม่มีทางเดินเท้าในชุมชน มีเพียงไม้ที่ตอกติดกันเป็นแผ่น ปูแทนทางเดินเท่านั้น และไม่มีกำแพงแปลงที่ดินตามกฎหมาย หลังการรื้อย้าย ที่อยู่อาศัยชุมชนมีความเป็นระเบียบมากขึ้น มีที่อยู่อาศัยที่ทำจากปูน ภายในชุมชนมีทางเดินเท้าและพื้นที่ส่วนกลางเพื่อทำกิจกรรม และมีการแบ่งแปลงที่ดินตามกฎหมาย

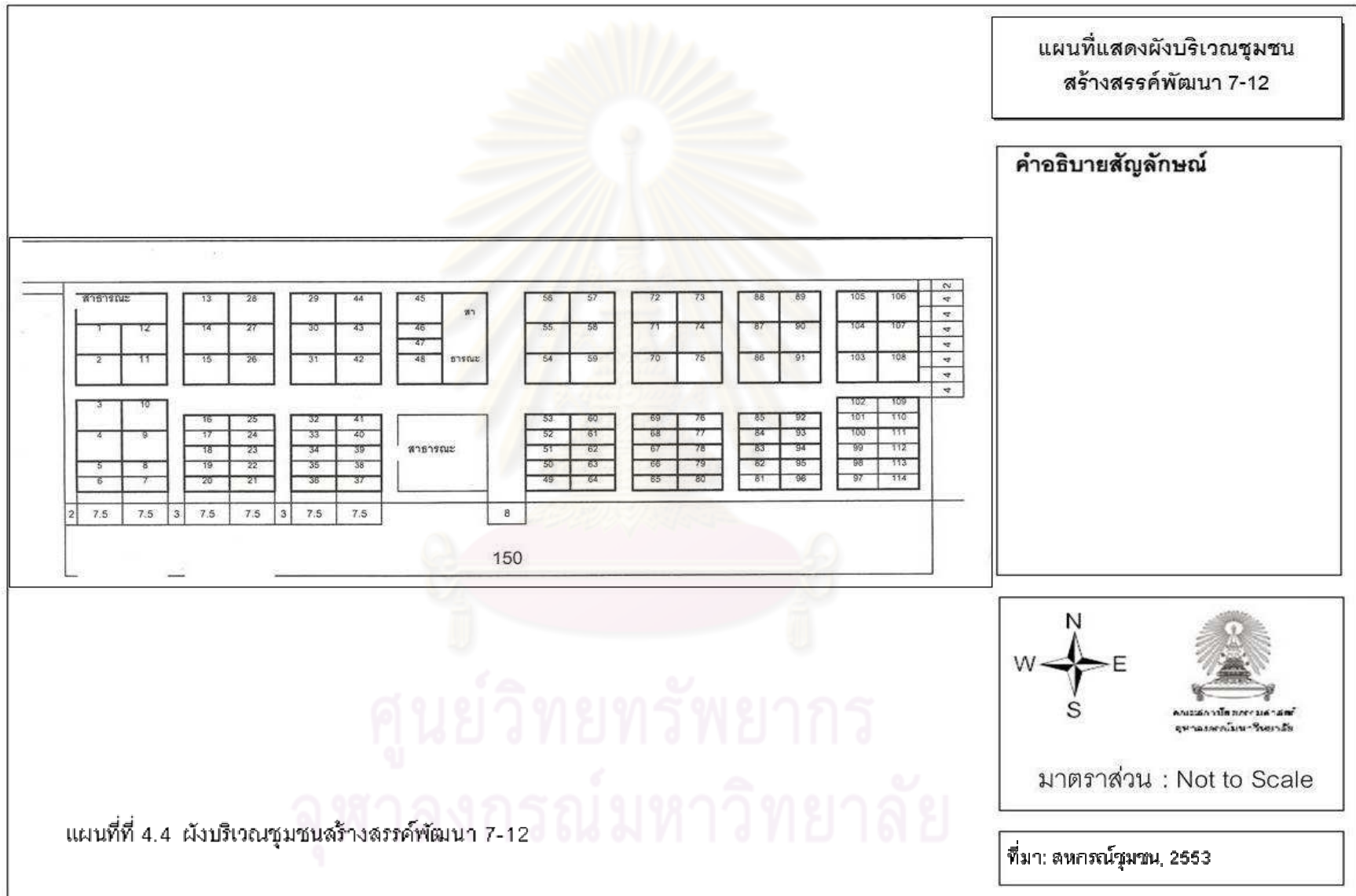
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.1 แสดงสภาพชุมชนก่อนการรื้อย้าย

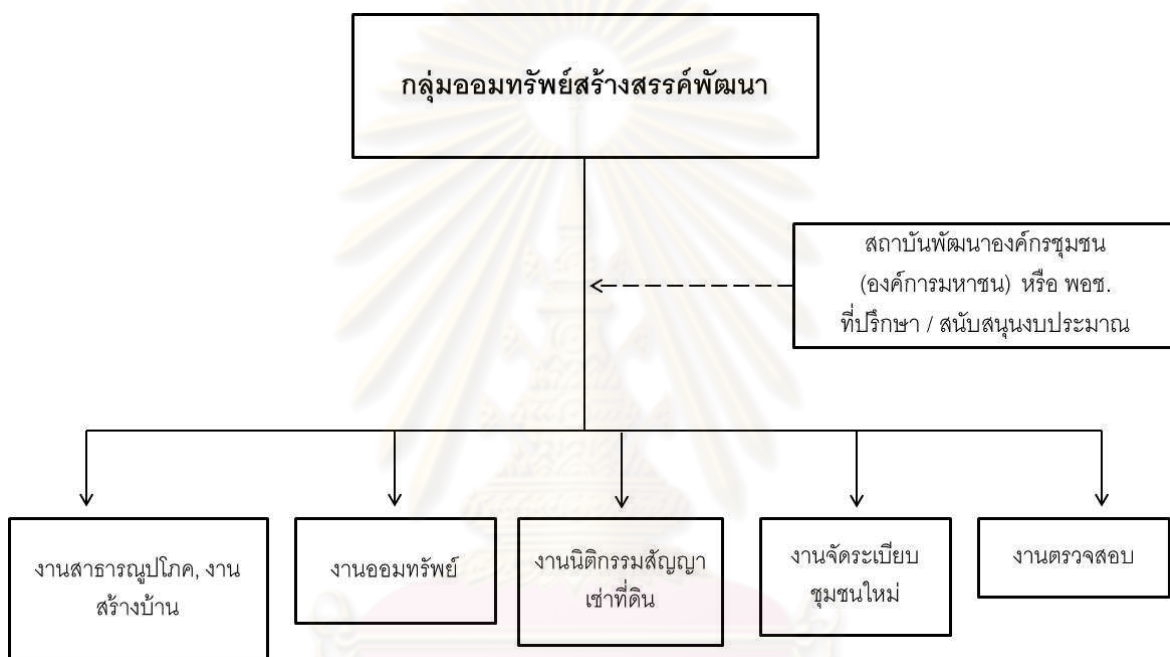

ภาพที่ 4.2 แสดงสภาพชุมชนหลังการรื้อย้าย

- การจัดโครงสร้างการบริหารในชุมชนและข้อตกลงต่าง ๆ

โครงการบ้านมั่นคงชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการโครงการทุกขั้นตอน รวมถึงสนับสนุนให้ชุมชนจัดระบบการดูแลร่วมกันภายในชุมชน โครงสร้างการบริหารจัดการของชุมชน จัดแบ่งการทำงานเป็นฝ่าย โดยพิจารณาจากเนื้อหางานที่ต้องดำเนินการในแต่ละด้าน ในแต่ละงานจะมีแกนนำและชาวบ้านเข้าร่วมเป็นทีมงาน ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 โครงสร้างการบริหารในชุมชน

ที่มา: บ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

นอกจากนี้ชุมชนยังร่วมกันกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เช่น

1. การดูแลสมาชิกในครัวเรือนให้ปลอดภัยจากยาเสพติด
2. ไม่วางหรือปลุกสิ่งของบนทางเท้า
3. มีการเดินเวรยาม โดยใช้คนในชุมชนหมุนเวียนกัน
4. การจัดการหญ้าบ้าน เช่น ปลุกต้นไม้ จัดเก็บขยะมูลฝอย ซ่อมแซมทางเดิน

5. มีการจัดการขยะของชุมชน
6. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (ประชุมทุก 1 ครั้งต่อเดือน) และกิจกรรมวันสำคัญอื่นๆ
7. จัดตั้งมาตรการรูปแบบของสหกรณ์
 - การเปลี่ยนสิทธิ์ คือผู้รับสิทธิ์เสียชีวิต สามารถมอบให้ผู้รับประโยชน์ได้
 - ขายสิทธิ์ ต้องขายคืนให้กับสหกรณ์ (ครอบครัวขยายจากสมาชิกเดิมสามารถซื้อจากสหกรณ์ได้โดยสหกรณ์เป็นผู้กำหนด)
8. การติดไฟให้แสงสว่างที่ทางเดินหน้าบ้าน

4.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 แต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนคลองเตยลัดค 7-12 ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่อพยพมาจากชนบท เพื่อเข้ามาหาแหล่งงานในบริเวณท่าเรือคลองเตย ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นกรรมกรบริเวณท่าเรือ คิดเป็นร้อยละ 54.68 รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายคิดเป็นร้อยละ 20.14 และร้อยละ 12.9 ตามลำดับ

ต่อมาเมื่อชุมชนประสบปัญหาการไล่ออกจากที่ดินจากการท่าเรือแห่งประเทศไทย ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ย้ายมายังที่ดินใหม่ ปัจจุบันสัดส่วนของผู้ที่ทำงานกรรมกรบริเวณท่าเรือลดลงน้อยเหลือประมาณร้อยละ 30 แต่มีสัดส่วนของการประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวและค้าขายเพิ่มขึ้น (ข้อมูลในปีพ.ศ. 2553)

ระบบบัญชีสหกรณ์และบัญชีชุมชน

บัญชีสหกรณ์เป็นบัญชีซึ่งให้สมาชิกสหกรณ์ชำระเงินค่าหุ้นจำนวน 100 บาทต่อเดือน เพื่อเป็นเงินออมของครัวเรือนตน โดยกรมการสหกรณ์ไม่มีสิทธิเบิกเงินส่วนนี้ การเบิกใช้จ่ายนั้นทำได้โดยตัวผู้ฝากเท่านั้น เมื่อครบสิ้นปีอาจมีเงินปันผลจากการบริหารของสหกรณ์

บัญชีชุมชน เป็นบัญชีที่เก็บค่าเช่าที่ดิน และค่าสินเชื่อบริการที่อยู่อาศัย โดยค่าเช่าที่ดินจะชำระเป็นรายเดือนแก่การท่าเรือแห่งประเทศไทย โดยที่การท่าเรือฯคิดค่าเช่าจำนวนตารางวา

ละ 5 บาท ในขณะที่สหกรณ์จะเก็บค่าใช้จ่ายกับสมาชิกจำนวนตารางวาละ 8 บาท ส่วนต่างของค่าเช่าจะเป็นรายได้ของสหกรณ์ ซึ่งดอกเบี๋ยจะถูกนำมาใช้เพื่อนำส่วนต่างมาใช้บริหารชุมชน เช่น การนำมาชำระแก่พอช. หรือการทำเรือแห่งประเทศไทย ในกรณีที่ครัวเรือนในชุมชนชำระไม่ครบตามกำหนด หรือเพื่อใช้ในการดูแลรักษาพื้นที่ส่วนกลาง เช่น สวนสาธารณะ ถนน ระบบไฟฟ้าและประปา

ในขณะที่ค่าสินเชื่อกู้ยืมอยู่นั้น สหกรณ์จะเก็บจากครัวเรือนตามปริมาณเงินที่ครัวเรือนนั้นกู้จากพอช. ซึ่งในช่วงแรกนั้นกรรมการสหกรณ์ทั้ง 18 คนเป็นผู้ที่ทำสัญญาอยู่กับพอช. และมีสมาชิกในชุมชนเป็นลูกหนี้ย่อย ต่อมาได้โอนเป็นหนี้ของสหกรณ์แล้ว ซึ่งค่าเช่านี้มีกำหนดชำระประมาณ 179 เดือน หรือประมาณ 15 ปีต่อครัวเรือน ดอกเบี๋ยค่าสินเชื่อกู้คิดเป็นจำนวนร้อยละ 3 โดยมอบให้พอช. ร้อยละ 1 และเป็นรายได้ของชุมชนร้อยละ 2 โดยทั้ง 2 ส่วนชำระคืนผ่านกรรมการสหกรณ์ชุมชน ซึ่งส่วนต่างของดอกเบี๋ยจะใช้บริหารชุมชน เช่น การนำมาชำระแก่พอช. หรือการทำเรือแห่งประเทศไทย ในกรณีที่ครัวเรือนในชุมชนชำระไม่ครบตามกำหนด หรือเพื่อใช้ในการดูแลรักษาพื้นที่ส่วนกลาง เช่น สวนสาธารณะ ถนน ระบบไฟฟ้าและประปาซึ่งดอกเบี๋ยจะถูกนำมาใช้เพื่อนำส่วนต่างมาใช้บริหารชุมชน เช่น การนำมาชำระแก่พอช. หรือการทำเรือแห่งประเทศไทย ในกรณีที่ครัวเรือนในชุมชนชำระไม่ครบตามกำหนด หรือเพื่อใช้ในการดูแลรักษาพื้นที่ส่วนกลาง เช่น สวนสาธารณะ ถนน ระบบไฟฟ้าและประปา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน กรณีศึกษาชุมชน
สร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จังหวัดกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูล
ทั่วไปของครัวเรือนในชุมชน (2) การวิเคราะห์ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น
ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หลักประกันทางเศรษฐกิจในอนาคต
และภาระหนี้สินครัวเรือน (3) ความคิดเห็นของครัวเรือนในชุมชน และ (4) การสรุปความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของชุมชนในด้านต่างๆ

5.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนในชุมชน

5.1.1 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ข้อมูลจำนวนสมาชิกในครัวเรือนใช้ในการศึกษาแนวโน้มของผู้มีอาชีพในครัวเรือน
ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากจะมีโอกาสที่จะมีผู้มีอาชีพมาก และเป็นการเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน

ตารางที่ 5.1 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

สมาชิกครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
2 คน	3	3.66
3 คน	18	21.95
4 คน	24	29.27
5 คน	12	14.63
6 คนขึ้นไป	25	30.49
รวม	82	100
มากที่สุด	11	
น้อยที่สุด	2	
เฉลี่ย	4.54	

จากตารางสรุปได้ว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีจำนวนสมาชิกมากกว่า 6 คนขึ้นไป
(25 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 4 คน (24 ครัวเรือน) และ 3 คน (18 ครัวเรือน) ทำให้ค่าใช้จ่ายต่างๆใน

ครัวเรือนมากตามจำนวนของสมาชิก จำนวนสมาชิกครัวเรือนและสมาชิกชุมชนมีจำนวนไม่ต่างกับช่วงก่อนการรื้อย้าย

5.2 การวิเคราะห์ตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

5.2.1 รายได้ รายจ่าย และรายได้สุทธิในครัวเรือน

1. รายจ่ายที่ดินและค่าสินเชื่อบริการที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 5.2 รายจ่ายที่ดินและค่าสินเชื่อบริการที่อยู่อาศัย

รายจ่ายที่อยู่อาศัย	ก่อน		หลัง	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ค่าเช่าที่ดิน				
115 บาท	0	0	30	56.6
199 บาท	0	0	23	43.3
รวม	0	0	53	100
สูงสุด	0		199	
ต่ำสุด	0		115	
ค่าเฉลี่ยค่าเช่าที่ดิน	0		109.77	
ค่าสินเชื่อบริการ				
ต่ำกว่า 500 บาท	0	0	2	4.0
501 – 1,000 บาท	0	0	18	36.7
1,001 – 1,500 บาท	0	0	21	42.8
1,501 – 2,000 บาท	0	0	5	10.2
2,001 บาท	0	0	3	6.1
รวม	0	0	49	100
สูงสุด	0		2500	
ต่ำสุด	0		300	
ค่าเฉลี่ยค่าสินเชื่อบริการ	0		753.97	

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่ใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนการย้ายอย่างเห็นได้ชัด ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีค่าเช่าที่ดิน 115 บาท (30 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 199

บาท (23 ครั้วเรือน) และส่วนใหญ่มีค่าสินเชื่อกู้ยืมที่พักอาศัยที่อัตรา 1,001 – 1,500 บาท (21 ครั้วเรือน) รองลงมาคือ 501 – 1,000 บาท (18 ครั้วเรือน) และ 1,501 – 2,000 บาท (5 ครั้วเรือน)

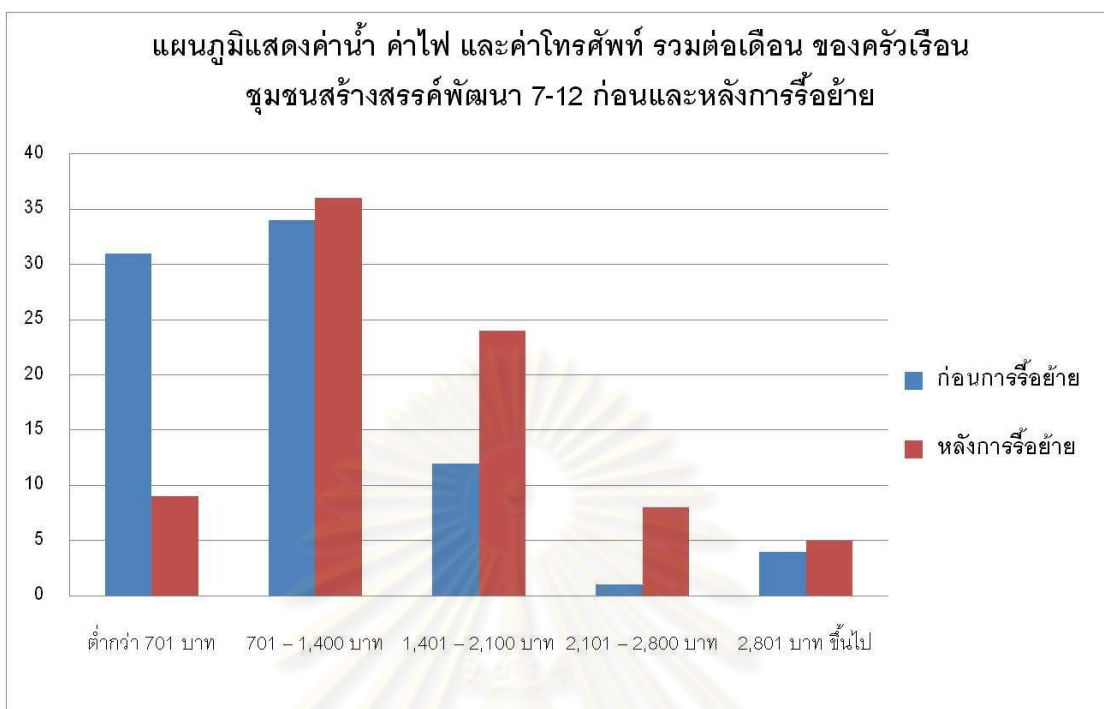
รายจ่ายดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่เพิ่มมาจากการรื้อย้ายโดยตรง ค่าเช่าที่ดินมีค่าเฉลี่ยที่ 110 บาท โดยมีครั้วเรือนที่ค้างชำระถึง 29 ครั้วเรือน และค่าสินเชื่อกู้ยืมมีค่าเฉลี่ยที่ 753 บาท มีครั้วเรือนที่ไม่ต้องชำระ เนื่องจากไม่ได้กู้จำนวน 4 ครั้วเรือน แต่มีครั้วเรือนที่ค้างชำระถึง 29 ครั้วเรือน โดยครั้วเรือนที่ทำการรื้อย้ายต้องชำระค่าเช่าที่ดินในรูปแบบของสัญญาเช่าที่ระยะยาวให้แก่การทำเรือแห่งประเทศไทย และชำระค่าเงินกู้จากสินเชื่อกู้ยืมที่อยู่อาศัยแก่พอช. ซึ่งเป็นเงินที่นำมาเพื่อเป็นค่าอุปกรณ์และค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัยของครั้วเรือน

อัตราค่าเช่าที่ดินอ้างอิงจากสหกรณ์ชุมชน และค่าสินเชื่อกู้ยืมที่อยู่อาศัยอ้างอิงจากการใช้แบบสอบถาม โดยเป็นอัตราจ่ายต่อเดือนของผู้ที่ชำระตามกำหนด

2. ค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์

ตารางที่ 5.3 ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าโทรศัพท์

ค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 701 บาท	31	37.8	9	10.9
701 – 1,400 บาท	34	41.5	36	43.9
1,401 – 2,100 บาท	12	14.6	24	29.2
2,101 – 2,800 บาท	1	1.2	8	9.7
2,801 บาท ขึ้นไป	4	4.9	5	6.1
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	4,500		3,250	
ต่ำสุด	100		0	
เฉลี่ย	1,031.11		1,460.79	
SD	783.81		692.34	

แผนภูมิที่ 5.1 ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าโทรศัพท์

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายในด้านค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์ในชุมชนสูงขึ้นไปภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์ประมาณ 701 – 1,400 บาท ต่อเดือน (34 ครัวเรือน) รองลงมาคือต่ำกว่า 701 บาท ต่อเดือน (31 ครัวเรือน) และ 1,401 – 2,100 บาทต่อเดือน (12 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์ประมาณ 701 – 1,400 บาท ต่อเดือน (36 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 1,401 – 2,100 บาทต่อเดือน (24 ครัวเรือน) และต่ำกว่า 701 บาท ต่อเดือน (9 ครัวเรือน) และค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์เฉลี่ยสูงขึ้นจาก 1,031 บาท เป็น 1,461 บาท

ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่าย 1,401 – 2,100 บาทต่อเดือน มีเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 15 และครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายน้อยคือต่ำกว่า 701 บาท ต่อเดือน ลดลงถึงร้อยละ 27 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น โดยหลังการรื้อย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีเครื่องใช้ไฟฟ้ามากขึ้น เช่น หลอดไฟ โทรทัศน์ ตู้เย็น รวมถึงอาจมีเครื่องปรับอากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นมาจากการที่ครัวเรือนรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตดีขึ้นมาจากสมัยก่อน

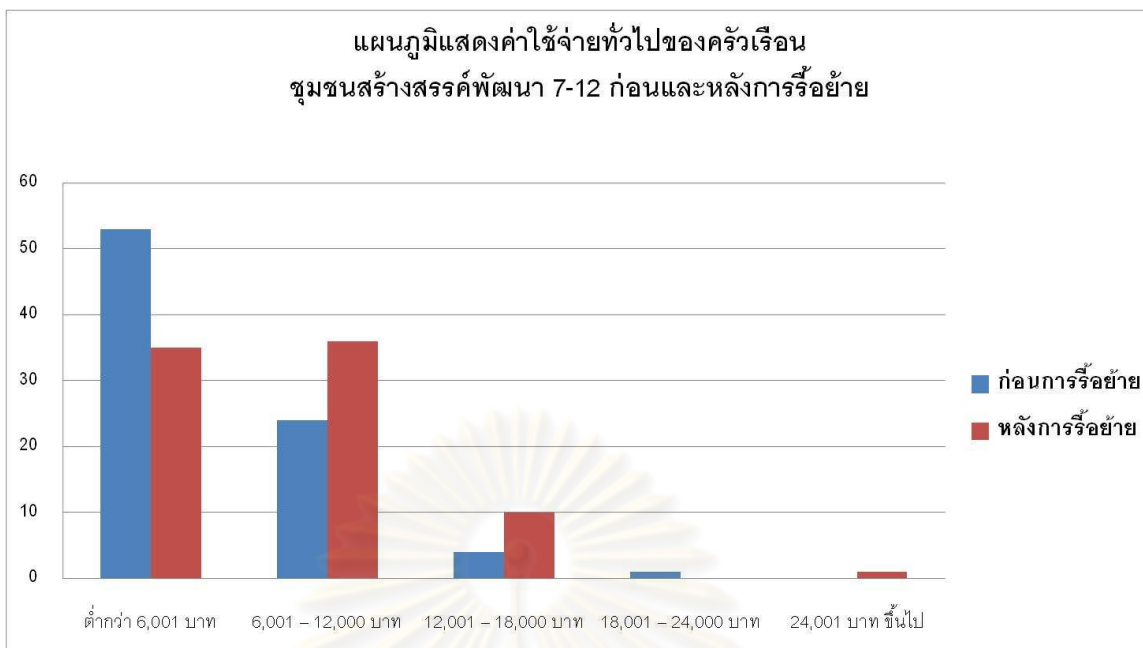
เมื่อพิจารณาจากค่ากระแสไฟฟ้าและค่าน้ำในกรุงเทพมหานครในปีพ.ศ. 2548 - 2553 แล้ว พบว่าบ้านอยู่อาศัยที่ใช้ปริมาณพลังงานไฟฟ้าไม่เกิน 150 หน่วยต่อเดือน จะมี

ค่าใช้จ่ายต่อหน่วย 2.67 บาท ในปีพ.ศ. 2548 และลดลงเป็น 1.78 บาท ในปีพ.ศ. 2553 ในขณะที่บ้านอยู่อาศัยที่ใช้ปริมาณพลังงานไฟฟ้าเกิน 150 หน่วยต่อเดือน จะมีค่าใช้จ่ายต่อหน่วย 3.11 บาท ในปีพ.ศ. 2548 และเพิ่มขึ้นเป็น 3.49 บาท ในปีพ.ศ. 2553 และมีค่าน้ำประปา ตั้งแต่หน่วยที่ 0-40 ลูกบาศก์เมตร เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากลูกบาศก์เมตรละ 9.5 บาท ในปีพ.ศ. 2548 เป็นลูกบาศก์เมตรละ 9.60 บาท ในปีพ.ศ. 2553 (สำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า, 2554) การเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าประเภทค่าน้ำ-ค่าไฟในชุมชนจึงมีผลมาจากการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้ามากขึ้นของครัวเรือนเอง และการเปลี่ยนแปลงของค่าน้ำ-ค่าไฟในระดับจังหวัด

3. ค่าใช้จ่ายทั่วไป ได้แก่ ค่าอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา เป็นต้น

ตารางที่ 5.4 ค่าใช้จ่ายทั่วไป

ค่าใช้จ่ายทั่วไป	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 6,001 บาท	53	64.6	35	42.6
6,001 – 12,000 บาท	24	29.3	36	43.9
12,001 – 18,000 บาท	4	4.9	10	12.2
18,001 – 24,000 บาท	1	1.2	0	0
24,001 บาท ขึ้นไป	0	0	1	1.2
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	20,000		30,000	
ต่ำสุด	1,500		2,000	
เฉลี่ย	6,291.46		8,081.71	
SD	3,807.88		4,591.38	

แผนภูมิที่ 5.2 ค่าใช้จ่ายทั่วไป

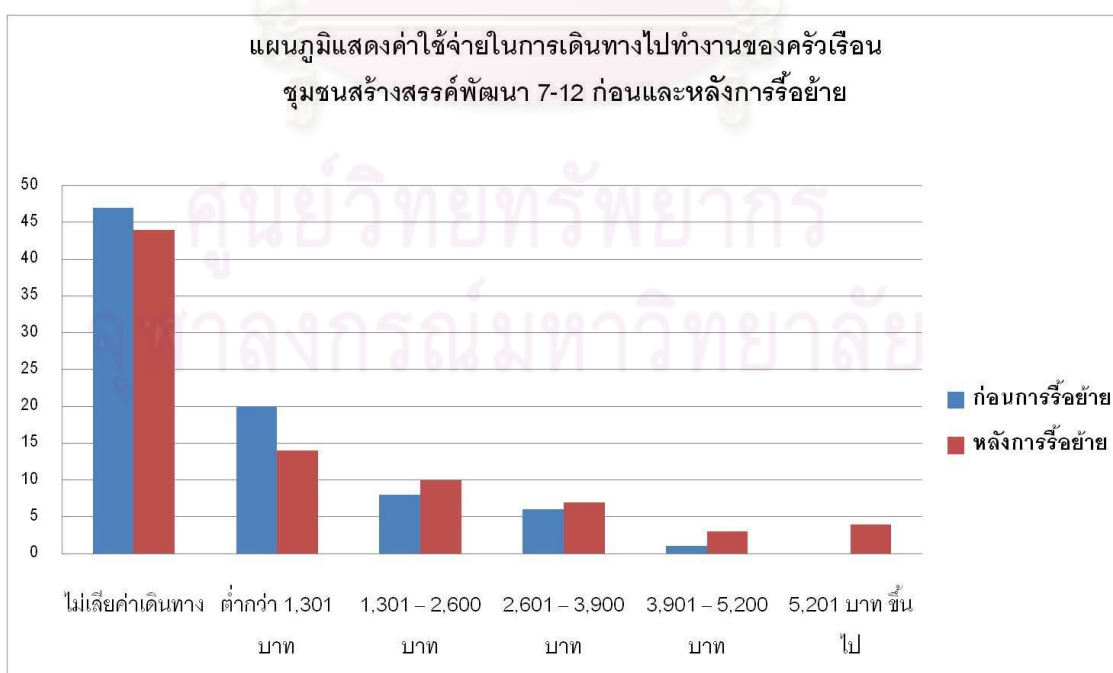
จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ค่าอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ภายในชุมชนสูงขึ้นภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายทั่วไปต่ำกว่า 6001 บาทต่อเดือน (53 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 6,001 – 12,000 บาทต่อเดือน (24 ครัวเรือน) และ 12,001 – 18,000 บาทต่อเดือน (4 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายทั่วไป 6,001 – 12,000 บาทต่อเดือน (36 ครัวเรือน) รองลงมาคือต่ำกว่า 6001 บาทต่อเดือน (35 ครัวเรือน) และ 12,001 – 18,000 บาทต่อเดือน (10 ครัวเรือน) และค่าใช้จ่ายทั่วไปเฉลี่ยสูงขึ้นจาก 6,292 บาท เป็น 8,082 บาท

ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่าย 6,001 – 12,000 บาทต่อเดือน มีเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14 และครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายน้อยคือต่ำกว่า 6,001 บาทต่อเดือน ลดลงถึงร้อยละ 18 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น

4. ค่าเดินทางของครัวเรือน

ตารางที่ 5.5 ค่าเดินทางไปทำงานของทั้งครัวเรือน

ค่าเดินทางทำงานทั้งครัวเรือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เสียค่าเดินทาง	47	57.3	44	53.6
ต่ำกว่า 1,301 บาท	20	24.4	14	17.1
1,301 – 2,600 บาท	8	9.7	10	12.2
2,601 – 3,900 บาท	6	7.3	7	8.5
3,901 – 5,200 บาท	1	1.2	3	3.7
5,201 บาท ขึ้นไป	0	0	4	4.9
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	4,500		6,300	
ต่ำสุด	0		0	
เฉลี่ย	642.2		1,065.24	
SD	1,009.86		1,674.18	

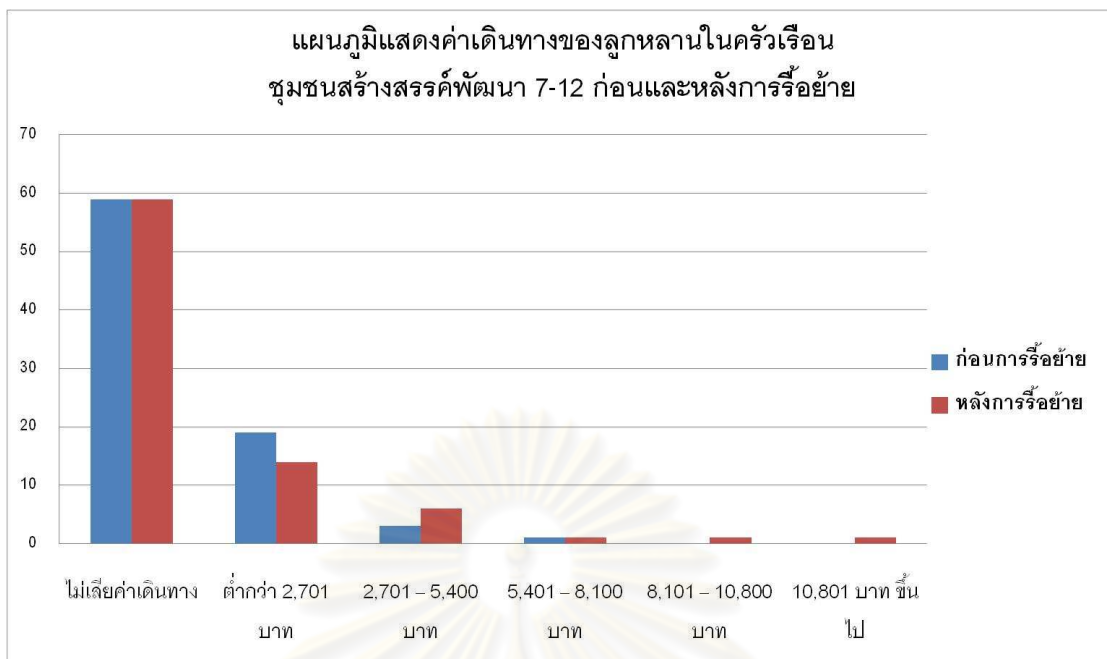
แผนภูมิที่ 5.3 ค่าเดินทางไปทำงานของทั้งครัวเรือน

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางของครัวเรือนสูงขึ้นไปภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (47 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 1,301 บาทต่อเดือน (20 ครัวเรือน) และ 1,301 – 2,600 บาทต่อเดือน (8 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงไม่เสียค่าใช้จ่ายใช้ในการเดินทาง (44 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 1,301 บาทต่อเดือน (14 ครัวเรือน) แต่ครัวเรือนที่เสียค่าใช้จ่ายในอัตราที่สูงกว่ามีเพิ่มขึ้น เช่น 1,301 – 2,600 บาท ต่อเดือน (10 ครัวเรือน) เป็นต้น และค่าใช้จ่ายทั่วไปเฉลี่ยสูงขึ้นไปจาก 642 บาท เป็น 1,065 บาท

ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายสูงกว่า 1,301 – 2,600 บาทต่อเดือนและสูงกวานั้นมีเพิ่มขึ้นเล็กน้อย และครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายน้อยคือต่ำกว่า 6,001 บาทต่อเดือน ลดลงร้อยละ 4 นอกจากนี้ครัวเรือนค่าใช้จ่าย 3,901 บาท ขึ้นไป มีเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 6 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานที่สูงขึ้น ครัวเรือนส่วนใหญ่เดินทางไปทำงานโดยใช้รถประจำทาง รถตู้ และรถจักรยานยนต์ ภายหลังการรื้อย้าย ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเพิ่มในการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง เพื่อต่อรถไปยังพื้นที่ที่มีรถประจำทาง

ตารางที่ 5.6 ค่าเดินทางของลูกหลานทั้งครัวเรือน

ค่าเดินทางของลูกหลานในครัวเรือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เสียค่าเดินทาง	59	72	59	72
ต่ำกว่า 2,701 บาท	19	23.2	14	17.1
2,701 – 5,400 บาท	3	3.4	6	7.3
5,401 – 8,100 บาท	1	1.2	1	1.2
8,101 – 10,800 บาท	0	0	1	1.2
10,801 บาท ขึ้นไป	0	0	1	1.2
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	4,500		13,500	
ต่ำสุด	0		0	
เฉลี่ย	388.05		814.57	
SD	832.49		2,076.08	

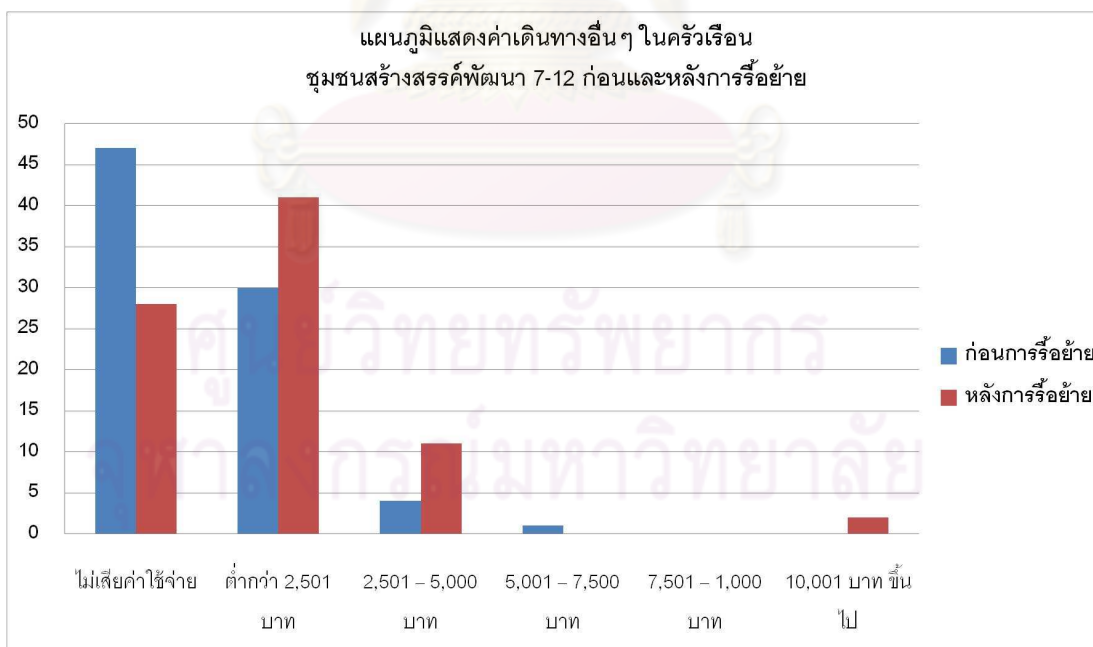
แผนภูมิที่ 5.4 ค่าเดินทางของลูกหลานทั้งครัวเรือน

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางของลูกหลานสูงขึ้นภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (59 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 2,701 บาทต่อเดือน (19 ครัวเรือน) และ 2,701 - 5,400 บาทต่อเดือน (3 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงไม่เสียค่าใช้จ่ายใช้ในการเดินทาง (59 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 2,701 บาทต่อเดือน (14 ครัวเรือน) แต่มีครัวเรือนที่เสียค่าใช้จ่าย 2,701 - 5,400 บาทสูงขึ้น (6 ครัวเรือน) และมีครัวเรือนที่เสียค่าใช้จ่าย 5,401 - 8,100 บาท, 8,101 - 10,800 บาท และ 10,801 บาทขึ้นไปเพิ่มขึ้น (อย่างละ 1 ครัวเรือน) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงขึ้นจาก 388 บาท เป็น 814 บาท เนื่องจากครัวเรือนบางส่วนมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่น (ค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 8,101 บาทขึ้นไป)

ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายสูงกว่า 2,701 - 5,400 บาทต่อเดือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 และครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายน้อยคือต่ำกว่า 2,701 บาทต่อเดือน ลดลงร้อยละ 6 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานที่สูงขึ้น บุตรหลานส่วนใหญ่เดินทางไปเรียนโดยใช้รถประจำทาง รถตู้ และรถจักรยานยนต์ ภายหลังการรื้อย้าย ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเพิ่มในการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง เพื่อต่อรถไปยังพื้นที่ที่มีรถประจำทาง

ตารางที่ 5.7 ค่าเดินทางอื่นๆ

ค่าเดินทางอื่นๆ เช่น ค่าน้ำมัน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เสียค่าใช้จ่าย	47	57.3	28	34.2
ต่ำกว่า 2,501 บาท	30	36.6	41	50
2,501 – 5,000 บาท	4	4.9	11	13.4
5,001 – 7,500 บาท	1	1.2	0	0
7,501 – 1,000 บาท	0	0	0	0
10,001 บาท ขึ้นไป	0	0	2	2.4
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	7,500		12,500	
ต่ำสุด	0		0	
เฉลี่ย	664.63		1,319.75	
SD	1,559.88		1,974.53	

แผนภูมิที่ 5.5 ค่าเดินทางอื่นๆ

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายอื่นๆที่ใช้ในการเดินทาง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุงสูงขึ้นภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เสียค่าใช้จ่าย (47 ครัวเรือน)

รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 2,501 บาทต่อเดือน (30 ครั้วเรือน) และ 2,501 – 5,000 บาทต่อเดือน (4 ครั้วเรือน) หลังการย้ายครั้วเรือนส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 2,501 บาทต่อเดือน (41 ครั้วเรือน) รองลงมาคือไม่เสียค่าใช้จ่าย (28 ครั้วเรือน) และ 2,501 – 5,000 บาทต่อเดือน (11 ครั้วเรือน) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงขึ้นจาก 664 บาท เป็น 1,320 บาท ครั้วเรือนบางส่วนมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้นเนื่องจากการซื้อรถจักรยานยนต์ส่วนตัวเพิ่มขึ้น รวมถึงการปรับราคาน้ำมันของประเทศ

ครั้วเรือนที่มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 2,501 บาทต่อเดือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 14 และครั้วเรือนที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายลดลงถึงร้อยละ 23 ถึงค่าใช้จ่ายในด้านอื่นๆสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยสาเหตุที่ครั้วเรือนซื้อรถจักรยานยนต์ส่วนตัวเพื่อความสะดวกในการเดินทางและยกระดับของครั้วเรือน

ตารางที่ 5.8 รูปแบบการเดินทางของครั้วเรือน

รูปแบบการเดินทางของครั้วเรือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เดินเท้า	12	8	8	4.5
รถประจำทาง	36	24	35	19.6
รถตู้	34	22.7	30	16.8
จักรยาน	6	4	5	2.8
จักรยานยนต์	31	20.7	46	25.7
รถยนต์ส่วนบุคคล	12	8	12	6.7
รถไฟฟ้า	2	1.3	2	1.1
จักรยานยนต์รับจ้าง	2	1.3	30	16.8
อื่นๆ	15	10	11	6.2
รวม	150	100	179	100

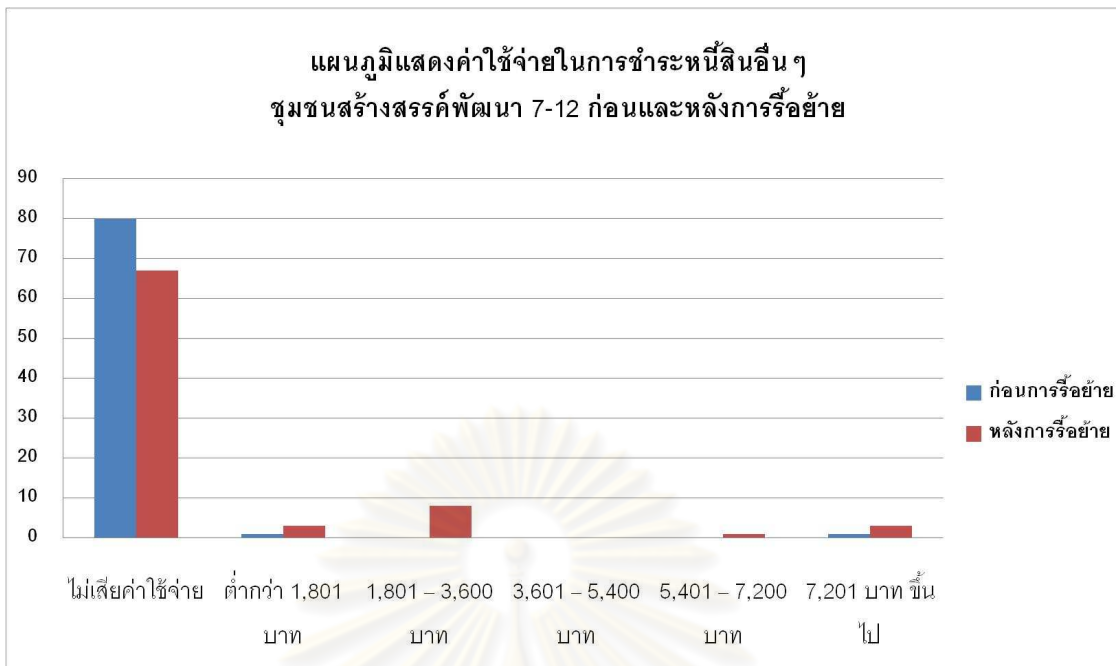
จากตารางสรุปได้ว่า ก่อนการย้ายรูปแบบการเดินทางของครั้วเรือนส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของรถประจำทาง (36 ครั้วเรือน) รองลงมาคือจักรยานยนต์ส่วนตัว (31 ครั้วเรือน) และรถตู้ (30 ครั้วเรือน) นอกจากนี้ยังมีการเดินทางในรูปแบบอื่นๆ เช่น อยู่หอพักที่ทำงาน มีรถจากที่ทำงานรับส่ง หรือไม่ต้องเดินทาง (15 ครั้วเรือน) หลังการย้ายรูปแบบการเดินทางของครั้วเรือนส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของจักรยานยนต์ส่วนตัว (46 ครั้วเรือน) รองลงมาได้แก่รถประจำทาง (35 ครั้วเรือน) และรถตู้, รถจักรยานยนต์รับจ้าง (อย่างละ 30 ครั้วเรือน)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์และแบบสัมภาษณ์รายครัวเรือนพบว่ารูปแบบในการเดินทางส่วนใหญ่ของครัวเรือนในชุมชนไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ตั้งของชุมชนใหม่แต่อย่างใด เนื่องจากมีระยะทางที่ไม่ต่างกันมาก ผลกระทบที่มีต่อครัวเรือนจึงมีเพียงการที่รถประจำทางไม่ได้เข้ามาในชุมชนใหม่ ซึ่งเดิมที่ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ติดถนนหลักคือถนนอาจณรงค์ ซึ่งง่ายต่อการเดินทางโดยรถประจำทาง เมื่อทำการรื้อย้ายชุมชนมายังบริเวณโรงหมูซึ่งไม่มีรถประจำทางเข้ามาในซอยชุมชน สมาชิกในครัวเรือนบางส่วนจึงต้องใช้รถจักรยานยนต์รับจ้างเพิ่มเพื่อไปลงยังป้ายรถประจำทาง เช่น นักเรียน หรือผู้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปซึ่งไม่มีรถยนต์หรือจักรยานยนต์ส่วนตัว และกลายเป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นจากการการเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งชุมชน

5. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ

ตารางที่ 5.9 ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สินอื่นๆ

ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สิน อื่นๆ	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เสียค่าใช้จ่าย	80	97.6	67	81.7
ต่ำกว่า 1,801	1	1.2	3	3.7
1,801 – 3,600 บาท	0	0	8	9.8
3,601 – 5,400 บาท	0	0	0	0
5,401 – 7,200 บาท	0	0	1	1.2
7,201 บาท ขึ้นไป	1	1.2	3	3.7
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	8000		9000	
ต่ำสุด	0		0	
เฉลี่ย	109.76		703.72	
SD	888.97		1863.57	

แผนภูมิที่ 5.6 ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สินอื่นๆ

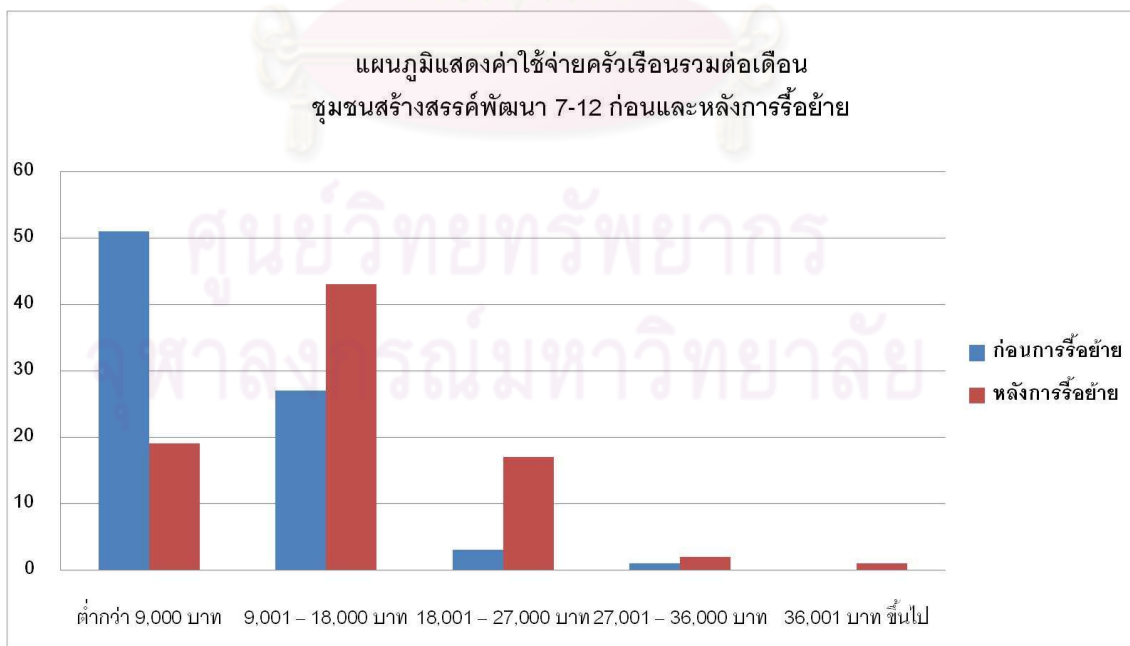
จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการชำระหนี้สินอื่นๆ เช่น ค่าเช่าเรียนบุตรหลาน ค่าผ่อนรถหรือเครื่องใช้ไฟฟ้าสูงขึ้นภายหลังการรื้อย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เสียค่าใช้จ่าย (80 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 1,801 บาทต่อเดือนและ 7,201 บาทขึ้นไป (อย่างละ 1 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงไม่เสียค่าใช้จ่าย (67 ครัวเรือน) แต่มีครัวเรือนที่เสียค่าใช้จ่าย 1,801 – 3,600 บาทสูงขึ้น (8 ครัวเรือน) รองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายรองลงมาคือเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 1,801 บาทต่อเดือนและ 7,201 บาทขึ้นไป (อย่างละ 1 ครัวเรือน) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงขึ้นจาก 110 บาท เป็น 704 บาท

ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่าย 1,801 – 3,600 บาทต่อเดือนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10 และครัวเรือนที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายลดลงร้อยละ 16 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายของชำระหนี้สินอื่นๆที่สูงขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นค่าผ่อนรถจักรยานยนต์และรถยนต์

6. ค่าใช้จ่ายและรายได้รวมของครัวเรือน

ตารางที่ 5.10 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวม ต่อเดือน

ค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวม ต่อเดือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 9,000 บาท	51	62.2	19	23.2
9,001 – 18,000 บาท	27	32.9	43	52.4
18,001 – 27,000 บาท	3	3.7	17	20.7
27,001 – 36,000 บาท	1	1.2	2	2.4
36,001 บาท ขึ้นไป	0	0	1	1.2
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	30,900		47,799	
ต่ำสุด	2,200		3,599	
เฉลี่ย	9,127.20		14,389.78	
SD	5,098.41		6,991.03	

แผนภูมิที่ 5.7 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวม ต่อเดือน

จากตารางสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายโดยรวมของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นหลังการย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีค่าใช้จ่ายรวมต่ำกว่า 9,000 บาท (51 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 9,001 – 18,000 บาท (27 ครัวเรือน) และ 18,001 – 27,000 บาท (3 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีค่าใช้จ่ายรวม 9,001 – 18,000 บาท (43 ครัวเรือน) รองลงมาคือค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 9,000 บาท (19 ครัวเรือน) และรายจ่าย 18,001 – 27,000 บาท (17 ครัวเรือน) ค่าเฉลี่ยค่าใช้จ่ายรวมเพิ่มขึ้นจาก 9,147 บาทเป็น 14,318 บาท โดยค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะมาจากค่าใช้จ่ายทั่วไป, ค่าเดินทางไปทำงาน, ค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์, ค่าน้ำมัน และค่าเช่าที่ดินและสินเชื่อก่ออสังหาริมทรัพย์

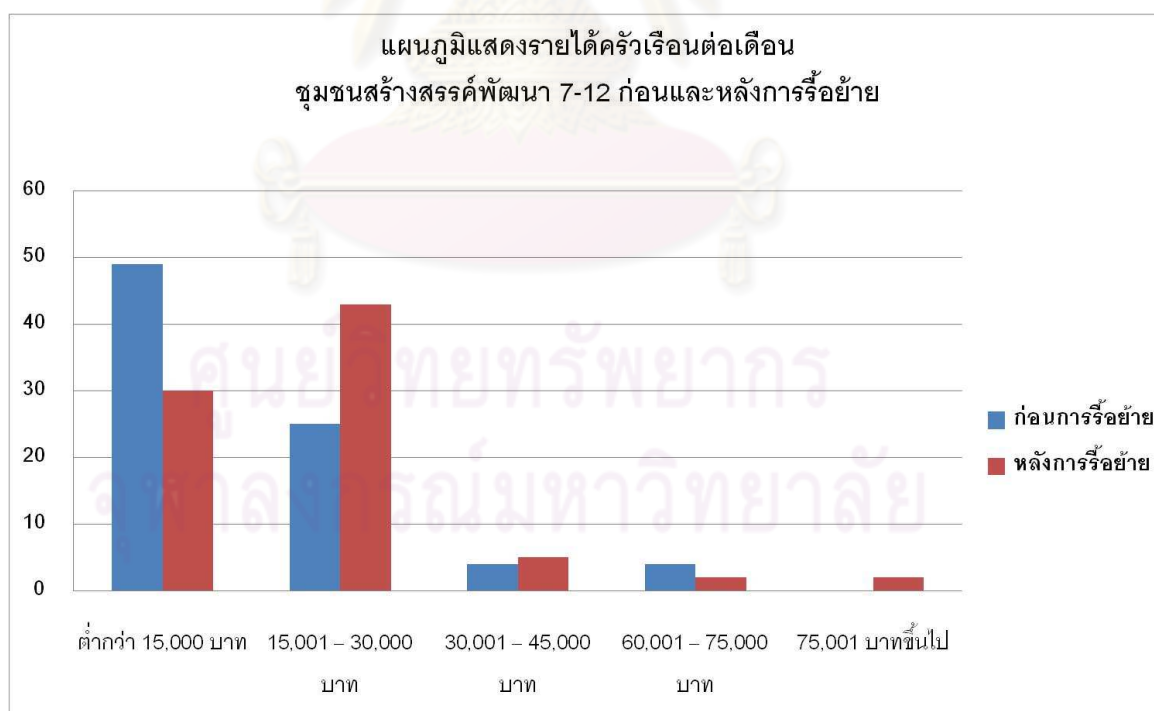
รายจ่ายดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่เพิ่มมาจากการรื้อย้ายทั้งทางตรง ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในด้านค่าเช่าที่ดินแห่งใหม่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางส่วนของรถจักรยานยนต์รับจ้าง และทางอ้อม ได้แก่ รายจ่ายค่าสินเชื่อก่ออสังหาริมทรัพย์ ค่าน้ำ-ค่าไฟ เป็นต้น ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายรวม 9,001 – 18,000 บาท มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ในขณะที่ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายรวมต่ำกว่า 9,000 บาทมีจำนวนลดลงร้อยละ 39 แสดงให้เห็นถึงระดับของค่าใช้จ่ายภายหลังจากการรื้อย้ายที่เพิ่มขึ้น

จากการพิจารณาข้อมูลของสำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า (2553) ดัชนีราคาผู้บริโภคชุดทั่วไป (CPI) ปี 2548 – 2553 จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งใช้ข้อมูลปี 2550 เป็นเกณฑ์เทียบเท่ากับ 100 พบว่าในปี 2548 มีค่าดัชนีราคาผู้บริโภคชุดทั่วไปเท่ากับ 95.8 และปี 2553 มีค่าเท่ากับ 107 มีส่วนต่างเท่ากับ 11.14 เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายทั่วไปซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 28.5 และค่าใช้จ่ายครัวเรือนรวมต่อเดือนซึ่งค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 57.6 หลังการย้าย ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบางส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นจึงนอกเหนือจากการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายทั่วไปของกรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.11 รายได้ครัวเรือนรวม ต่อเดือน

รายได้ครัวเรือน ต่อเดือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 15,000 บาท	49	59.8	30	36.6
15,001 – 30,000 บาท	25	30.5	43	52.4
30,001 – 45,000 บาท	4	4.9	5	6.1
60,001 – 75,000 บาท	4	4.9	2	2.4
75,001 บาท	0	0	2	2.4
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	60,000		80,000	
ต่ำสุด	1,500		3,500	
เฉลี่ย	15,804.88		21,292.68	
SD	11,379.47		13,900.87	

แผนภูมิที่ 5.8 รายได้ครัวเรือนรวม ต่อเดือน

จากตารางสรุปได้ว่า รายได้ต่อเดือนของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นหลังการย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้ต่อเดือนรวมต่ำกว่า 15,000 บาท (49 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 15,001 – 30,000 บาท (25 ครัวเรือน) และ 30,001 – 45,000 บาท, 60,001 – 75,000 บาท (อย่างละ 4 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้รวม 15,001 – 30,000 บาท (43 ครัวเรือน) รองลงมาคือค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 15,000 บาท (30 ครัวเรือน) และรายได้ 30,001 – 45,000 บาท (5 ครัวเรือน) ค่าเฉลี่ยรายได้รวมเพิ่มขึ้นจาก 15,805 บาทเป็น 21,293 บาท รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นมาจากการเพิ่มจำนวนสมาชิกที่มีงานทำในครัวเรือนและการเปลี่ยนงานเพื่อเพิ่มรายได้

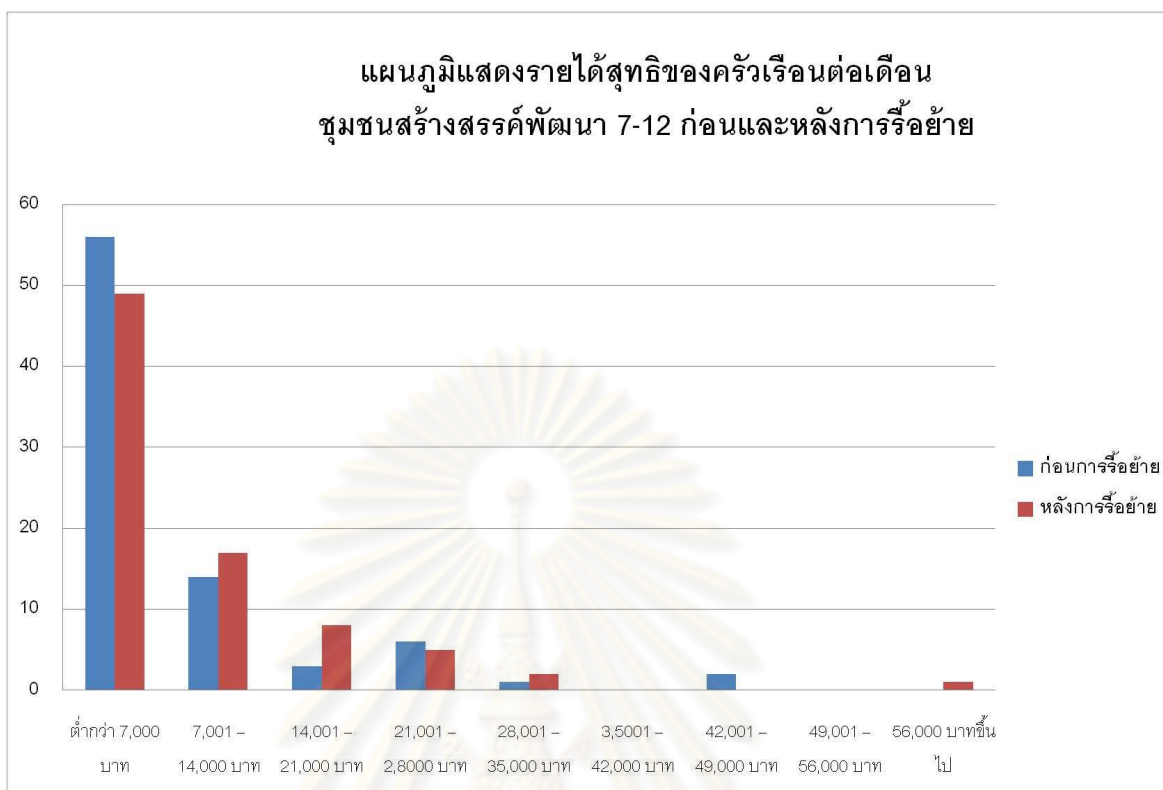
รายได้ดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่เพิ่มมาจากการรื้อย้ายโดยตรง ครัวเรือนที่มีรายได้รวม 15,001 – 30,000 บาทมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 22 ในขณะที่ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายรวมต่ำกว่า 15,000 บาทมีจำนวนลดลงร้อยละ 23 แสดงให้เห็นถึงระดับของรายได้ภายหลังจากการรื้อย้ายที่สูงขึ้น

จากการพิจารณาข้อมูลของสำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า (2553) ดัชนีราคาผู้บริโภคชุดทั่วไป (CPI) ปี 2548 – 2553 จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งใช้ข้อมูลปี 2550 เป็นเกณฑ์เทียบกับ 100 พบว่าในปี 2548 มีค่าดัชนีราคาผู้บริโภคชุดทั่วไปเท่ากับ 95.8 และปี 2553 มีค่าเท่ากับ 107 มีส่วนต่างเท่ากับ 11.14 เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยรายได้ของครัวเรือนแล้วพบว่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 34.7 หลังการย้าย ในภาพรวมการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากกว่าอัตราการเพิ่มทั่วไปของค่าใช้จ่ายในกรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.12 รายได้สุทธิครัวเรือนรวม ต่อเดือน

รายได้สุทธิของครัวเรือนต่อเดือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 7,000 บาท	56	68.3	49	59.8
7,001 – 14,000 บาท	14	17.1	17	20.7
14,001 – 21,000 บาท	3	3.7	8	9.8
21,001 – 28,000 บาท	6	7.3	5	6.1
28,001 – 35,000 บาท	1	1.2	2	2.4
35,001 – 42,000 บาท	0	0	0	0
42,001 – 49,000 บาท	2	2.4	0	0
49,001 – 56,000 บาท	0	0	0	0
56,000 บาทขึ้นไป	0	0	1	1.2
รวม	82	100	82	100
สูงสุด	43,800		58,071	
ต่ำสุด	-8,670		-108,89	
เฉลี่ย	6,548.40		6,974.90	
SD	9,927.69		10,699.27	

แผนภูมิที่ 5.9 รายได้สุทธิครัวเรือนรวม ต่อเดือน

จากตารางสรุปได้ว่า รายได้สุทธิต่อเดือนของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นหลังการย้าย โดยก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิรวมต่ำกว่า 7,000 บาท (56 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 7,001 – 14,000 บาท (14 ครัวเรือน) และ 21,001 – 2,8000 บาท (6 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาท (49 ครัวเรือน) รองลงมาคือ 7,001 – 14,000 บาท (14 ครัวเรือน) และ 14,001 – 21,000 บาท (8 ครัวเรือน) ค่าเฉลี่ยรายได้รวมเพิ่มขึ้นจาก 6,548.40 บาทเป็น 6,974.90 บาท ครัวเรือนโดยเฉลี่ยของชุมชนมีรายได้ต่อเดือนสูงขึ้นในขณะที่รายจ่ายต่อเดือนเพิ่มสูงขึ้นตาม ทำให้ให้รายได้สุทธิไม่ได้ที่เพิ่มขึ้นมากนักและครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีรายได้สุทธิที่ระดับต่ำกว่า 7,000 บาทอยู่

ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 7,001 – 14,000 บาทมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 3 และครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 14,001 – 21,000 บาทมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 6 ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาทมีจำนวนลดลงร้อยละ 9

ตารางที่ 5.13 ค่าเฉลี่ยรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของรายจ่าย

ค่าเฉลี่ยรายจ่ายของครัวเรือน แยกตามประเภทของรายจ่าย	ก่อน		หลัง	
	จำนวน(บาท)	ร้อยละ	จำนวน(บาท)	ร้อยละ
ที่อยู่อาศัย				
ค่าที่ดิน	0	0	109.77	0.8
ค่าสินเชื่อบ้านที่อยู่อาศัย	0	0	753.97	5.2
ค่าเดินทาง				
ค่าเดินทางไปทำงาน	642.2	7	1065.24	7.4
ค่าเดินทางของลูกหลาน	388.1	4.3	814.57	5.7
ค่าเดินทางอื่นๆ	664.6	7.3	1319.75	9.2
ค่าใช้จ่ายทั่วไป				
ค่าใช้จ่ายครัวเรือนทั่วไป	6291.5	68.9	8081.71	56.2
ค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์	1031.1	11.3	1460.79	10.2
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	109.8	1.2	703.72	4.9
ค่าออมทรัพย์สหกรณ์	0	0	80.25	0.6
รวม	9127.21	100	14389.78	100

จากตารางสรุปได้ว่า ก่อนการรื้อย้ายรายจ่ายของครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในรูปของค่าใช้จ่ายทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 81.43 รองลงมาคือค่าเดินทาง คิดเป็นร้อยละ 18.57 โดยไม่มีค่าใช้จ่ายในด้านของที่อยู่อาศัย หลังการรื้อย้ายรายจ่ายของครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในรูปของค่าใช้จ่ายทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 71.76 รองลงมาคือค่าเดินทาง คิดเป็นร้อยละ 22.24 และค่าใช้จ่ายในด้านของที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 6

เมื่อแยกตามประเภทพบว่าค่าใช้จ่ายครัวเรือนทั่วไปและค่าน้ำ-ค่าไฟ-โทรศัพท์มีอัตราลดลง ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในด้านอื่นๆ เช่น ค่าผ่อนยานพาหนะเพิ่มสูงขึ้น รวมถึงมีค่าใช้จ่ายในการออมทรัพย์ในสหกรณ์เพิ่มขึ้นเล็กน้อย ในด้านการเดินทางพบว่ามีการจ่ายสูงขึ้นในทุกประเภท เนื่องจากครัวเรือนต้องเสียค่าเดินทางไปทำงานและไปสถานศึกษาที่สูงขึ้นจากการใช้รถจักรยานยนต์ส่วนตัวมากขึ้น (46 ครัวเรือน) และมีการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างเพิ่มขึ้น (30 ครัวเรือน) ประกอบกับราคาค่าน้ำมันที่สูงขึ้นตามราคาตลาด

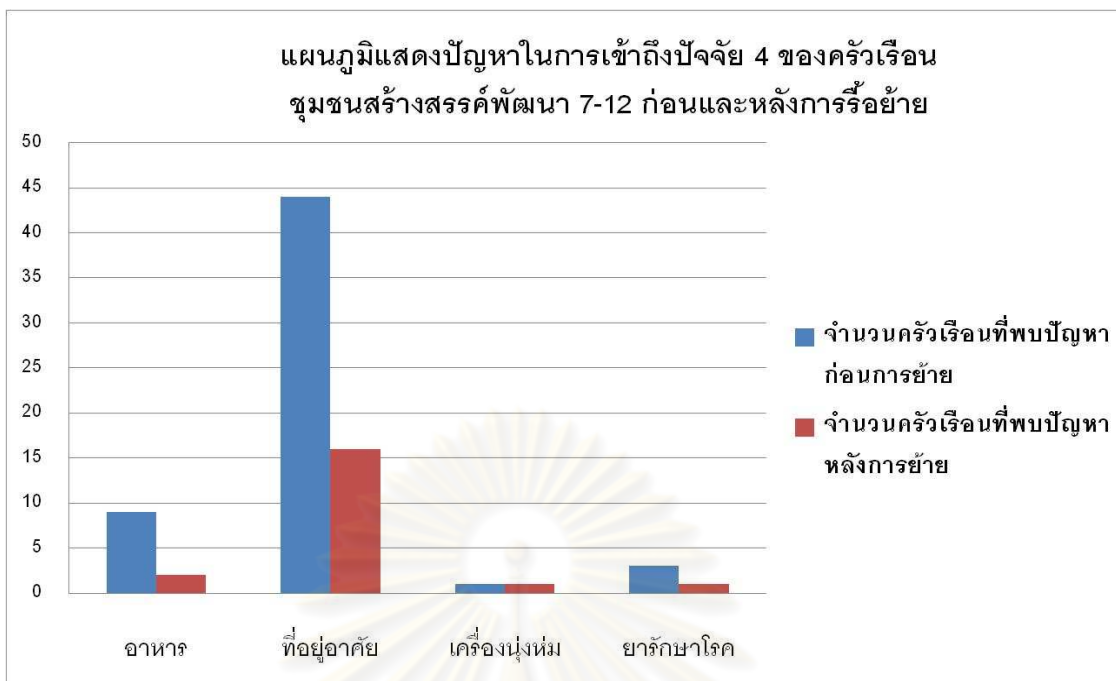
หลังการรื้อย้ายครัวเรือนมีภาวะเพิ่มขึ้นในด้านของค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่พักอาศัย ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน และค่าสินเชื่อบริษัทที่อยู่อาศัย ใช้จ่ายในด้านนี้คิดเป็นร้อยละ 6 ของรายจ่ายเฉลี่ยทั้งหมด แม้ว่ารายจ่ายดังกล่าวจะไม่สูงเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายบางด้าน เช่น ค่าใช้จ่ายทั่วไป แต่เป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากที่แต่เดิมไม่เคยชำระ รวมถึงมีการคิดดอกเบี้ยเมื่อค้างชำระ รวมถึงพฤติกรรมการชำระของแต่ละครัวเรือน ทำให้มีครัวเรือนที่ค้างชำระเป็นจำนวนมาก โดยมีผู้จ่ายตรงตามเวลาจำนวน 51 ครัวเรือน และค้างชำระ 31 ครัวเรือน

5.2.2 ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน

ข้อมูลปัจจัย 4 แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึงสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน

ตารางที่ 5.14 ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน

การเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พบปัญหาในการเข้าถึง	46	56.1	18	21.95
ไม่พบปัญหาในการเข้าถึง	36	43.9	64	78.05
รวม	82	100	82	100
ปัญหาที่พบ				
อาหาร	9	15.79	2	10
ที่อยู่อาศัย	44	77.19	16	80
เครื่องนุ่งห่ม	1	1.75	1	5
ยารักษาโรค	3	5.26	1	5
รวม	57	100	20	100

แผนภูมิที่ 5.10 ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัย 4 ของครัวเรือน

การวิเคราะห์การเข้าถึงปัจจัยสี่ของครัวเรือนจากความคิดเห็นของครัวเรือนในชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ด้าน โดยชี้วัดจากสภาพทางเศรษฐกิจ คือการที่ครัวเรือนมีรายได้เพียงพอในการใช้บริการหรือได้มาซึ่งปัจจัยนั้น และชี้วัดสภาพของที่ตั้งหลังจากการย้าย คือการที่ครัวเรือนสามารถใช้บริการหรือเข้าถึงปัจจัยนั้นได้สะดวกขึ้นหรือมีอุปสรรคในการเข้าถึงจากสภาพที่ตั้งชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยต่างๆตามกฎหมาย โดยปัจจัยสี่เป็นพื้นฐานหนึ่งที่ตั้งถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน

- ปัจจัยสี่ด้านที่อยู่อาศัย คือ การมีที่พักอาศัยและที่ดินอย่างถูกกฎหมาย โดยไม่มีความเสี่ยงจะถูกไล่หรือเลิกสัญญาเช่า
- ปัจจัยสี่ด้านอาหาร คือ การมีรายได้เพียงพอในการซื้ออาหาร และมีแหล่งจำหน่ายอาหารที่ไม่ไกลเกินไป เช่น ตลาด ร้านอาหาร
- ปัจจัยสี่ด้านเครื่องนุ่งห่ม คือ การมีรายได้เพียงพอในการซื้อเครื่องนุ่งห่ม และมีแหล่งจำหน่ายอาหารที่ไม่ไกลเกินไป เช่น ตลาด
- ปัจจัยสี่ด้านยารักษาโรค คือ การมีรายได้เพียงพอในการซื้อยารักษาโรคเบื้องต้น และมีแหล่งจำหน่ายหรือแจกจ่ายยาใกล้หรืออยู่ภายในชุมชน เช่น คลินิก ร้านขายยา

จากตารางสรุปได้ว่า ก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าครอบครัวของตนมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัย 4 (46 ครัวเรือน) และปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือการเข้าถึงที่อยู่อาศัย (44 ครัวเรือน) โดยมีสาเหตุมาจากครัวเรือนส่วนใหญ่มองว่าครอบครัวของตนอยู่ในกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกรื้อย้ายตามกฎหมาย เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ในขณะที่พื้นที่โดยรอบชุมชนเดิมมีตลาด ซึ่งขายอาหารสดและสินค้าทั่วไป และมีรถเข็นขายอาหารเดินทางไปมาทั้งวัน ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงไม่มีปัญหาในการเข้าถึงด้านอาหาร และเครื่องนุ่งห่มจากสภาพที่ตั้ง โดยครอบครัวที่คิดว่ามีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยด้านอาหาร (9 ครัวเรือน) มีสาเหตุมาจากจากไม่มีรายได้ที่มั่นคง นอกจากนี้ยังมีครอบครัวที่คิดว่ามีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยด้านยารักษาโรค (3 ครัวเรือน) โดยมีสาเหตุจากสภาพที่ตั้งเดิมที่ไม่มีการตั้งพื้นที่ส่วนกลางเพื่อเก็บยาไว้ในชุมชน จึงจำเป็นต้องออกไปรักษาที่คลินิกนอกพื้นที่ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง

หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีความมั่นคงด้านของปัจจัยสี่เพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนในชุมชนได้จัดตั้งระบบสหกรณ์ชุมชนและร่วมมือกับพอช. ในการตกลงเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยครัวเรือนทั้งหมดที่ย้ายมาตั้งเป็นชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ได้ทำการทำสัญญาเช่าระยะยาวกับพอช. และมีการต่อสัญญาทุก 3 ปี สิ่งนี้ทำให้ครัวเรือนทั้งหมดสามารถเข้ามาอยู่ได้อย่างถูกกฎหมายและสามารถแก้ปัญหาได้หรือที่ประสบมาก่อนหน้านี้ได้

นอกจากนี้ครัวเรือนที่มีปัญหาในด้านของการเข้าถึงยารักษาโรคลดน้อยลง (1 ครัวเรือน) เนื่องจากชุมชนที่ย้ายมาใหม่มีระบบส่วนกลางและมีการจัดเก็บยาพื้นฐานบางประเภทให้เบิกใช้ได้ รวมถึงมีการเก็บขยะที่เป็นระเบียบกว่าที่ตั้งเดิม คือรถรับส่งขยะสามารถเข้ามาเก็บขยะภายในชุมชนได้ จึงมีความเสี่ยงในการเกิดโรคและความต้องการยารักษาน้อยลง

ในขณะที่ครัวเรือนที่มีปัญหาการเข้าถึงอาหารลดน้อยลง (2 ครัวเรือน) แต่ไม่มีเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพที่ตั้งชุมชน เนื่องจากไม่ได้อยู่ไกลจากที่ตั้งเก่า และยังมีรถเข็นขายอาหารเข้ามาที่ชุมชนในบางเวลาเช่นเดิม การเปลี่ยนแปลงด้านอาหารจึงมาจากการที่ครัวเรือนมีส่วนนั้นมียาได้เพียงพอในการใช้จ่ายมากขึ้น

ตารางที่ 5.15 ขนาดของที่พักอาศัย

ขนาดของที่พักอาศัย(ตรม.)	ก่อน	หลัง
สูงสุด	300	60
ต่ำสุด	10	30
ค่าเฉลี่ยพื้นที่ใช้สอย	49.96	43.54

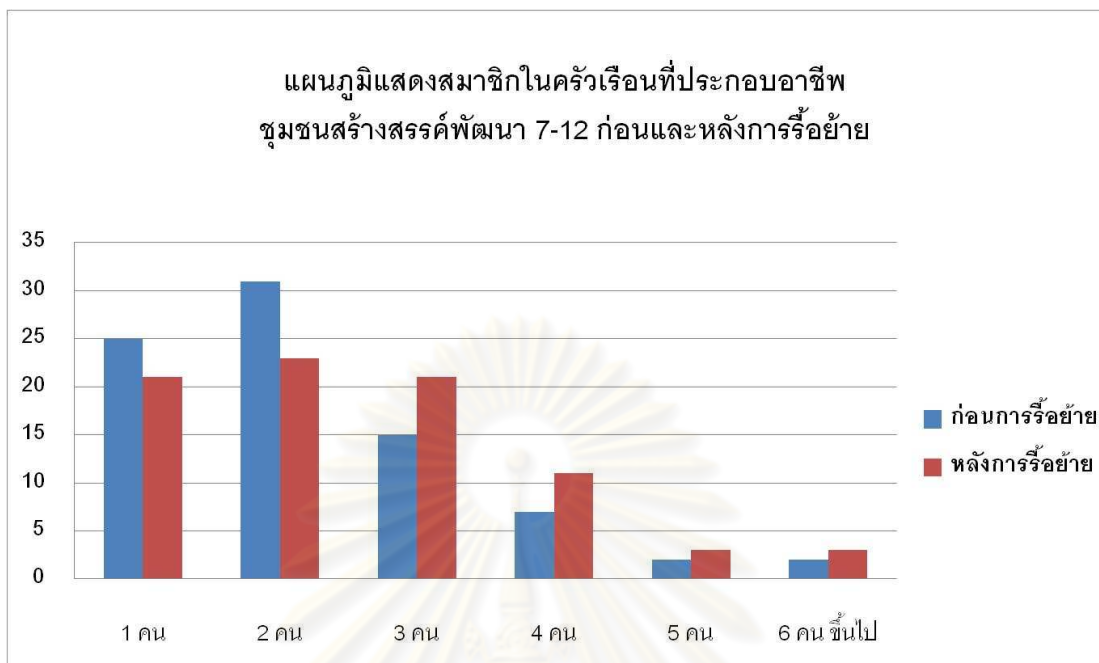
จากตารางพบว่า ค่าเฉลี่ยพื้นที่ใช้สอยของที่พักอาศัยของครัวเรือนลดลงร้อยละ 6 เนื่องจากก่อนการย้ายครัวเรือนไม่มีอาณาบริเวณของที่พักอาศัยที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการจับจองในตอนเริ่มแรก ก่อนการย้ายครัวเรือนมีพื้นที่ใช้สอยสูงสุดคือ 300 ตารางเมตร และต่ำสุดคือ 10 ตารางเมตร หลังการย้ายที่พักอาศัยถูกปรับออกเป็น 4 รูปแบบได้แก่ บ้านเดี่ยว 15 ตารางวา, บ้านเดี่ยว 7.5 ตารางวา, บ้านแฝด 2 หลัง หลังละ 7.5 ตารางวา และบ้านแฝด 4 หลัง หลังละ 7.5 ตารางวา ทำให้ค่าเฉลี่ยของพื้นที่ใช้สอยลดลง แต่ทำให้ครัวเรือนในชุมชนมีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่ใกล้เคียงกันมากกว่าช่วงก่อนการย้าย

5.2.3 หลักประกันทางเศรษฐกิจในอนาคต

1. การมีงานทำและลักษณะของงาน

ตารางที่ 5.16 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพ

สมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ	ก่อน		หลัง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1 คน	25	30.5	21	25.6
2 คน	31	37.8	23	28.1
3 คน	15	18.3	21	25.6
4 คน	7	8.5	11	13.4
5 คน	2	2.4	3	3.7
6 คน ขึ้นไป	2	2.4	3	3.7
รวม	82	100	82	100
มากที่สุด	10		9	
น้อยที่สุด	1		1	
เฉลี่ย	2.27		2.52	

แผนภูมิที่ 5.11 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพ

จากตารางสรุปได้ว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพมีเพิ่มขึ้น ก่อนการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกที่ทำงาน 2 คน (31 ครัวเรือน) รองลงมาคือทำงาน 1 คน (25 ครัวเรือน) และทำงาน 3 คน (15 ครัวเรือน) หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกที่ทำงาน 2 คน (23 ครัวเรือน) รองลงมาคือทำงาน 1 คนและทำงาน 3 คน (อย่างละ 21 ครัวเรือน) แสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ทำงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีจำนวนสูงขึ้น และครัวเรือนที่ทำงาน 1 คนลดลง

ตารางที่ 5.17 การประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน รายบุคคล

การประกอบอาชีพของครัวเรือน	ก่อน			หลัง			รายได้เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้น
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	รายได้เฉลี่ย	จำนวน (คน)	ร้อยละ	รายได้เฉลี่ย	
รับจ้างชั่วคราว	80	43	4574.1	79	42.5	5114.5	540.4
รับจ้างประจำ	53	28.5	6500	56	30.1	7536.4	1036.4
ค้าขาย	17	9.1	10647	23	12.4	11413.1	766
พนักงานเอกชน	31	16.7	11125	46	24.7	13000	1875
รับราชการ	3	1.6	13333	3	1.6	19166.7	5833.7
อื่นๆ	2	1.1	7000	1	0.5	8500	1500
รวม	186	100		208	100		

จากตารางที่ พบว่าในรายบุคคล ก่อนการย้ายมีผู้ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวมากที่สุด (80 คน) รองลงมาคือรับจ้างประจำ (53 คน) และพนักงานเอกชน (31 คน) หลังการย้ายยังคงมีผู้ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวมากที่สุด (79 คน) รองลงมาคือรับจ้างประจำ (56 คน) และพนักงานเอกชน (46 คน) จำนวนผู้ประกอบอาชีพรวมเพิ่มขึ้นจาก 186 คน เป็น 208 คน

จำนวนผู้ประกอบอาชีพรับจ้างประจำ ค้าขาย และพนักงานเอกชนมีจำนวนสูงขึ้นหลังจากการย้าย โดยอาชีพพนักงานเอกชนมีเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 8 อาชีพค้าขายเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 และอาชีพรับจ้างประจำเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 การหาอาชีพที่มั่นคงเพิ่มขึ้นนั้นมาจากความคิดจะเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เพื่อชำระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นหลังจากการย้าย เช่น ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดิน เป็นต้น โดยอาชีพดังกล่าวมีความมั่นคงสูงกว่าอาชีพรับจ้างชั่วคราว ซึ่งไม่มีสัญญาเช่า ครัวเรือนบางส่วนจึงมีการเพิ่มขึ้นของอาชีพที่มีความมั่นคงหลังจากการย้าย

อย่างไรก็ตามจากผลกระทบด้านแรงงานของการทำเรือแห่งประเทศไทยและโรงงานต่างๆ ซึ่งมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้นและต้องการกำลังคนน้อยลง ส่งผลให้การเติบโตของจำนวนผู้ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวมีจำนวนค่อนข้างคงที่ แต่ไม่ได้เป็นผลมาจากการรื้อย้ายโดยตรง นอกจากนี้ผู้

ประกอบอาชีพค้าขายส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากสถานที่ตั้ง เนื่องจากบางส่วนนั้นมีรถเข็นเพื่อใช้เดินทางไปขายนอกสถานที่ หรือไปค้าขายนอกชุมชนอยู่แล้ว เช่น ร้านขายไม้ ขายอาหารตามตลาด เป็นต้น ครัวเรือนที่แต่เดิมค้าขายในบ้านของตนยังคงประกอบอาชีพเดิมหลังจากการย้าย รวมถึงมีครัวเรือนบางส่วนที่ปรับมาประกอบอาชีพค้าขายเนื่องจากมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมแก่การค้าขายมากขึ้น เช่น มีพื้นที่เก็บสินค้าและตั้งวางแผง รวมถึงเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 5.18 รายได้ของผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล

อาชีพ	รายได้ลดลง	รายได้คงที่	เพิ่มขึ้นน้อยกว่า 4,000 บาท	เพิ่มขึ้น 4,001 - 8,000 บาท	เพิ่มขึ้น 8,001 - 12,000 บาท	เพิ่มขึ้น 12,001 บาทขึ้นไป	รวม
รับจ้างชั่วคราว	23	21	32	2	0	1	79
รับจ้างประจำ	3	20	20	6	3	3	55
ค้าขาย	7	3	4	6	3	0	23
พนักงานเอกชน	1	7	10	15	8	5	46
รับราชการ	0	0	1	1	1	0	3
อื่นๆ	0	1	1	0	0	0	1
รวม	34	52	68	30	15	9	208

จากตารางที่ พบว่าหลังการย้าย ผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่จะมีการเพิ่มขึ้นของรายได้น้อยกว่า 4,000 บาท (68 คน) รองลงมามีรายได้คงที่ (52 คน) และมีรายได้ลดน้อยลง (34 คน) ผู้ประกอบอาชีพที่มีรายได้เพิ่มได้แก่ พนักงานเอกชน อาชีพรับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ แต่เมื่อเทียบตามสัดส่วนจำนวนผู้ประกอบอาชีพแล้วพบว่า ผู้ประกอบอาชีพพนักงานเอกชนร้อยละ 82 มีรายได้เพิ่ม รองลงมาได้แก่ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างประจำ จำนวนร้อยละ 58.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น และอาชีพค้าขายจำนวนร้อยละ 56.5 มีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่อาชีพรับจ้างชั่วคราวมีผู้ที่รายได้ลดลงถึงร้อยละ 29

จากข้อมูลของสำนักดัชนีเศรษฐกิจการค้า (2553)ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (CPI) ปี 2548 – 2553 จังหวัดกรุงเทพมหานคร เพิ่มขึ้นถึง 11.14 และจากการสัมภาษณ์สหกรณ์ชุมชนพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีรูปแบบการใช้จ่ายแบบครอบครัว สมาชิกทุกคนต้องจ่ายเท่าที่ทำได้ (มีมากจ่ายมาก) ผู้ประกอบอาชีพที่มีรายได้เพิ่มขึ้นหรือมีรายได้มากจึงเป็นตัวหลักในการได้มาซึ่งรายได้ของครัวเรือน โดยอาชีพพนักงานเอกชนและอาชีพรับจ้างประจำเป็นอาชีพที่มีการเติบโตของ

รายได้ดีและมีความสำคัญที่สุด โดยมีความมั่นคงเนื่องจากมีสัญญาจ้าง ในขณะที่อาชีพรับจ้างชั่วคราวยังคงเป็นอาชีพที่มีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากไม่ต้องใช้ความรู้มาก อย่างไรก็ตามอาชีพนี้ไม่มีความมั่นคง บางครั้งอาจไม่ได้รับการจ้างอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับไม่มีสัญญาจ้าง ซึ่งอาจถูกแทนที่ด้วยคนใหม่หรือถูกเลิกจ้าง เนื่องมาจากการเติบโตของเทคโนโลยี ทำให้โรงงานหรือหน่วยงานต่างๆมีความต้องการกำลังคนน้อยลง

นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของรายได้ของแต่ละอาชีพไม่ได้มาจากการรื้อย้ายโดยตรง แต่มาจากการเพิ่มตำแหน่งของพนักงาน การเพิ่มอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของแรงงาน เป็นต้น

ตารางที่ 5.19 การเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	143	68.8
มีการเปลี่ยนแปลง-แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	24	11.5
มีการเปลี่ยนแปลงจากการย้าย	41	19.7
รวม	208	100

จากตารางสรุปได้ว่า หลังการย้ายผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพของตน (143 คน) รองลงมาคือมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ โดยแบ่งเป็นเปลี่ยนจากการย้าย (41 คน) และมีการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ได้มาจากการย้าย (24 คน) อย่างไรก็ตามจำนวนผู้ที่เปลี่ยนแปลงจากการย้ายมีถึงร้อยละ 20

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.20 สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือน

สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงอาชีพของครัวเรือนจากการย้าย	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการเพิ่มรายได้ครัวเรือน เพื่อจ่ายค่าที่ดินและค่าก่อสร้าง/ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	25	61
สภาพหรือที่ตั้งของที่พักอาศัยเปลี่ยนไป	6	14.6
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้น	3	7.3
ไม่สะดวกเรื่องเส้นทาง	6	14.6
ระยะทางไกลขึ้น	1	2.4
อื่นๆ	0	0
รวม	41	100

จากตารางพบว่าผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงอาชีพของตนจากการย้ายส่วนใหญ่ต้องการเพิ่มรายได้ครัวเรือน เพื่อจ่ายค่าที่ดินและค่าก่อสร้าง (25 คน) รองลงมาคือเนื่องจากมีสภาพหรือที่ตั้งของที่พักอาศัยเปลี่ยนไปและไม่สะดวกเรื่องเส้นทาง (อย่างละ 6 คน) การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงอาชีพค้าขายในของผู้ประกอบอาชีพบางคน เนื่องจากมีความ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของครัวเรือนในชุมชนเพื่อหารายได้มาชำระหนี้สินหรือค่าใช้จ่ายอื่นๆที่เพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ครัวเรือนที่มีที่พักอาศัยที่มั่นคงและมีพื้นที่เหมาะสม จะปรับตัวมาเป็นร้านขายอาหารหรือร้านค้าต่างๆ ในขณะที่ส่วนน้อยที่มีการเปลี่ยนอาชีพเพราะค่าใช้จ่ายและระยะทางที่สูงขึ้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพจึงมาจากการหารายได้เพิ่มในครัวเรือน

อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายนั้นไม่ได้มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพเนื่องจากระยะทางของที่ตั้งชุมชนนั้นไม่ได้ห่างจากที่ตั้งเดิม จึงไม่เกิดแรงกระตุ้นให้คนต้องเปลี่ยนงานจากสถานที่หรือระยะทาง สาเหตุที่มีการหาอาชีพเพิ่มจะมาจากความต้องการหารายได้เพิ่มซึ่งเป็นผลทางอ้อมจากการรื้อย้าย (รายจ่ายที่เกิดจากโครงการบ้านมั่นคง)จากการสัมภาษณ์พบว่าก่อนการย้ายสมาชิกในชุมชนบางส่วนมีความสามารถและความรู้ในการประกอบอาชีพอยู่แล้ว แต่ไม่มีความจำเป็นต้องทำงานทุกคนในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมีความต้องการรายได้ ประกอบกับสมาชิกในครัวเรือนบางส่วนมีความรู้และวุฒิการศึกษาที่สูงกว่าช่วงก่อน เนื่องจากจบการศึกษาหรือได้รับการศึกษาเพิ่มเติมภายหลังหลังการย้าย จึงมีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น

ตารางที่ 5.21 การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานของครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	145	69.7
มีการเปลี่ยนแปลง-แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	21	10.1
มีการเปลี่ยนแปลงจากการย้าย	42	20.2
รวม	208	100

จากตารางสรุปได้ว่า หลังการย้ายผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน (145 คน) รองลงมาคือมีการเปลี่ยนแปลงจากการย้าย (42 คน) และมีการเปลี่ยนแปลง-แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย (21 คน) โดยผู้ที่เปลี่ยนแปลงสถานที่เนื่องจากการย้ายส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการหางานทำเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน โดยคนกลุ่มนี้ไม่ได้มีการประกอบอาชีพก่อนการย้าย

ตารางที่ 5.22 สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานของครัวเรือน

สาเหตุในการเปลี่ยนสถานที่ทำงานของครัวเรือนจากการย้าย	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการเพิ่มรายได้ครัวเรือน เพื่อจ่ายค่าที่ดินและค่าก่อสร้าง/ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	23	55
สภาพหรือที่ตั้งของที่พักอาศัยเปลี่ยนไป	6	14
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้น	5	12
ไม่สะดวกเรื่องเส้นทางในการเดินทาง	7	17
ระยะทางไกลขึ้น	1	2
อื่นๆ	0	0
รวม	42	100

จากตารางสรุปได้ว่า หลังการย้ายผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานมีสาเหตุมาจากความต้องการเพิ่มรายได้ครัวเรือน เพื่อจ่ายค่าที่ดินและค่าก่อสร้าง (23 คน) รองลงมาคือไม่สะดวกเรื่องเส้นทางในการเดินทางไปทำงาน (7 คน) และสภาพหรือที่ตั้งของที่พักอาศัยเปลี่ยนไป (6 คน)

จากตารางสรุปได้ว่าผู้ประกอบการอาชีพที่เปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานส่วนใหญ่ต้องการหารายได้เพิ่มเพื่อตอบสนองค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่สูงขึ้นหลังการย้าย โดยการหาอาชีพเพิ่มเติม หรือบางส่วนเปลี่ยนงานที่มีผลตอบแทนเพิ่ม และผู้ประกอบการอาชีพบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานจากสภาพที่ตั้งที่เปลี่ยนไป เช่น การใช้ครัวเรือนของตนค้าขายอาหารหรือสินค้าต่างๆ อย่างไรก็ตามสาเหตุในด้านของระยะทางจากการรื้อย้ายนั้นไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของอาชีพ เนื่องจากไม่ได้ไกลจากที่ตั้งชุมชนเดิม

ตารางที่ 5.23 จำนวนสมาชิกที่มีงานประจำในครัวเรือนหลังการย้าย แบ่งตามรายได้สุทธิ

สมาชิกที่มีงาน ประจำในครัวเรือน หลังการย้าย แบ่ง ตามรายได้สุทธิ	สมาชิกที่มีงานประจำในครัวเรือน-หลัง						ผลรวม ทั้งหมด (ครัวเรือน)
	1 คน	2 คน	3 คน	4 คน	5 คน	6 คนขึ้นไป	
ต่ำกว่า 7,000 บาท	21	23	5	0	0	0	49
7,001 – 14,000 บาท	0	0	16	1	0	0	17
1,4001 - 21,000 บาท	0	0	0	8	0	0	8
21,001 - 28,000 บาท	0	0	0	2	3	0	5
28,001 - 35,000 บาท	0	0	0	0	0	2	2
56,000 บาทขึ้นไป	0	0	0	0	0	1	1
ผลรวมทั้งหมด	21	23	21	11	3	3	82

จากตารางเมื่อจำแนกจำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพครัวเรือนต่างๆตามระดับรายได้สุทธิแล้วพบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาทจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพเพียง 1 หรือ 2 คนเท่านั้น (21 ครัวเรือน และ 23 ครัวเรือน ตามลำดับ) ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิมากกว่านั้นจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพมากขึ้น โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 7,001 – 14,000 บาท จะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพ 3 คน (16 ครัวเรือน) และครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 1,4001 - 21,000 บาทจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพ 4 คน (8 ครัวเรือน)

ตารางนี้แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิน้อยมักมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีอาชีพน้อยเช่นกัน เมื่อครัวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกที่ประกอบอาชีพเพียง 1-2 คน ทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาท

2. การมีเงินออมในครัวเรือน

ตารางที่ 5.24 การออมทรัพย์ของครัวเรือน

การออมทรัพย์ของครัวเรือน	ก่อน		หลัง	
	จำนวน (ครัวเรือน/ บาท)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน/ บาท)	ร้อยละ
การออมทรัพย์ในสหกรณ์ชุมชน (100 บาท ต่อเดือน)				
มีการออมทรัพย์	0	0	50	60.98
ไม่มีการออมทรัพย์	0	0	32	39.02
รวม	0	0	82	100
การออมทรัพย์ส่วนตัวในครัวเรือน				
มีการออมทรัพย์	14	17.07	21	25.61
ไม่มีการออมทรัพย์	68	82.93	61	74.39
รวม	82	100	82	100
ค่าเฉลี่ยจำนวนเงินออมในครัวเรือน	294.12		359.96	
สูงสุด	5,000		5,000	
ต่ำสุด	0		0	

จากตารางสรุปได้ว่า การเก็บออมทรัพย์ของครัวเรือนมีเพิ่มขึ้นหลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีการเก็บออมทรัพย์ในบัญชีครัวเรือนของสหกรณ์จำนวน 100 บาทต่อเดือน (50 ครัวเรือน) โดยก่อนและหลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีการเก็บออมทรัพย์ส่วนตัวนอกเหนือจากสหกรณ์ (68 ครัวเรือน และ 61 ครัวเรือน ตามลำดับ) ค่าเฉลี่ยเงินออมทรัพย์ส่วนตัวเพิ่มขึ้นจาก 294 บาทเป็น 360 บาท แม้ว่าครัวเรือนส่วนใหญ่จะไม่มีการเก็บออมทรัพย์ส่วนตัว แต่ระบบออมทรัพย์กับสหกรณ์ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการออมทรัพย์ในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ตารางที่ 5.25 การออมทรัพย์ของครัวเรือนและปัญหาที่พบ

การเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
เข้าเป็นสมาชิก	75	91.46
ไม่เข้าเป็นสมาชิก	7	8.54
รวม	82	100
ปัญหาในการจ่ายเงินสหกรณ์		
มีปัญหา-เงินไม่เพียงพอ	28	50
มีปัญหา-ชำระไม่ตรงเวลา	25	44.64
มีปัญหา-ไม่เข้าใจระบบสหกรณ์	1	1.79
มีปัญหา-อื่นๆ	2	3.57
รวม	56	100
การค้างชำระสหกรณ์		
มีการค้างชำระในปัจจุบัน	31	37.8
ไม่มีการค้างชำระในปัจจุบัน	51	62.2
รวม	82	100
ค้างชำระค่าเช่าที่ดิน	2	6.45
ค้างชำระค่าสินเชื่อก่อสร้าง	2	6.45
ค้างชำระทั้ง 2 อย่าง	27	87.1
รวม	31	100

จากตารางสรุปได้ว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหกรณ์ชุมชน (75 ครัวเรือน) ครัวเรือนบางส่วนมีปัญหาในการชำระเงินกับสหกรณ์ โดยส่วนใหญ่คือไม่มีกำลังเงินเพียงพอในการชำระ(28 ครัวเรือน) และการชำระไม่ตรงเวลา (25 ครัวเรือน) ทำให้มีครัวเรือนส่วนหนึ่งค้างชำระสหกรณ์ในปัจจุบัน (31 ครัวเรือน) และส่วนใหญ่ค้างชำระทั้งค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย (27 ครัวเรือน) ซึ่งครัวเรือนที่ค้างชำระส่วนใหญ่จะมีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่ายตามตารางต่อไป

5.2.4 ภาระหนี้สินในครัวเรือน

1. ภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายของครัวเรือน

ตารางที่ 5.26 ภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายของครัวเรือน

ภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายของครัวเรือน	จำนวน (ครัวเรือน/ บาท)	ร้อยละ
มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย	28	34.15
ไม่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย	54	65.85
รวม	82	100
หนี้สินเกินกำลังจ่ายที่มาจากกรรื้อย้าย	24	
ค่าเฉลี่ยหนี้สินเกินกำลังจ่าย	24,321.83	
สูงสุด	66,900	
ต่ำสุด	1,215	

จากตารางสรุปได้ว่า หลังการย้ายครัวเรือนส่วนหนึ่งประสบปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่าย (28 ครัวเรือน) ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่พบในช่วงก่อนการย้าย โดยหนี้สินส่วนใหญ่มาจากการรื้อย้าย (24 ครัวเรือน หรือร้อยละ 85 ของหนี้สินเกินกำลังจ่าย) ได้แก่ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย ซึ่งต้องชำระแก่สหกรณ์ชุมชน ค่าเฉลี่ยหนี้สินเกินกำลังจ่ายอยู่ที่ 24,321 บาท ครัวเรือนที่ค้างชำระหนี้สูงสุดถึง 66,900 บาท (ค้างชำระค่าเช่าที่ดิน 6,900 บาท และค้างชำระค่าสินเชื่อกู้ที่พักอาศัย 60,000 บาท)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.27 ปริมาณการค้างชำระสหกรณ์

ปริมาณการค้างชำระสหกรณ์	จำนวน (บาท)
เฉลี่ยค่าเช่าที่ดินที่ค้างชำระ	2,150.87
สูงสุด	6,900
ต่ำสุด	115
เฉลี่ยค่าสินเชื่อกู้ยืมที่ค้างชำระ	17,464.84
สูงสุด	60,000
ต่ำสุด	1,000
รวม ค่าเฉลี่ย	20,054.42

จากตารางพบว่าครัวเรือนส่วนที่ค้างชำระสหกรณ์ในปัจจุบัน (31 ครัวเรือน) มีค่าเฉลี่ยการค้างชำระสหกรณ์จำนวน 20,054 บาท มีเฉลี่ยค่าเช่าที่ดินที่ค้างชำระจำนวน 2,150 และมีค่าเฉลี่ยค่าสินเชื่อกู้ยืมที่ค้างชำระจำนวน 17,464 บาท ค้างชำระค่าเช่าที่ดินสูงสุด 6,900 บาท และค้างชำระค่าสินเชื่อกู้ยืมสูงสุด 60,000 บาท

สรุปได้ว่าครัวเรือนจำนวนหนึ่งได้ค้างชำระหนี้ค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ยืมเป็นเวลายาวนานหลายเดือน ซึ่งการค้างชำระจะส่งผลให้เงินที่เข้าในระบบสหกรณ์ไม่ตรงตามที่กำหนดไว้กับพอช. รวมถึงเกิดเป็นปัญหาในด้านกรรมสิทธิ์กับการทำเรื่องแห่งประเทศไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3 ความคิดเห็นของครัวเรือนในชุมชน

1. ความคิดเห็นในครัวเรือนที่มีต่อโครงการ

ตารางที่ 5.28 ความคิดเห็นในครัวเรือนที่มีต่อโครงการบ้านมั่นคง

ความคิดเห็นในครัวเรือนที่มีต่อโครงการ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ได้รับผลเสีย	5	6.1
ไม่ได้ทั้งผลดีหรือผลเสีย	3	3.66
ได้รับผลดี	26	31.71
ได้รับทั้งผลดีและผลเสีย	48	58.54
รวม	82	100
ลักษณะของผลเสีย		
ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยในระยะยาว	16	17.39
ภาระหนี้สินของครอบครัว	35	38.04
สภาพสังคม	13	14.13
ค่าใช้จ่าย/ระยะเวลาในการเดินทาง	16	17.39
ผลเสียอื่นๆ	12	13.04
รวม	92	100
ลักษณะของผลดี		
ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ในช่วงเวลาปัจจุบัน	58	51.79
การเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์	18	16.07
สภาพสังคม	13	11.61
ค่าใช้จ่าย/ระยะเวลาในการเดินทาง	1	0.89
ผลดีอื่นๆ	22	19.64
รวม	112	100

จากตารางสรุปได้ว่าหลังจากการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าครัวเรือนของตนได้รับทั้งผลดีและผลเสียจากโครงการ (48 ครัวเรือน) รองลงมาคือได้รับผลดีจากโครงการ (26 ครัวเรือน) และได้รับผลเสีย (5 ครัวเรือน)

ผลเสียส่วนใหญ่จะมาจากภาระหนี้สินของครอบครัวที่เพิ่มขึ้น (35 ครัวเรือน) รองลงมาคือความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยในระยะยาวและ ค่าใช้จ่าย/ระยะเวลาในการเดินทางที่เพิ่มขึ้น (อย่างละ 16 ครัวเรือน) ในขณะที่ผลดีส่วนใหญ่จะมาจากความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในช่วงเวลาปัจจุบัน (58 ครัวเรือน) รองลงมาคือผลดีด้านอื่นๆ เช่น ความเป็นระเบียบและเป็นสัดส่วนของที่พักอาศัย ความสะอาด เป็นต้น (22 ครัวเรือน) และการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ (18 ครัวเรือน) แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่พอใจในสัญญาเช่าที่ดินในปัจจุบัน แต่ไม่มีความมั่นใจในอนาคต เนื่องจากต้องมีการต่อสัญญาเป็นระยะ ซึ่งไม่แน่นอนว่าเมื่อหมดสัญญาแล้วจะได้อยู่อาศัยต่อหรือไม่ รวมถึงมีค่าใช้จ่ายในโครงการที่สูงในการชำระค่าเช่าที่ดินและสินเชื่อ อย่างไรก็ตามครัวเรือนบางส่วนมีความพอใจในระบบสหกรณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างครัวเรือนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ความพึงพอใจต่อโครงการโดยรวม

ตารางที่ 5.29 ความพึงพอใจต่อโครงการบ้านมั่นคงโดยรวม

ความพึงพอใจต่อโครงการโดยรวม	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ความพึงพอใจ		
ไม่พึงพอใจ	11	13.41
เฉยๆ	18	21.95
พึงพอใจ	53	64.63
รวม	82	100
ความรู้สึกหลังการย้าย		
เท่าเทียมกันคนอื่นในสังคม	45	30.82
ถูกยกกระดืบ	48	32.88
อยากกลับไปอยู่อย่างสมัยก่อน	24	16.44
รู้สึกไม่ดี/ไม่พอใจ	17	11.64
อื่นๆ	12	8.22
รวม	146	100
ความมั่นคงของโครงการ		
มั่นคง	38	46.34
ไม่มั่นคง	44	53.66

จากตารางสรุปได้ว่า หลังการย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่พึงพอใจในโครงการบ้านมั่นคง (53 ครัวเรือน) รองลงมารู้สึกเฉยๆ (18 ครัวเรือน) และส่วนน้อยรู้สึกไม่พึงพอใจ (11 ครัวเรือน) โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะรู้สึกว่าครัวเรือนตนยกระดับขึ้นมาและเท่าเทียมกับคนอื่นๆ ในสังคม (48 ครัวเรือน และ 58 ครัวเรือน ตามลำดับ) รองลงมาอยากกลับไปอยู่อย่างสมัยก่อน (24 ครัวเรือน)

ในขณะที่ความเห็นโดยรวมค่อนข้างพึงพอใจในโครงการ แต่เมื่อกล่าวถึงความมั่นคงของโครงการแล้วพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงเห็นว่าโครงการนี้ไม่มั่นคง (44 ครัวเรือน) โดยให้เหตุผลในเชิงของการขาดกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัย โดยการเช่าระยะยาวนั้นให้ความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในด้านของที่พักอาศัยเพียงชั่วคราวเท่านั้น หากหมดสัญญาและไม่สามารถต่อสัญญาได้ ครัวเรือนอาจต้องย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ แม้ว่าครัวเรือนนั้นจะชำระค่าที่ดินหรือค่าสินเชื่ตรงตามกำหนดหรือไม่ก็ตาม

ตารางที่ 5.30 ความคิดเห็นของครัวเรือนที่มีต่อการค้างชำระ

ความคิดเห็นของครัวเรือนที่มีต่อการค้างชำระ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
การช่วยเหลือจากหน่วยงาน		
คิดว่าจะมีหน่วยงานเข้ามาช่วย	5	14.29
ไม่คิดว่าจะมีหน่วยงานเข้ามาช่วย	26	85.71
รวม	31	100
แนวทางในอนาคต		
หารายได้/อาชีพเพิ่ม	21	37.5
ลดค่าใช้จ่าย	16	28.57
ไม่ทราบ	12	21.43
ไม่ทำอะไร	6	10.71
อื่นๆ	1	1.79
รวม	56	100

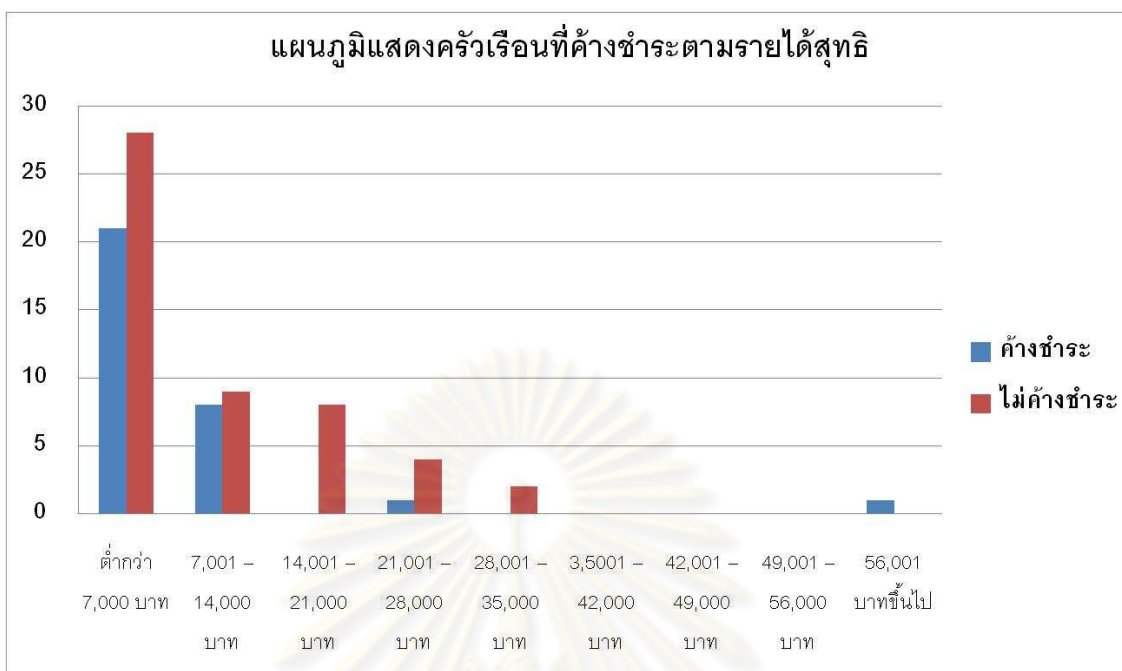
จากตารางสรุปได้ว่าหลังการรื้อย้ายครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีการค้างชำระสหกรณ์นั้นไม่มีความคิดว่าจะมีหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในเรื่องของภาระหนี้ที่เกิดขึ้น (26 ครัวเรือน) แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีความต้องการให้หน่วยงานเหล่านั้นเข้ามาช่วยเหลือก็ตาม (30 ครัวเรือน) โดยครัวเรือนเหล่านี้มีการวางแผนในอนาคตที่จะหารายได้หรืออาชีพเพิ่มในครัวเรือน (21 ครัวเรือน) รองลงมาคือลดค่าใช้จ่าย (16 ครัวเรือน) และไม่ทราบว่าควรจะทำอะไรต่อไป (12 ครัวเรือน) แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนเหล่านี้ไม่ได้มีความคิดที่จะพึ่งพาหน่วยงานในเรื่องของการเงินและคิดจะหาหนทางในการชำระหนี้สินของตน แม้ว่าจะยังเป็นเพียงแนวทางที่คิดไว้ก็ตาม

5.4 การจำแนกครัวเรือนในชุมชน

1. การจำแนกครัวเรือนที่ค้างชำระ

ตารางที่ 5.31 ครัวเรือนที่ค้างชำระตามรายได้สุทธิ

รายได้สุทธิ	การค้างชำระสหกรณ์		ผลรวมทั้งหมด
	ค้างชำระ	ไม่ค้างชำระ	
ต่ำกว่า 7,000 บาท	21	28	49
7,001 – 14,000 บาท	8	9	17
14,001 – 21,000 บาท	0	8	8
21,001 – 28,000 บาท	1	4	5
28,001 – 35,000 บาท	0	2	2
3,5001 – 42,000 บาท	0	0	0
42,001 – 49,000 บาท	0	0	0
49,001 – 56,000 บาท	0	0	0
56,001 บาทขึ้นไป	1	0	1
รวม	31	51	82

แผนภูมิที่ 5.12 ครัวเรือนที่ค้างชำระตามรายได้สุทธิ

จากตารางเมื่อจำแนกรายได้สุทธิของครัวเรือนต่างๆตามการค้างชำระสหกรณ์แล้วพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่ค้างชำระสหกรณ์จะมีรายได้สุทธิหลังการย้ายต่ำกว่า 7,000 บาท (21 ครัวเรือน) รองลงมาคือมีรายได้สุทธิ 7,001 – 14,000 บาท (8 ครัวเรือน) และ 21,001 – 28,000 บาท (1 ครัวเรือน) แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่ค้างชำระส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีการค้างชำระ เนื่องจากไม่มีกำลังเงินเพียงพอในการชำระให้ครบตามกำหนดและตรงตามเวลาของสหกรณ์ชุมชน อย่างไรก็ตามพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาทและรายได้สุทธิ 7,000 – 14,000 บาทอีกส่วนที่มีจำนวนมากว่า (28 ครัวเรือน และ 9 ครัวเรือน ตามลำดับ) สามารถชำระสหกรณ์ได้ตามกำหนด อย่างไรก็ตามยังมีครัวเรือนจำนวนหนึ่งซึ่งมีรายได้สุทธิที่สูงแต่ค้างชำระสหกรณ์ได้แก่ ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 21,001 – 28,000 บาท (1 ครัวเรือน) และ ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิ 56,001 บาทขึ้นไป (1 ครัวเรือน)

ตารางที่ 5.32 ผู้ประกอบอาชีพ รายบุคคล และรายได้สุทธิในครัวเรือนที่มีการค้างชำระ

ผู้ประกอบอาชีพ ในครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์	รายได้สุทธิในครัวเรือน				
	ต่ำกว่า 7,000 บาท	7,001 – 14,000 บาท	21,001 – 28,000 บาท	56,001 บาทขึ้นไป	ผลรวมทั้งหมด
รับจ้างชั่วคราว	23	19	0	0	42
รับจ้างประจำ	16	2	0	0	18
ค้าขาย	0	1	1	0	2
พนักงานเอกชน	7	1	0	4	12
รวม	46	23	1	4	74

จากตารางพบว่าครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ และมีรายได้สุทธิที่สูงกว่า 21,000 บาทขึ้นไป จะผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นพนักงานเอกชนและค้าขาย ซึ่งเป็นส่วนน้อย ในขณะที่ครัวเรือนค้างชำระสหกรณ์ที่เหลือจะมีผู้ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวและรับจ้างประจำเป็นส่วนใหญ่ และมีรายสุทธิต่ำกว่าครัวเรือน 14,000 บาท ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิสูงแต่ไม่ชำระหนี้สหกรณ์จึงมาจากครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายและพนักงานเอกชน

ตารางที่ 5.33 การประกอบอาชีพอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ แต่ไม่เกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย

การประกอบอาชีพหลังจากการย้าย	รายได้ลดลง	รายได้เท่าเดิม	เพิ่มขึ้น 0 - 4000 บาท	เพิ่มขึ้น	เพิ่มขึ้น	เพิ่มขึ้น	ผลรวมทั้งหมด
				4001 - 8000 บาท	8001 - 12000 บาท	12001 บาทขึ้นไป	
ค้าขาย	2	0	0	1	1	0	4
พนักงานเอกชน	0	0	1	3	2	1	7
รับจ้างชั่วคราว	2	2	4	0	0	0	8
รับจ้างประจำ	0	3	1	0	0	0	4
ผลรวมทั้งหมด	4	5	6	4	3	1	23

อย่างไรก็ตามจากตารางที่ 5.25 และ 5.26 พบว่า ครัวเรือนบางส่วน (7 ครัวเรือน) มีการค้างชำระสหกรณ์แต่ไม่มีการเกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย โดยสมาชิกในครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์แต่ไม่เกิดหนี้สินเกินกำลังจ่ายส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและ

พนักงานเอกชน และส่วนใหญ่ไม่มีปัญหารายได้ลดลง โดยครัวเรือนส่วนนี้มีรายได้สุทธิเฉลี่ยหลังจากการย้าย 14,015 บาทต่อเดือน

จากการสัมภาษณ์การค้างชำระดังกล่าวจะมีสาเหตุจากแนวคิดของครัวเรือนเองมากกว่าผลกระทบจากการรื้อย้าย ได้แก่ การเลือกที่จะไม่จ่ายโดยมองว่าชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้ หรือความไม่พอใจในตัวระบบสหกรณ์หรือสมาชิกของสหกรณ์

2. การจำแนกครัวเรือนที่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย

ตารางที่ 5.34 ปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายในครัวเรือน

ปัญหาในการเข้าถึง (หลังจากการย้าย)	ไม่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย	มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย
อาหาร	0	2
ที่อยู่อาศัย	0	16
เครื่องนุ่งห่ม	0	1
ยารักษาโรค	1	0

จากตารางพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ได้แก่ครัวเรือนซึ่งมีหนี้สินเกินกำลังจ่ายจากการรื้อย้าย โดยครัวเรือนที่คิดว่าครอบครัวของตนมีปัญหาในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยมีสาเหตุมาจากครัวเรือนกลุ่มนี้รู้ว่าตนอยู่ในกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกดำเนินการตามกฎหมายจากการค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อบางส่วนคิดว่าครัวเรือนของตนยังมีปัญหาด้านอาหารและเครื่องนุ่งห่ม เนื่องจากสภาพรายได้ของครัวเรือน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.35 ผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายในครัวเรือน

ผู้ประกอบอาชีพ	ครัวเรือนไม่มีหนี้สินเกินกำลังชำระ	ครัวเรือนมีหนี้สินเกินกำลังชำระ	รวม
รับจ้างชั่วคราว	43	36	79
รับจ้างประจำ	41	14	56
ค้าขาย	23	0	23
พนักงานเอกชน	39	7	46
รับราชการ	3	0	3
อื่นๆ	1	0	1
รวม			208

จากตารางที่ พบว่าผู้ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวถึง 36 คน (ร้อยละ 45.7 ของทั้งหมด) อยู่ในครัวเรือนที่มีหนี้สินเกินกำลังจ่ายจากการรื้อย้าย รองลงมาได้แก่ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างประจำ (14 คน) และพนักงานเอกชน (7 คน)

ตารางที่ 5.36 รายได้ของผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน รายบุคคล แบ่งตามหนี้สินเกินกำลังจ่ายในครัวเรือน

รายได้ที่เพิ่มขึ้น (บาทต่อบุคคล)	ครัวเรือนไม่มีหนี้สินเกินกำลังชำระ	ครัวเรือนมีหนี้สินเกินกำลังชำระ	รวม
รายได้ลดลง	18	16	34
เท่าเดิม	43	9	52
เพิ่มขึ้น 0 – 4,000 บาท	49	19	68
เพิ่มขึ้น 4,001 – 8,000 บาท	28	2	30
เพิ่มขึ้น ,8001 – 12,000 บาท	14	1	15
เพิ่มขึ้น 12,001 บาทขึ้นไป	8	1	9
			208

จากตารางพบว่า ผู้ประกอบอาชีพที่มีหนี้สินเกินกำลังชำระจากการรื้อย้ายในครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่ถึง 4,000 บาท หลังจากการย้าย รองลงคือมีรายได้ลดลงและคงที่ การเพิ่มขึ้นของรายได้จึงเป็นตัวหลักในการชำระค่าเช่าที่ดินและค่าเช่าที่อยู่อาศัยแก่สหกรณ์ชุมชน

จากตารางที่ 5.18 เปรียบเทียบกับตารางที่ 5.35 พบว่าผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างชั่วคราวจำนวนมากจะมีรายได้ที่ลดลงหรือคงที่หลังการรื้อย้าย และพบว่าผู้ประกอบการอาชีพประเภทนี้ถึงร้อยละ 45.7 อยู่ในครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่าย ในขณะที่ผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างประจำ จำนวนร้อยละ 58.5 มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยอยู่ในครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่าย จำนวนร้อยละ 15, ผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างประจำ จำนวนร้อยละ 58.2 มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยอยู่ในครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่ายจำนวนร้อยละ 25 ในขณะที่ผู้ประกอบการอาชีพค้าขายร้อยละ 56.5 มีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น และไม่อยู่ในครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่าย

ครัวเรือนซึ่งมีผู้ประกอบการอาชีพค้าขาย รับจ้างประจำ และพนักงานเอกชน จึงมีแนวโน้มที่จะมีรายได้รายบุคคลสูงขึ้น และเป็นตัวหลักในการชำระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นและหนี้สินจากการรื้อย้ายในครัวเรือน

จากการวิเคราะห์และสัมภาษณ์ สามารถการแบ่งประเภทของการค้างชำระจึงแบ่งออกได้ 2 ประเภทในภาพรวม คือ

1. การค้างชำระ แต่ไม่เกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย ครัวเรือนเหล่านี้ค้างชำระกับสหกรณ์ แต่มีความสามารถในการจ่ายได้ โดยไม่มีความคิดว่าครัวเรือนของตนมีปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่าย และมีรายได้สุทธิสูงกว่า 7,000 บาท

2. การค้างชำระและเกิดหนี้สินเกินกำลังจ่าย

2.1 การค้างชำระเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาท และผู้ประกอบการในครัวเรือนส่วนใหญ่ผู้ประกอบการรับจ้างทั่วไป

2.2 การค้างชำระจากแนวคิดและพฤติกรรมของครัวเรือนเอง ครัวเรือนประเภทดังกล่าวมีรายได้สุทธิที่สูงกว่า 7,000 บาทและมีผู้ประกอบการในครัวเรือนที่มีรายได้สูงขึ้น หลังจากการย้าย ผู้ประกอบการมักเป็นพนักงานเอกชน ค้าขาย รับจ้างประจำ

5.4 การสรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

5.4.1 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการรื้อย้ายทั้งทางตรงและทางอ้อม

การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดของโครงการบ้านมั่นคง ด้วยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 โดยสามารถแบ่งผลกระทบจากการรื้อย้ายได้ 2 ทาง ได้แก่ ผลกระทบทางตรงจากการรื้อย้าย และผลกระทบทางอ้อม ดังนี้

1. ผลกระทบทางตรงจากการรื้อย้าย เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งชุมชน ที่มีต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ได้แก่

- ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดิน หรือค่าเช่าที่ดิน ซึ่ง เนื่องจากการย้ายมายังที่ดินแปลงใหม่ โดสภกรณ์ชุมชนทำสัญญาเช่าที่ดินกับการท่าเรือแห่งประเทศไทย และครัวเรือนในชุมชนทำสัญญาเช่าช่วงกับสหกรณ์

- ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่พักอาศัย โดยพอช. มีการอนุมัติเงินกู้แก่สหกรณ์ เพื่อให้ครัวเรือนในชุมชนกู้ต่อ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ครัวเรือนสามารถสร้างที่อยู่อาศัยในที่ตั้งชุมชนใหม่ได้ อย่างไรก็ตามค่าใช้จ่ายส่วนนี้มากจากแนวคิดของพอช. ไม่ได้มาจากการเปลี่ยนแปลงของสถานที่ตั้งชุมชน

- ค่าใช้จ่ายในด้านของการเดินทางโดยรถจักรยานยนต์รับจ้าง เนื่องจากที่ตั้งใหม่ ofชุมชนนั้นไม่มีรถประจำทางตัดผ่าน สมาชิกในครัวเรือนบางส่วน เช่น นักเรียน และผู้ประกอบอาชีพที่ไม่มีรถยนต์ส่วนตัวหรือรถจักรยานต์จึงได้ใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างเพื่อไปยังป้ายรถประจำทาง

- การเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงปัจจัยสี่ในด้านที่อยู่อาศัย จากการเกิดสัญญาเช่าเมื่อย้ายมาอยู่ที่ตั้งชุมชนใหม่ ครัวเรือนส่วนที่ไม่ค้างชำระสหกรณ์จนเกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่ายจึงไม่มีความเสี่ยงที่จะถูกลื้อออกไป ในระหว่างช่วงเวลาในสัญญาเช่า

- การเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงปัจจัยสี่ด้านยารักษาโรค จากการที่ชุมชนใหม่มีการเก็บยารักษาโรคพื้นฐานไว้แจกจ่ายแก่คนในชุมชน โดยไม่ต้องเดินทางออกไปรักษาที่คลินิกนอกชุมชน ซึ่งอาจมีค่ารักษาแพง

- การช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ การเปลี่ยนแปลงสถานที่ของครัวเรือนในชุมชนส่งผลให้ภาครัฐและพอช. ได้ทำการสนับสนุนในด้านของสัญญาเช่าที่ดินใหม่และการปรับปรุงสาธารณูปโภค เนื่องจากที่ดินใหม่ยังไม่มีกรรมหน้าดินและจัดการด้านสาธารณูปโภค

2. ผลกระทบทางอ้อมจากการรื้อย้าย เป็นผลที่ไม่ได้เกิดมากกว่าการเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งชุมชนโดยตรง แต่เกิดจากตัวโครงการบ้านมั่นคง รวมถึงแนวคิดและทัศนคติของครัวเรือนในชุมชน ประกอบกับปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น ตลาดแรงงาน เศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร

- การเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงปัจจัยสี่ด้านอาหาร จากครัวเรือนมีสวนนั้นมีรายได้เพียงพอในการใช้จ่ายมากขึ้น

- การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ ค่าใช้จ่ายทั่วไป ค่าเดินทาง ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น เช่น การบริโภคสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ อาหาร เป็นต้น โดยมีสาเหตุหลักจากแนวคิดที่ตนเองได้ยกระดับขึ้นมาหลังจากเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคงและได้มีที่อยู่อาศัยตามกฎหมาย ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของดัชนีราคาผู้บริโภคชุดทั่วไป (CPI) (เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.14) และราคาน้ำมันของตลาด ทำให้สินค้าในกรุงเทพมหานครมีราคาสูงขึ้น ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้นหลังจากการรื้อย้าย

- การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือน และการเพิ่มขึ้นของรายได้รายบุคคล เช่น อาชีพพนักงานเอกชน ค้าขาย รับจ้างประจำ ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงและรายได้สูงกว่าอาชีพรับจ้างชั่วคราว รวมถึงมีการเติบโตของรายได้ที่สูงกว่าเมื่อเทียบตามสัดส่วน อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของการประกอบอาชีพ มีสาเหตุมาจาก

- ความต้องการหารายได้เพิ่มของครัวเรือน เพื่อใช้ในการชำระหนี้สินและค่าใช้จ่ายที่เพิ่มหลังการรื้อย้าย
- การลดลงของตลาดแรงงานรับจ้างชั่วคราว จากการแทนที่ของเทคโนโลยี ส่งผลให้ไม่มีความต้องการผู้ประกอบการรับจ้างชั่วคราวเพิ่มขึ้น
- สมาชิกในครัวเรือนบางส่วนมีความสามารถและความรู้เพียงพอแก่การประกอบอาชีพ หลังการรื้อย้าย

- การเกิดหนี้สินเกินกำลังชำระจากการรื้อย้ายในครัวเรือน ครัวเรือนในชุมชน บางส่วนมีการติดค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อบริการที่อยู่อาศัยแก่สหกรณ์ และหนี้สินได้เพิ่ม กลายเป็นหนี้สินที่เกินกำลังจ่ายของครัวเรือนในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามการค้างชำระของ ครัวเรือนไม่มีผลมาจากตำแหน่งที่ตั้งที่เปลี่ยนแปลงไป แต่มาจากการตัดสินใจและความสามารถในการจ่ายของครัวเรือน

- การเพิ่มขึ้นของการออมทรัพย์ในครัวเรือน จากระบบของสหกรณ์ที่มีการรับฝาก เงินออมทรัพย์ในรายเดือน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีการฝากเงินจำนวน 100 บาท ต่อเดือน โดย สหกรณ์ไม่มีสิทธิในการนำเงินส่วนนี้ไปใช้

วิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดล้วนส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นและลดลง

5.4.2 ภาพรวมของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

ในภาพรวมพบว่าการรื้อย้ายชุมชนและสร้างใหม่ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 นั้นได้ เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนให้แก่ชุมชนในด้านของปัจจัยสี่, หลักประกันความ มั่นคงของรายได้ในอนาคต และการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆมากกว่าเดิม ทั้งจาก ทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายไม่ได้เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่าที่ควร รวมถึงยังทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระ หนี้สินที่เกินกำลังจ่ายอีกด้วย ตามแผนภูมิที่ 5.14 และ 5.15 แสดงการสรุปความมั่นคงทาง เศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในด้านต่างๆ ก่อนและหลังการย้าย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 5.13 สรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในด้านต่างๆ ก่อนการย้าย

แผนภูมิที่ 5.14 สรุปความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนในด้านต่างๆ หลังการย้าย

ระดับ 1 หมายถึง คริวเรือนเกือบทั้งหมดในชุมชนมีปัญหาคความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านนั้นๆ

ระดับ 2 หมายถึง คริวเรือนบางส่วน หรือเกินกว่าครึ่งในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านนั้นๆเพิ่มขึ้น หรือมีความมั่นคงอยู่แล้วแต่ยังไม่ตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมด

ระดับ 3 หมายถึง คริวเรือนเกือบทั้งหมดในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านนั้นๆเพิ่มขึ้น

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของปัจจัยสี่

- **ก่อนการย้าย (ประมาณปีพ.ศ. 2548)** คริวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของปัจจัยสี่ โดยเฉพาะในเรื่องของที่พักอาศัย เนื่องจากคริวเรือนทั้งหมดเป็นคริวเรือนที่ทำการบุกรุกที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ต่อมาเมื่อการท่าเรือมีแผนในการปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ส่งผลให้เกิดการไล่รื้อคริวเรือนในชุมชนในเวลาต่อมา รวมถึงคริวเรือนแทบทั้งหมดมีที่พักอาศัยที่ประกอบจากไม้ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดไฟไหม้ในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง

นอกจากนี้คริวเรือนบางส่วนยังพบปัญหาในด้านของอาหาร (9 คริวเรือน)และยารักษาโรค (3 คริวเรือน) เนื่องจากไม่มีกำลังซื้อเพียงพอ แต่ทั้ง 2 ด้านยังเป็นปัญหาในส่วน้อยเมื่อเทียบกับปัญหาในการเข้าถึงที่พักอาศัย (44 คริวเรือน)

- **หลังการย้าย (ปีพ.ศ. 2553)** คริวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ (64 คริวเรือน) มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของปัจจัยสี่ คริวเรือนในชุมชนได้จัดตั้งระบบสหกรณ์ชุมชนและร่วมมือกับพอช. ในการตกลงเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยคริวเรือนทั้งหมดที่ย้ายมาตั้งเป็นชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ได้ทำการทำสัญญาเช่าระยะยาวกับพอช. และมีการต่อสัญญาทุก 3 ปี สิ่งนี้ทำให้คริวเรือนทั้งหมดสามารถเข้ามาอยู่ได้อย่างถูกกฎหมายและสามารถแก้ปัญหาไล่รื้อที่ประสบมาก่อนหน้านี้ได้ รวมถึงจำนวนคริวเรือนที่มีปัญหาในยารักษาโรคลดน้อยลง (ด้านละ 1 คริวเรือน) แต่การรื้อย้ายไม่ได้มีผลโดยตรงที่ทำให้การเข้าถึงด้านของอาหารเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามยังคงมีคริวเรือนบางส่วน (16 คริวเรือน) ยังคงมีปัญหาในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย เนื่องจากไม่มีกำลังเงินเพียงพอในการจ่ายค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อก็ได้ค้างชำระสหกรณ์ บางคริวเรือนค้างชำระสหกรณ์ถึง 5 ปี เป็นเงินจำนวน 66,900 บาท

เมื่อมองปัจจัยสี่ ในด้านของที่อยู่อาศัย แม้ว่าค่าเฉลี่ยพื้นที่ใช้สอยของครัวเรือน หลังการย้ายจะลดลงไป จากเดิมที่บางครัวเรือนมีพื้นที่ถึง 300 ตารางเมตร แต่จะพบว่าพื้นที่ใช้สอยของชุมชนถูกแบ่งอย่างเป็นระบบและใกล้เคียงกัน ได้แก่ 60 ตารางเมตร และ 30 ตารางเมตร เพื่ออำนวยความสะดวกการทำสัญญาเช่าที่ดินและการวางผัง รวมถึงการควบคุมขนาดของพื้นที่ใช้สอยยังทำให้ค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนมีราคาไม่สูงเกินไป

การรื้อย้ายชุมชนภายใต้สัญญาเช่าที่ดินระยะยาวกับการทำเรือแห่งประเทศไทย จึงเป็นสิ่งที่เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของปัจจัยสี่ ในด้านของที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค แก่ครัวเรือนในชุมชนมากขึ้น

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของการช่วยเหลือจากภาครัฐ

- **ก่อนการย้าย (ประมาณปีพ.ศ. 2548)** ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของการช่วยเหลือจากภาครัฐ เนื่องจากในปีพ.ศ. 2546 พอช.ได้ตั้งชุมชนนาร่องในโครงการบ้านมั่นคงขึ้นจำนวน 10 ชุมชน ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนาเป็นหนึ่งในโครงการนาร่องและได้รับการช่วยเหลือจากพอช.ทั้งในด้านของการตกลงทำสัญญาเช่ากับการทำเรือแห่งประเทศไทย ชุมชนจึงได้รับความช่วยเหลือในด้านของการเรียกร้องให้ย้ายไปยังที่ดินใหม่ แทนการไล่อื้อ รวมถึงพอช. ยังช่วยเหลือในด้านของการทำข้อตกลงเช่าที่ดินในระยะยาวกับการทำเรือแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ก่อนการรื้อย้าย แต่ในช่วงนี้ยังไม่มีการดำเนินการอย่างเห็นได้ชัด และไม่มีการช่วยเหลือด้านการเงินสาธารณูปโภค

- **หลังการย้าย (ปีพ.ศ. 2553)** ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของการช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งดำเนินการโดยพอช. การช่วยเหลือจากภาครัฐแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1. การช่วยเหลือในด้านของการตกลงเช่าที่ดินในระยะยาว
2. การช่วยเหลือในด้านของเงินกู้สินเชื่อบ้าน ได้ทำสัญญาเงินกู้แก่ครัวเรือนในชุมชนตามข้อกำหนดที่ตั้งขึ้น เพื่อให้ครัวเรือนในชุมชนมีทุนในการก่อสร้างบ้านของตนเอง โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ทำการกู้ยืมเงินกับพอช. และบางส่วนออกค่าใช้จ่ายเอง
3. การปรับปรุงพัฒนาสาธารณูปโภค เพื่อการพัฒนาเส้นทางเดินเท้า พื้นที่ส่วนกลาง ระบบไฟฟ้า ประปา เป็นต้น โดยการดูแลเมื่อก่อสร้างเสร็จเป็นหน้าที่ของสหกรณ์ชุมชน

อย่างไรก็ตามพบว่าครัวเรือนบางส่วน (31 ครัวเรือน) ที่ค้างชำระค่าสินเชื่อก่อสร้างที่พักอาศัยแก่สหกรณ์ แบ่งออกเป็นครัวเรือนที่ค้างชำระและไม่เกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย (7 ครัวเรือน) และครัวเรือนที่ค้างชำระและเกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย (24 ครัวเรือน)

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของค่าใช้จ่ายและรายได้สุทธิในครัวเรือน

- **ก่อนการย้าย (ประมาณปีพ.ศ. 2548)** ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ครัวเรือนส่วนใหญ่ (56 ครัวเรือน) มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาท รายได้สุทธิเฉลี่ย 6,548 บาท ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในชุมชนก่อนการรื้อย้ายประมาณ 9,147 บาท โดยส่วนใหญ่มาจากค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ค่าอาหาร เป็นต้น

- **หลังการย้าย (ปีพ.ศ. 2553)** แม้ว่าครัวเรือนบางส่วนมีรายได้สุทธิสูงขึ้น แต่ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่าที่ควร ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ (49 ครัวเรือน) มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาท นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในครัวเรือนนั้นเพิ่มขึ้นเป็น 14,317 บาท สาเหตุหลักที่ทำให้ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นคือ ค่าใช้จ่ายค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย รวมถึงค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่สูงขึ้น

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางของชุมชนนั้นเพิ่มขึ้น เนื่องจากเดิมที่ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ติดถนนหลักคือถนนอาจณรงค์ ซึ่งง่ายต่อการเดินทางโดยรถประจำทาง เมื่อทำการรื้อย้ายชุมชนมายังบริเวณโรงหมูซึ่งเป็นถนนที่ไม่มีรถประจำทางเข้ามาในซอยชุมชน ครัวเรือนส่วนใหญ่ (46 ครัวเรือน) จำเป็นต้องใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง เพื่อต่อไปยังรถประจำทาง ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในด้านการเดินทางสูงขึ้นตามจำนวนผู้ที่ต้องการรถประจำทางในการเดินทางไปทำงาน

รายได้สุทธิเฉลี่ยของครัวเรือนนั้นสูงขึ้นเป็น 6,974 บาท เนื่องมาจากครัวเรือนในชุมชนมีผู้ประกอบการอาชีพมากขึ้น และมีการประกอบอาชีพที่มั่นคงยิ่งขึ้น เช่น รับจ้างประจำพนักงานเอกชน เพื่อปรับตัวให้สามารถชำระค่าที่ดิน ค่าสินเชื่อก่อสร้าง และค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆที่สูงขึ้น แต่รายได้สุทธิเฉลี่ยของครัวเรือนยังสูงขึ้นไม่มากนัก

การรื้อย้ายชุมชนไม่ได้ส่งผลโดยตรงให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น แต่เป็นและไม่ได้เพิ่มระดับรายได้สุทธิของครัวเรือนส่วนใหญ่

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต

- ก่อนการย้าย (ประมาณปีพ.ศ. 2548) ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต ผู้ประกอบอาชีพในชุมชนจำนวนมาก (ร้อยละ 43) ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งไม่มีสัญญาว่าจ้างที่แน่นอน รายได้ในครัวเรือนจึงไม่มั่นคง รวมถึงในครัวเรือนมักมีผู้มีรายได้เพียง 1-2 คนเท่านั้น และครัวเรือนส่วนน้อย (14 ครัวเรือน) ที่มีการออมทรัพย์ส่วนตัวก่อนการย้าย

- หลังการย้าย (ปีพ.ศ. 2553) ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคตมากขึ้น ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในชุมชนเริ่มลดลง (ร้อยละ 37) และมีผู้ประกอบอาชีพประเภทรับจ้างประจำและพนักงานบริษัทเอกชนมากขึ้น (ร้อยละ 26 และ 22 ตามลำดับ) ซึ่งเป็นอาชีพที่มีสัญญาว่าจ้างที่แน่นอน นอกจากนี้ครัวเรือนที่มีผู้มีรายได้จำนวน 2-4 คนเพิ่มขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เพื่อชำระค่าที่ดินและค่าสินเชื่

ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกในสหกรณ์และไม่มีหนี้สินที่ค้างชำระจะมีค่าใช้จ่ายในการออมทรัพย์ของครัวเรือน จำนวน 100 บาทต่อเดือน (50 ครัวเรือน) นอกจากนี้ครัวเรือนในชุมชนที่มีการออมทรัพย์ส่วนตัวนอกเหนือจากค่าออมทรัพย์สหกรณ์มีจำนวนเพิ่มขึ้นหลังการย้าย (21 ครัวเรือน) แต่ยังคงเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีการเก็บออมทรัพย์เลย

การรื้อย้ายชุมชนส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้นจึงเป็นตัวกระตุ้นทางอ้อมให้เกิดการหาอาชีพที่มีความมั่นคงสูงขึ้นในครัวเรือน และทำให้สมาชิกในครัวเรือนเกิดแรงกระตุ้นในการหาอาชีพเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของผู้ประกอบอาชีพยังมาจาก การที่สมาชิกในครัวเรือนบางส่วนมีความรู้และวุฒิการศึกษาที่สูงกว่าช่วงก่อน เนื่องจากจบการศึกษา หรือได้รับการศึกษาเพิ่มเติมภายหลังหลังการย้าย จึงมีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น อีกทั้งการตั้งระบบสหกรณ์ที่มาการรื้อย้ายชุมชนจึงส่งผลให้เกิดการออมทรัพย์ของครัวเรือนมากขึ้น

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระหนี้สิน

- ก่อนการย้าย (ประมาณปีพ.ศ. 2548) ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระหนี้สิน เนื่องจากค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่จะ

อยู่ในรูปแบบของค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น อาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าน้ำประปา ค่าไฟ รวมถึงค่าเดินทางไปทำงาน คริวเรือนในชุมชนนั้นไม่มีค่าใช้จ่ายในด้านของที่พักอาศัย เช่น ค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อก่อสร้างที่พักอาศัย ส่งผลให้คริวเรือนไม่มีความจำเป็นในการกู้หนี้ยืมสินจากหน่วยงานใดๆ แม้ว่าจะมีรายได้สุทธิของคริวเรือนไม่สูงก็ตาม

- **หลังการย้าย (ปีพ.ศ. 2553)** คริวเรือนในชุมชนบางส่วน (31 คริวเรือน) ยังคงค้างชำระสหกรณ์ในปัจจุบัน ส่งผลให้มีคริวเรือนส่วนนั้นไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระหนี้สิน (24 คริวเรือน จากคริวเรือนที่มีหนี้สินเกินกำลังชำระทั้งหมด 28 คริวเรือน) เนื่องจากประสบปัญหาหนี้สินที่คริวเรือนไม่สามารถจ่ายได้ หนี้สินเหล่านี้มาจากการค้างชำระค่าเช่าที่ดินหรือค่าสินเชื่อก่อสร้างที่พักอาศัยมาเป็นเวลานาน ประกอบกับดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้น ในปัจจุบันสหกรณ์จำเป็นต้องนำรายได้ของสหกรณ์เองกับค่าชำระที่มาจากคริวเรือนที่ชำระครบตรงเวลาในการจ่ายเพื่อพยุงให้ระบบของชุมชนดำเนินต่อไปได้

ภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายส่วนใหญ่ของคริวเรือนที่มีปัญหา (ร้อยละ 85 หรือ 24 คริวเรือน) มี สาเหตุที่ทำให้เกิดการค้างชำระมาจากพฤติกรรมของคริวเรือนเอง ประกอบกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นจากการรื้อย้าย เช่น ค่าเช่าที่ดิน, ค่าสินเชื่อก่อสร้างที่พักอาศัย และค่าใช้จ่ายด้านการเดินทาง แม้ว่าจำนวนของคริวเรือนที่มีหนี้สินเกินกำลังจ่ายจะน้อยกว่าเมื่อเทียบกับคริวเรือนที่จ่ายตรงเวลา แต่เท่ากับว่าสหกรณ์ต้องเสียรายได้ที่องค์กรควรได้เพื่อนำมาบริหารและพัฒนาชุมชน

จากการสอบถามและสัมภาษณ์พบว่าสาเหตุที่มีการค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อก่อสร้างที่พักอาศัยนั้นมาจากแนวคิดของคริวเรือนที่เชื่อว่าแม้กลุ่มของตนจะไม่ชำระ แต่ชุมชนยังคงดำเนินต่อไปได้ และคริวเรือนบางส่วนมีได้สุทธิที่ต่ำและอาจไม่พอต่อการชำระ อย่างไรก็ตาม เห็นได้ว่าคริวเรือนกลุ่มอื่นที่มีรายได้สุทธิต่ำเช่นเดียวกันกลับสามารถชำระได้ตรงเวลา นอกจากนี้ยังมีสาเหตุรองมาจากแรงจูงใจในการชำระ โดยคริวเรือนเหล่านี้มีสัญญาเช่าที่ดินระยะยาว 30 ปี จึงไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของที่ดินและไม่มีแรงจูงใจในการชำระ รวมถึงประเด็นในด้านของทัศนคติต่อสมาชิกสหกรณ์ เป็นต้น

พฤติกรรมของคริวเรือนบางส่วนประกอบกับการรื้อย้ายชุมชนที่สร้างค่าใช้จ่ายของคริวเรือนในด้านต่างๆมากขึ้น จึงทำให้คริวเรือนในชุมชนบางส่วนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระหนี้สิน

5.4.3 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

การรื้อย้ายชุมชนได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อทำการการพิจารณาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนหลังการรื้อย้าย สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น และครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง รายละเอียด ดังนี้

1. ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น มีลักษณะโดยรวมดังนี้

- เป็นครัวเรือนที่ไม่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง เมื่อมีการดำเนินการตามกฎหมายสัญญาเช่าที่ดิน นั่นคือไม่มีการติดค้างชำระสหกรณ์
- ครัวเรือนไม่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย
- ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่
- รายได้สุทธิอยู่ในระดับที่เพียงพอในการเข้าถึงปัจจัยสี่และจ่ายหนี้สิน
- ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนประกอบอาชีพค้าขาย พนักงานเอกชน รับราชการ อื่นๆ

ครัวเรือนประเภทนี้เป็นครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชน (52 ครัวเรือน) ครัวเรือนประเภทนี้มีรูปแบบการประกอบอาชีพและรายได้สุทธิที่หลากหลาย แม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท (28 ครัวเรือน) แต่สามารถชำระหนี้สินและดำเนินชีวิตได้ในภาวะที่ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนมีทั้งรับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ พนักงานเอกชน เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังหรือคงที่หลังจากการย้าย ครัวเรือนส่วนนี้จะไม่มีความกังวลในด้านของปัจจัยสี่ และมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยสี่ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยมากขึ้น สามารถรับความช่วยเหลือจากภาครัฐและพอช.ต่อไป โดยไม่มีความเสี่ยงจากการค้างชำระ และส่วนใหญ่มีการฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์ชุมชน (50 ครัวเรือน)

2. ครั้วเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง มีลักษณะโดยรวมดังนี้

- เป็นครั้วเรือนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง เมื่อมีการดำเนินการตามกฎหมายสัญญาเช่าที่ดิน (มีการติดค้างชำระสหกรณ์)
- ส่วนใหญ่เป็นครั้วเรือนที่มีหนี้สินเกินกำลังจ่าย
- ส่วนใหญ่จะมีความเห็นว่าครั้วเรือนของตนมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย
- รายได้สุทธิมักไม่เพียงพอในการเข้าถึงปัจจัยสี่และชำระหนี้สิน หรือบางส่วนมีเพียงพอแต่เลือกที่จะไม่ชำระ
- ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครั้วเรือนประกอบรับจ้างชั่วคราว หรือรับจ้างประจำ

ครั้วเรือนประเภทนี้เป็นครั้วเรือนบางส่วนในชุมชน (31 ครั้วเรือน) ครั้วเรือนประเภทนี้มีผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่ประเภทรับจ้างชั่วคราว และรับจ้างทั่วไป และส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท (21 ครั้วเรือน) และมีการค้างชำระหนี้สินกับสหกรณ์ ได้แก่ ค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่ที่อยู่อาศัย และครั้วเรือนส่วนใหญ่มีความคิดว่าครั้วเรือนประสบปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่ายจากการค้างชำระ

โดยส่วนใหญ่ผู้ประกอบอาชีพในครั้วเรือนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่เกิน 4,000 บาท บางส่วนมีรายได้คงที่หรือลดลงหลังจากการย้าย และกว่าครึ่งของครั้วเรือนส่วนนี้จะมีความกังวลในด้านของปัจจัยสี่ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย (16 ครั้วเรือน) เนื่องจากอยู่ในกลุ่มเสี่ยง เมื่อมีการดำเนินการตามกฎหมายสัญญาเช่าที่ดิน อาจถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย หรือไม่มีสิทธิในการเช่าที่ดินต่อ ซึ่งที่ผ่านมาครั้วเรือนเหล่านี้ได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือจากภาครัฐเช่นเดียวกับครั้วเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น และครั้วเรือนส่วนนี้จะไม่มีการฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์ชุมชน

อย่างไรก็ตามครั้วเรือนบางส่วนในกลุ่ม (7 ครั้วเรือน) มีการค้างชำระสหกรณ์แต่ไม่เห็นว่าครั้วเรือนของตนมีปัญหาในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยและไม่มีหนี้สินเกินกำลังชำระ เนื่องจากการค้างชำระมาจากการตัดสินใจของครั้วเรือนส่วนนี้เอง โดยครั้วเรือนส่วนนี้มีรายได้สุทธิสูงกว่า 7,000 บาท และมีผู้ประกอบอาชีพในครั้วเรือนส่วนใหญ่เป็นประเภทพนักงานเอกชนและค้าขาย

สรุป

ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น หลังจากการย้าย และส่วนน้อยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลงหลังจากการย้าย โดยปัญหาหลักของความมั่นคงที่ลดลงมาจากประเด็นหนี้สินของครัวเรือน แต่ในขณะที่สหกรณ์ชุมชนดำเนินการเก็บค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ยืมในรูปแบบของเงินรวม เพื่อชำระคืนแก่การทำเรือและพอช. ตามระบบของชุมชน การที่ครัวเรือนบางส่วนค้างชำระจึงส่งผลเสียต่อระบบสหกรณ์ โดยครัวเรือนส่วนนี้ได้รับผลประโยชน์จากการมีสัญญาเช่าที่ดินและค่าเงินกู้สินเชื่อกู้ยืม รวมถึงอื่นๆ เช่น พื้นที่ส่วนกลาง โดยที่ครัวเรือนดังกล่าวไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายเท่าที่ควร เกิดเป็นปัญหาของผู้ได้รับผลประโยชน์โดยไม่ลงทุน (Free Rider)

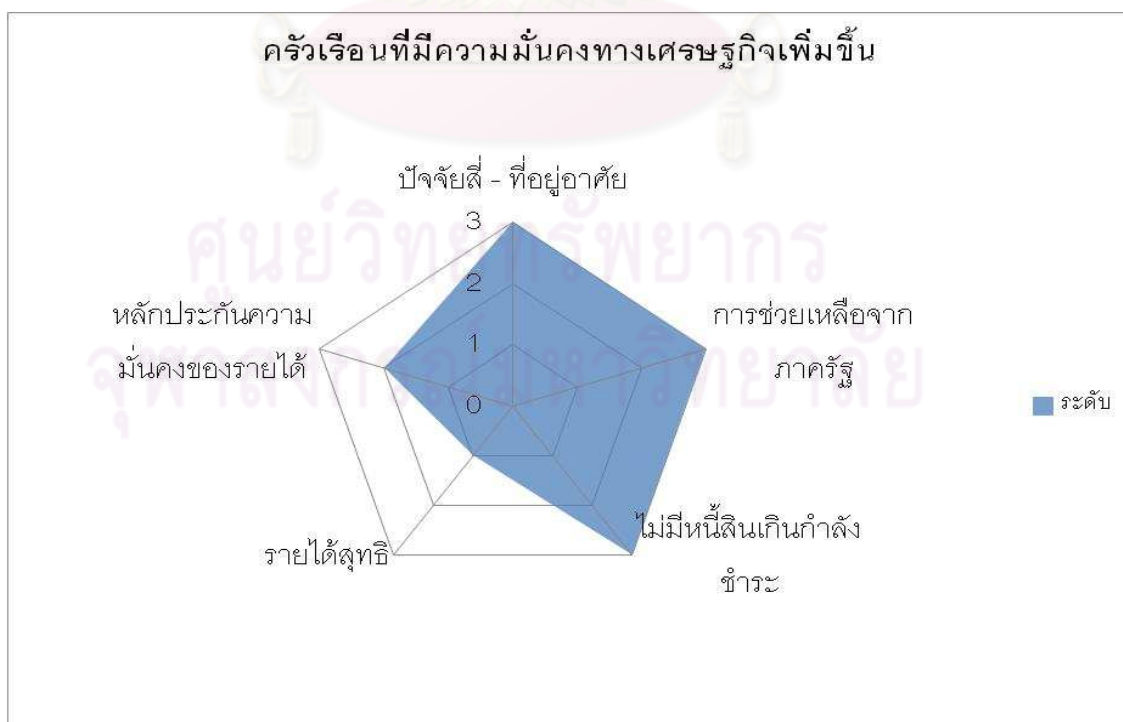
เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการชำระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนซึ่งเป็นแบบมีมากจ่ายมาก เมื่อพิจารณาจากค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอกครัวเรือน ได้แก่ แนวคิดและทัศนคติ พฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือน และดัชนีราคาผู้บริโภค ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะระดับครัวเรือนเพิ่มขึ้นหลังจากการย้ายจึงมีผู้ประกอบการอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้นหลังจากการย้ายเป็นกำลังหลักของครัวเรือน ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหรือประกอบอาชีพที่มีรายได้ลดลง เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในครัวเรือนจากผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนโดยไม่ลงทุนเท่าที่ควร คล้ายกับกรณีของครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ อย่างไรก็ตามระบบนี้ใกล้เคียงกับระบบครอบครัวทั่วไป

จากการพิจารณาความมั่นคงทางเศรษฐกิจหลังในระดับครัวเรือน หลังจากการรื้อย้ายสามารถสรุปได้ตามตาราง ที่ 5.35 แสดงระดับของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.37 ระดับของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน

ระดับของตัวชี้วัด ความมั่นคงทาง เศรษฐกิจ	ระดับของความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน		
	ก่อนการย้าย	หลังการย้าย	
		ครัวเรือนที่มีความ มั่นคงเพิ่มขึ้น	ครัวเรือนที่มีความ มั่นคงลดลง
ปัจจัยสี่	1	3	1
การช่วยเหลือจาก ภาครัฐหรือหน่วยงาน ต่างๆ	1	3	3
หนี้สินเกินกำลังชำระ	1	3	1
รายได้ รายจ่าย รายได้สุทธิ	2	1	1
หลักประกันทาง เศรษฐกิจในอนาคต	3	2	1

แผนภูมิที่ 5.15 ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนเพิ่มขึ้น

จากแผนภูมิพบว่าครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้นหลังจากการย้าย จะไม่มีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาหลักด้านปัจจัยสี่ในช่วงก่อนการย้าย ครัวเรือนมีผู้ประกอบอาชีพที่มีความมั่นคง เช่น พนักงานเอกชน ค้าขาย แต่ยังคงมีผู้ประกอบอาชีพประเภทรับจ้างชั่วคราวเช่นกัน ครัวเรือนส่วนนี้จะไม่หนี้สินเกินกำลังชำระและได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านของสัญญาเช่าที่ดิน การให้สินเชื่อค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย และการพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชน นอกจากนี้ยังมีเงินออมทรัพย์ในครัวเรือนผ่านระบบสหกรณ์

แผนภูมิที่ 5.16 ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนลดลง

จากแผนภูมิพบว่าครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลงหลังจากการย้าย ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย เนื่องจากในกลุ่มเสี่ยงจะถูกฟ้องร้องในด้านของที่พักและที่ดิน เนื่องจากครัวเรือนส่วนนี้มีการค้างชำระสหกรณ์ และเกิดเป็นหนี้สินเกินกำลังชำระ โดยครัวเรือนมีผู้ประกอบอาชีพที่ส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคง เช่น อาชีพประเภทรับจ้างชั่วคราว และไม่มีเงินออมทรัพย์ในครัวเรือนผ่านระบบสหกรณ์ อย่างไรก็ตามหลังจากการย้ายครัวเรือนกลุ่มนี้ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านของสัญญาเช่าที่ดิน การให้สินเชื่อค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย และการพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เมื่อเก็บแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วจึงนำผลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผลเพื่อตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ จากนั้นจึงอภิปรายผลและอธิบายถึงประเด็นปัญหาที่ค้นพบจากงานวิจัย และตั้งข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาที่พบ

6.1 อภิปรายผลจากสมมติฐาน

การวิจัยเพื่อบ่งชี้ถึงสถานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 มีการตั้งสมมติฐานหลักคือ การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะไม่ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน

โดยมีสมมติฐานรองคือ (1) ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะพบปัญหาในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน (2) ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น และ (3) มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่อยู่อาศัย

จากสมมติฐานหลัก พบว่า การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่นั้นทำให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนส่วนใหญ่ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เพิ่มขึ้น ซึ่งไม่ตรงกับสมมติฐานหลัก โดยครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้นจะมีลักษณะคือ มีรูปแบบการประกอบอาชีพและรายได้สุทธิที่หลากหลาย เช่น รับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ พนักงานเอกชน ค้าขาย เป็นต้น โดยถึงแม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท แต่สามารถชำระหนี้สินและดำเนินชีวิตได้ในภาวะที่ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น โดยส่วนใหญ่ผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังหรือคงที่หลังจากการย้าย ไม่มีความกังวลในด้านของปัจจัยสี่ และมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยสี่โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยมากขึ้น และส่วนใหญ่มีการฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์ชุมชน

อย่างไรก็ตามยังมีครัวเรือนส่วนน้อย (31 ครัวเรือน) ซึ่งมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง โดยครัวเรือนประเภทนี้มีผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประเภทรับจ้างชั่วคราว และรับจ้างทั่วไป และส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท และมีการค้างชำระหนี้สินกับสหกรณ์ได้แก่ ค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่ที่อยู่อาศัย และครัวเรือนส่วนใหญ่มีความคิดว่าครัวเรือนประสบปัญหาหนี้สินเกินกำลังจ่ายจากการค้างชำระ

โดยส่วนใหญ่ผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนประเภทนี้จะมีรายได้ลดลง คงที่ หรือเพิ่มขึ้นไม่เกิน 4,000 บาท และกว่าครึ่งของครัวเรือนส่วนนี้จะมีความกังวลในด้านของปัจจัยสี่ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย เนื่องจากอยู่ในกลุ่มเสี่ยง เมื่อมีการดำเนินการตามกฎหมายสัญญาเช่าที่ดิน อาจถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย หรือไม่มีสิทธิในการเช่าที่ดินต่อ ซึ่งที่ผ่านมาครัวเรือนเหล่านี้ได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือจากภาครัฐเช่นเดียวกับครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น และครัวเรือนส่วนนี้จะไม่มีการฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์ชุมชน

อย่างไรก็ตามครัวเรือนบางส่วนในกลุ่ม (7 ครัวเรือน) มีการค้างชำระสหกรณ์แต่ไม่เห็นว่ครัวเรือนของตนมีปัญหาในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยและไม่มีหนี้สินเกินกำลังชำระ เนื่องจาก การค้างชำระมาจากการตัดสินใจของครัวเรือนส่วนนี้เอง โดยครัวเรือนส่วนนี้มีรายได้สุทธิสูง และมีผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นประเภทพนักงานเอกชนและค้าขาย

สรุปได้ว่าการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่นั้นทำให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนส่วนใหญ่ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เพิ่มขึ้น แต่ยังคงมีส่วนน้อยที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง

จากสมมติฐานรอง พบว่า ครัวเรือนส่วนน้อยซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะพบปัญหาในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน ปัญหาที่พบคือครัวเรือนส่วนใหญ่ที่ต้องเดินทางโดยรถประจำทาง มักต้องใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างเพื่อต่อรถไปยังพื้นที่ที่มีรถประจำทาง และครัวเรือนส่วนน้อยเท่านั้น (6 ครัวเรือน) ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่อยู่อาศัยหลังการรื้อย้ายและสร้างใหม่ เช่น ครัวเรือนที่ต้องใช้ที่พักอาศัยของตนค้าขายอาหารหรือสินค้าต่างๆ การเปลี่ยนแปลงอาชีพและสถานที่ทำงานมีสาเหตุส่วนใหญ่จากความต้องการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน (25 และ 23 ครัวเรือนตามลำดับ) ประกอบกับสาเหตุจากแนวคิดของครัวเรือนและสภาพทางเศรษฐกิจภายนอกชุมชน เช่น ตลาดแรงงาน

นอกจากนี้ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะมีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น แบ่งออกเป็นค่าเช่าที่ดิน ซึ่งชำระแก่การทำเรือแห่งประเทศไทยและค่าสินเชื่ที่อยู่อาศัยที่ชำระเงินกู้คืนแก่พอช.

การอภิปรายผลจากสมมติฐานสรุปได้ตามตารางที่ 6.1 แสดงผลจากสมมติฐาน

ตารางที่ 6.1 ผลจากสมมติฐานหลักและสมมติฐานรอง

สมมติฐาน	ผลการวิจัย
สมมติฐานหลัก	
การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยวิธีการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะไม่ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน	ไม่ตรงตามสมมติฐาน เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนเพิ่มขึ้น
สมมติฐานรอง	
1. ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะพบปัญหาในการเดินทางเข้าถึงแหล่งงาน	ตรงตามสมมติฐาน แต่เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้นจากการรื้อย้ายโดยตรง คือครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง
2. ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะมีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น	ตรงตามสมมติฐาน ครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน และค่าสินเชื่อกู้ที่พักอาศัย แต่ส่วนใหญ่สามารถชำระค่าใช้จ่ายส่วนนี้ได้
3. ครัวเรือนซึ่งทำการรื้อย้ายและสร้างใหม่จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่อยู่อาศัย	ตรงตามสมมติฐาน แต่ครัวเรือนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากสภาพของที่พักอาศัย

6.2 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมการรื้อย้ายชุมชนและสร้างใหม่ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 นั้นได้สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนให้แก่ชุมชนในด้านของปัจจัยสี่, หลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคต และมีการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆมากกว่าเดิม อย่างไรก็ตามการรื้อย้ายไม่ได้เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่าที่ควร รวมถึงยังทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในด้านของภาระหนี้สินที่เกินกำลังจ่ายอีกด้วย

เพื่อพิจารณาในระดับครัวเรือนสามารถแยกครัวเรือนได้ตามความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หลังจากการย้าย ดังนี้

1. ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น

1.1 สภาพครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น

ครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้นส่วนใหญ่จะมีผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนที่มีรายได้ที่คงที่หรือเพิ่มขึ้น รวมถึงมีอาชีพในครัวเรือนที่มั่นคง เช่น พนักงานเอกชน ค้าขาย รับจ้างประจำ แต่บางส่วนยังคงมีการประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราวเช่นกัน การประกอบอาชีพในครัวเรือนกลุ่มนี้จึงมีความหลากหลาย ครัวเรือนมีการเข้าถึงปัจจัยสี่ที่ดีขึ้น ในด้านที่อยู่อาศัยและอาหาร ไม่มีหนี้สินกับสหกรณ์ และมีเงินออมทรัพย์ในครัวเรือน

แม้ว่าการรื้อย้ายแล้วสร้างใหม่ประกอบกับสภาพทางเศรษฐกิจภายนอกชุมชนและแนวคิดของครัวเรือน ทำให้ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น ทั้งในด้านของค่าเช่าที่ดิน ค่าสินเชื่อก่อสร้าง ค่าใช้จ่ายทั่วไป และ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง อย่างไรก็ตามพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่สามารถดำเนินชีวิตในรูปแบบเดิมคือมีความสามารถในการชำระหนี้สิน โดยเหลือรายได้สุทธิในปริมาณที่ใกล้เคียงกับในช่วงก่อนการรื้อย้าย และสามารถเข้าถึงปัจจัยสี่ โดยเฉพาะด้านที่พักอาศัยได้ดีกว่าเดิม

เดิมที่สมาชิกในครัวเรือนบางส่วนในชุมชนมีความรู้และความสามารถในการหาอาชีพได้ แต่ไม่มีการประกอบอาชีพเนื่องจากขาดแรงกระตุ้น ภายหลังจากการย้ายได้สร้างผลกระทบทางอ้อมให้มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัย ประกอบกับสาเหตุอื่นๆ เช่น แนวคิดของครัวเรือนที่มองว่าตนยกระดับจากแต่ก่อน เกิดเป็นการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าหรือสินค้าอื่นๆ เพิ่มขึ้น และการเพิ่มขึ้นของดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) ในกรุงเทพมหานคร ครัวเรือนจึงมีการแสวงหารายได้เพิ่ม เช่น การให้สมาชิกในครัวเรือนที่เหลือหาอาชีพเพิ่ม หรือการประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงขึ้น นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการเพิ่มวุฒิการศึกษาและความรู้ของสมาชิกในครัวเรือนช่วงระหว่างการย้ายด้วย

แม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท แต่สามารถชำระหนี้สินและดำเนินชีวิตได้ในภาวะที่ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือนมีทั้งรับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ พนักงานเอกชน ซึ่งโดยจะมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังหรือคงที่หลังจากการย้าย นอกจากนี้ระบบของสหกรณ์เองเชื่อให้เกิดการออมทรัพย์ ส่งผลให้ครัวเรือนประเภทนี้ส่วนใหญ่มี

การออมทรัพย์มากขึ้น (จำนวน 50 ครั้วเรือน) แม้ว่าอัตราการออมทรัพย์ส่วนตัวของครั้วเรือนจะไม่สูงขึ้นมากก็ตาม

1.2 สภาพภายในครั้วเรือน

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการชำระค่าใช้จ่ายในครั้วเรือนซึ่งเป็นแบบมีมากจ่ายมาก และค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอกครั้วเรือน ได้แก่ แนวคิดและทัศนคติ พฤติกรรมการใช้จ่ายของครั้วเรือน และดัชนีราคาผู้บริโภค ครั้วเรือนส่วนใหญ่ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะดับครั้วเรือนเพิ่มขึ้นหลังจากการย้ายจึงมีผู้ประกอบอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้นหลังจากการย้ายเป็นกำลังหลักของครั้วเรือน ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหรือประกอบอาชีพที่มีรายได้ลดลงและเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในครั้วเรือนจากผู้ประกอบอาชีพในครั้วเรือนโดยไม่ลงทุนเท่าที่ควร (Free rider) คล้ายกับกรณีของครั้วเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ อย่างไรก็ตามระบบนี้ใกล้เคียงกับระบบครอบครัวทั่วไป ซึ่งมีสมาชิกในครั้วเรือนบางส่วนเป็นผู้หารายได้หลักในครอบครัว และส่วนที่เหลือเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

2. ครั้วเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง

2.1 สภาพครั้วเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง

ครั้วเรือนประเภทนี้เป็นครั้วเรือนบางส่วนในชุมชน (31 ครั้วเรือน) เป็นครั้วเรือนที่มีผู้ประกอบอาชีพในครั้วเรือนที่มีรายได้ที่ลดลง คงที่หรือเพิ่มขึ้นไม่เกิน 4,000 บาท รวมถึงมีอาชีพในครั้วเรือนที่มั่นคงน้อยกว่า เช่น รับจ้างชั่วคราว แต่ยังคงมีอาชีพประจำรับจ้างประจำเช่นกัน และส่วนใหญ่จะมีรายได้สุทธิอยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 บาท (21 ครั้วเรือน) บางส่วนยังคงมีการเข้าถึงปัจจัยสี่ที่ดีขึ้น ในด้านที่อยู่อาศัยและอาหาร แต่ส่วนใหญ่มองว่าครั้วเรือนของตนมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ เนื่องจากเสี่ยงต่อการถูกไล่จากการค้างชำระค่าเช่าที่ดินและที่อยู่อาศัยกับสหกรณ์

แม้ว่าครั้วเรือนประเภทนี้จะมีรายได้สุทธิที่ใกล้เคียงกับครั้วเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงและอยู่ในภาวะเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน แต่ครั้วเรือนส่วนใหญ่จะมีหนี้สินกับสหกรณ์ ซึ่งกลายมาเป็นหนี้สินเกินกำลังชำระของครั้วเรือน รวมถึงไม่มีเงินออมทรัพย์ในครั้วเรือนส่งผลให้ครั้วเรือนจำนวนกว่าครึ่งมีความกังวลในด้านของปัจจัยสี่ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย (16 ครั้วเรือน) เนื่องจากอยู่ในกลุ่มเสี่ยง เมื่อมีการดำเนินการตามกฎหมายสัญญาเช่าที่ดิน อาจถูก

ดำเนินคดีตามกฎหมาย หรือไม่มีสิทธิในการเช่าที่ดินต่อ ซึ่งที่ผ่านมามีครัวเรือนเหล่านี้ได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือจากภาครัฐเช่นเดียวกับครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงขึ้น และครัวเรือนส่วนนี้จะไม่มีการฝากเงินออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์ชุมชน

2.2 สภาพภายในครัวเรือน

จากรูปแบบการชำระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนซึ่งเป็นแบบมีมากจ่ายมาก และค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอกครัวเรือน ได้แก่ แนวคิดและทัศนคติพฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือน และดัชนีราคาผู้บริโภค ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนลดลงหลังจากการย้ายจึงมีผู้ประกอบการอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้นหลังจากการย้ายเป็นกำลังหลักของครัวเรือน ปัญหาหนี้สินเกินกำลังชำระที่มาจากการค้างชำระค่าเช่าที่ดินและที่อยู่อาศัยนั้น จึงเป็นหนี้สินที่ตกแก่ผู้ประกอบการในครัวเรือน ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ประกอบการอาชีพเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในครัวเรือนจากผู้ประกอบการในครัวเรือนโดยไม่ลงทุนเท่าที่ควร (Free rider) อย่างไรก็ตามความเสี่ยงในด้านการถูกฟ้องร้องและการถูกยกเลิกสัญญาเช่าที่นั้นเป็นผลเสียต่อทั้งครัวเรือนทุกคน

2.3 สาเหตุของความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้น

จากครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจพบว่าสาเหตุหลักมาจากการค้างชำระหนี้สินกับสหกรณ์ ซึ่งกลายมาเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย และสร้างความเสี่ยงแก่ครัวเรือนในด้านของปัจจัยสี่ เช่น การถูกฟ้องร้องและยกเลิกสัญญาเช่า ซึ่งจากการสัมภาษณ์และแบบสอบถามสามารถพิจารณาสาเหตุของประเด็นดังกล่าวได้แก่

- ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

เมื่อเทียบอัตราส่วนค่าใช้จ่ายก่อนและหลังการรื้อย้ายในภาพรวมพบว่าอัตราส่วนค่าใช้ที่สูงขึ้นมาจากการรื้อย้าย ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่พักอาศัย โดยค่าเดินทางคิดเป็นร้อยละ 22.24 ของค่าเฉลี่ยรายจ่ายทั้งหมด จากเดิมคิดเป็นร้อยละ 18.57 เนื่องจากครัวเรือนต้องเสียค่าเดินทางไปทำงานและไปสถานศึกษาที่สูงขึ้นจากการใช้รถจักรยานยนต์ส่วนตัวมากขึ้น (46 ครัวเรือน) และมีการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างเพิ่มขึ้น (30 ครัวเรือน) ประกอบกับราคาค่าน้ำมันที่สูงขึ้นตามราคาตลาด ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในด้านของที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 6 จากเดิมไม่มีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ แบ่งออกเป็นค่าเช่าที่ดิน และค่าสินเชื่อบุคคลที่อยู่อาศัย แม้ว่ารายจ่ายดังกล่าวจะไม่สูงเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายบางด้าน เช่น ค่าใช้จ่ายทั่วไป แต่เป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากที่แต่เดิมไม่เคยชำระ รวมถึงการคิดดอกเบี้ยเมื่อค้างชำระและพฤติกรรม

ของแต่ละครัวเรือน ในขณะที่ค่าใช้จ่ายทั่วไปอัตราส่วนที่ลดลง แต่ยังคงมีปริมาณสูงขึ้นจากช่วงก่อนย้าย โดยเพิ่มขึ้นร้อยละ 57.6 อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายนั้นมีผลกระทบต่อทุกครัวเรือนในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ครัวเรือนส่วนใหญ่สามารถชำระหนี้สินได้ตามกำหนด โดยมีระดับของรายได้สุทธิหลังจากการรื้อย้ายและครัวเรือนบางส่วนมีรูปแบบของการประกอบอาชีพของคนครัวเรือนที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ รับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ ครัวเรือนส่วนที่ค้างชำระและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลงจึงไม่ได้ค้างชำระจากปัจจัยในเชิงค่าใช้จ่ายเพียงอย่างเดียว

ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นเพียงสาเหตุรองที่ทำให้มีครัวเรือนที่ค้างชำระเป็นจำนวนมาก (31 ครัวเรือน) นั่นคือเป็นการสร้างค่าใช้จ่ายประเภทใหม่ที่มีโอกาสสะสมเป็นหนี้สินขึ้นมาเท่านั้น

- สิทธิในการอยู่อาศัย

แม้ว่าครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในโครงการเนื่องจากสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พบในช่วงก่อนการย้ายที่ครัวเรือนต้องประสบปัญหาในการไล่ออกจากห้องเช่าต่างๆ รวมถึงพึงพอใจในระบบสหกรณ์ชุมชน รวมถึงความเป็นสัดส่วนและระเบียบที่ดีขึ้น แต่เมื่อมองถึงภาพในอนาคตแล้ว ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าครัวเรือนของตนยังไม่มี ความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในด้านของที่อยู่อาศัยในระยะยาว เนื่องจากที่ดินที่อาศัยอยู่เป็นที่ดินเช่าของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ซึ่งมีสัญญาเช่าระยะยาว 30 ปี และต่อสัญญาทุก 3 ปี ซึ่งการต่อสัญญาแต่ละครั้งมีระยะเวลาค่อนข้างสั้น ครัวเรือนจึงมีความเห็นว่าตนเองจะถูกยกเลิกสัญญาได้ทุก 3 ปี นอกจากนี้โดยครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า แม้พวกเขาจะสามารถชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อดีตรงตามจำนวนและเวลาที่กำหนด แต่หากในอนาคตไม่สามารถต่อสัญญาได้ ค่าสินเชื่อบริษัทสร้างที่อยู่อาศัยจะมีค่าเท่ากับค่าเช่าที่พักอาศัยเท่านั้น สาเหตุนี้ส่งผลให้ครัวเรือนไม่มีแรงจูงใจในการชำระ เนื่องจากไม่มีค่าตอบแทนในการรื้อย้ายและความมั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่เพียงพอ (Vichai Viratkapan และ Ranjith Perera, 2004)

- ภาวะภัยทางศีลธรรม (Moral Hazard)

ภาวะภัยทางศีลธรรมเกิดขึ้นได้ในหลายกรณี เช่น การทำประกัน การทำมรดกในครอบครัว เป็นต้น ความหมายของภาวะภัยทางศีลธรรมในภาพรวมหมายถึง การที่ตัวบุคคลหรือหน่วยงานไม่ได้รับผลที่ตามมาหรือไม่รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนได้กระทำลงไปอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นคนกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มจะกระทำการโดยใช้ความระมัดระวังน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ปล่อยให้กลุ่มอื่นแบกรับความรับผิดชอบของผลลัพธ์ที่ตนได้กระทำ (Wikipedia, เข้าถึงเมื่อ 2553)

เมื่อพิจารณาถึงการค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อบุคคลที่อยู่กับสหกรณ์ ความหมายของภาวะภัยทางศีลธรรมในที่นี้จึงหมายถึง การที่ครัวเรือนบางส่วนค้างชำระสหกรณ์ โดยที่ครัวเรือนเหล่านั้นยังไม่ได้รับผลกระทบหรือการลงโทษแต่อย่างใด และทำให้ครัวเรือนส่วนอื่นๆ รวมถึงสหกรณ์เป็นผู้แบกรับภาระในการชำระค่าเช่าและค่าสินเชื่อบุคคลแทนพวกตน เพื่อให้ชุมชนดำเนินต่อไปได้

สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เรียกว่า Free rider โดยครัวเรือนที่ชำระหนี้ตรงเวลาเป็นผู้ที่คอยเกื้อหนุนให้ชุมชนสามารถอยู่ในข้อกำหนดของพอช.ได้ ในขณะที่ครัวเรือนซึ่งค้างชำระเป็นเหมือนกับผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ นั่นคือการที่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง โดยที่ครัวเรือนกลุ่มนั้นไม่ได้ชำระหนี้ใดๆหรือค้างชำระหนี้มาเป็นเวลานาน การค้างชำระหนี้ส่วนนี้ทำให้เกิดการพอกพูนของเงินต้นและดอกเบี้ยเกิดเป็นหนี้สินที่เกินกำลังชำระของครัวเรือนเหล่านี้

อย่างไรก็ตามครัวเรือนที่ค้างชำระหนี้สินแก่สหกรณ์ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะวางแผนเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในอนาคต และถึงแม้ว่าครัวเรือนเหล่านี้จะต้องการให้รัฐหรือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือในด้านของการเงิน เช่น ช่วยจ่ายเงินกู้ หรือการลดอัตราดอกเบี้ย แต่ครัวเรือนดังกล่าวมักไม่เชื่อว่าหน่วยงานเหล่านี้จะเข้ามาช่วยเหลือตน และไม่มีแผนการแสดงออกอย่างเด่นชัดในความพยายามจะแก้ไขปัญหาดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์กรรมการสหกรณ์ชุมชน ตัวแทนของพอช. และจากการเก็บแบบสอบถามสามารถสรุปสาเหตุที่ทำให้เกิดการค้างชำระหนี้สหกรณ์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้หนี้สินเกินกำลังชำระของชุมชนสร้างสรรคพัฒนา 7-12 ได้ สาเหตุหลักมาจากกระบวนการเกิดภัยทางศีลธรรมขึ้นในครัวเรือน แม้ว่าครัวเรือนที่ค้างชำระค่าเช่าที่ดินหรือค่าสินเชื่อบุคคลที่พักอาศัยจำนวน 21 จาก 31 ครัวเรือนนั้นมีรายได้สุทธิหลังการย้ายต่ำกว่า 7,000 บาท แต่เบื้องต้นสหกรณ์ชุมชนได้มีนโยบายประกาศให้ครัวเรือนที่รู้ว่าไม่สามารถชำระได้สามารถเจรจาเพื่อทำการจ่ายเท่าที่มีก่อนได้ และมีการใช้ระบบค้ำประกันแบบกลุ่ม แต่ผลที่ออกมาคือครัวเรือนจำนวนน้อยที่เข้ามาตกลงกับสหกรณ์และยังคงมีครัวเรือนที่ค้างชำระสหกรณ์ โดยครัวเรือนที่ค้างชำระมีแนวคิดว่าจะชุมชนยังสามารถดำรงอยู่ได้แม้ครัวเรือนของตนจะไม่จ่ายก็ตาม และพวกตนเองก็สามารถได้รับผลประโยชน์จากชุมชนต่อไปโดยไม่ต้องลงทุน รวมถึงยังไม่มีแผนการฟ้องร้องตามกฎหมายจากพอช. เกิดขึ้นจริงในชุมชน อย่างไรก็ตามครัวเรือนเหล่านี้ยังมีความคิดที่จะหารายได้เพิ่มและลดค่าใช้จ่าย (21 ครัวเรือนและ 16 ครัวเรือน ตามลำดับ) แต่ยังเป็นเพียงความคิดและอาจไม่เกิดการปฏิบัติขึ้นจริง

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้สหกรณ์จำเป็นต้องนำส่วนต่างของค่าเช่าที่ดิน ดอกเบี้ยของสินเชื่อที่อยู่อาศัย หรือทั้งสองรายการมาชำระส่วนที่หายไป โดยปัจจุบันสหกรณ์มีการ ปรับโครงสร้างหนี้ให้แก่ครัวเรือน โดยใช้ระบบให้ครัวเรือนที่ค้างไม่ต้องจ่ายทบตามจำนวนเดือน แต่จ่ายในอัตราที่เพิ่มเป็นลำดับ ตามงวดที่เหลืออยู่ เพื่อให้สามารถชำระในอัตราที่ไม่สูงนัก และ ชำระหมดใน 179 เดือนเช่นเดียวกับครัวเรือนอื่นๆ การปรับโครงสร้างได้รับผลตอบรับพอสมควร ส่งผลให้มีครัวเรือนส่วนหนึ่งที่เคยค้างชำระเริ่มชำระคืน นอกจากนี้สหกรณ์ได้ทำเรื่องลดระดับค่า ชำระที่ต้องจ่ายคืนแก่พอช. ลง เดิมทีกรรมการสหกรณ์ในชุมชนต้องเก็บค่าค่าสินเชื่อบริการที่อยู่อาศัย ของทั้งชุมชนเพื่อส่งแก่พอช. ทุกเดือน เป็นจำนวนเดือนละ 89,550 บาท ต่อมาจึงปรับเป็นเดือนละ 50,000-60,000 บาท

อย่างไรก็ตามพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 7,000 บาทนั้นกว่าครึ่ง (28 ครัวเรือน) ไม่มีการติดค้างชำระสหกรณ์ นอกจากนี้ครัวเรือนส่วนที่ไม่ค้างชำระบางส่วนมีรูปแบบ ของการประกอบอาชีพของคนครัวเรือนที่ใกล้เคียงกับครัวเรือนที่ค้างชำระ ได้แก่ รับจ้างชั่วคราว รับจ้างประจำ ระดับของรายได้สุทธิและผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน จึงไม่มีผลต่อการค้างชำระ มากเท่ากับแนวความคิดของครัวเรือนสาเหตุอีกส่วนหนึ่งของการค้างชำระมาจากการที่ครัวเรือน บางส่วนไม่พอใจแนวทางการทำงานของสหกรณ์ โดยมีความเห็นเชิงลบกับสมาชิกของสหกรณ์ ชุมชน และแสดงออกผ่านการค้างชำระหนี้ ครัวเรือนเหล่านี้บางส่วนให้เหตุผลว่าต้องการชำระแก่ การทำเรื่องแห่งประเทศไทยและพอช. โดยตรง เพื่อไม่ให้ค่าชำระผ่านมือของกรรมการสหกรณ์ นอกจากนี้การค้างชำระยังมีสาเหตุมาจากการที่สมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก (ร้อยละ 42) ยังคง ประกอบอาชีพรับจ้างชั่วคราว และมีค่าใช้จ่ายด้านการเดินทางที่สูงขึ้น จึงเป็นผลให้ครัวเรือนเลือก ที่จะจ่ายค่าเดินทางเพื่อไปทำงานมากกว่า

จากสาเหตุที่กล่าวมาสรุปได้ว่าครัวเรือนที่ค้างชำระส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก ภาวะภัยทางศีลธรรม และมีสาเหตุรองจากความเห็นเชิงลบกับกรรมการสหกรณ์ รวมถึงค่าใช้จ่าย ที่สูงขึ้นและอาชีพที่ไม่มั่นคง อย่างไรก็ตามบทลงโทษทางกฎหมาย เช่น การฟ้องร้อง ยังไม่มีการ นำมาใช้จริงในชุมชนแห่งนี้ แต่ทางพอช. ได้มีแนวความคิดที่จะดำเนินทางการกฎหมายในอนาคต

ภาพรวมและผลของการรื้อย้าย

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในด้านของชุมชนและที่อยู่อาศัย ซึ่งในที่นี้คือการ รื้อย้ายและสร้างใหม่ของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 นั้นได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อความ

มั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ครัวเรือนของชุมชนนี้ ในบางครัวเรือนอาจมีความมั่นคงมากขึ้นและในบางครัวเรือนอาจลดลง โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีระดับรายได้สุทธิที่เท่ากับก่อนการย้าย แม้ว่าพวกเขาว่าครั้งจะคิดว่าตนได้มีการยกระดับฐานะขึ้นก็ตาม และครัวเรือนในชุมชนหลายครัวเรือนได้รับผลจากภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้น และกลายเป็นหนี้สินเกินกำลังจ่าย

อย่างไรก็ตามครัวเรือนที่เกิดภาระหนี้สินในชุมชนไม่ได้มาจากรายจ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งที่พักอาศัยและรูปแบบของที่พักอาศัยโดยตรง แต่ส่วนใหญ่มาจากการตัดสินใจของครัวเรือนเอง จากภาวะภัยทางศีลธรรม นอกจากนี้แม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในตัวโครงการบ้านมั่นคง (53 ครัวเรือน) และในทางกลับกันครัวเรือนจำนวนเกินครึ่ง (44 ครัวเรือน) มีความเห็นว่าโครงการนี้ไม่มีความมั่นคง เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จากการสัมภาษณ์สาเหตุนี้ส่งผลให้ครัวเรือนไม่มีแรงจูงใจในการชำระ เนื่องจากไม่มีค่าตอบแทนในการรื้อย้ายและความมั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่เพียงพอ (Vichai Viratkapan และ Ranjith Perera, 2004)

ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในด้านของการได้มาซึ่งที่ดินและที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นผลจากการรื้อย้าย ความคิดเห็นของครัวเรือนที่ไม่ต้องการชำระจึงเป็นเหมือนตัวกระตุ้นให้ค่าใช้จ่ายนี้กลายเป็นภาระหนี้สินเกินกำลังจ่ายในเวลาต่อมา

เมื่อเปรียบเทียบจากเป้าหมายโครงการบ้านมั่นคง ที่ต้องการสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการ พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 นั้นมีความมั่นคงในการอยู่อาศัย และเกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เช่นรายได้ อาชีพ แต่ครัวเรือนบางส่วนไม่มีการพัฒนาตามเป้าหมายของโครงการบ้านมั่นคง การเกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนบางส่วนในชุมชนนี้ส่งผลให้เงินลงทุนของภาครัฐในโครงการบ้านมั่นคงนั้นไม่ได้รับผลตามที่ต้องการ รวมถึงพอช.ได้รับความไม่สะดวกในการจัดเก็บค่าเงินกู้สินเชื่อคืน ส่งผลต่อระบบของภาครัฐในบางส่วน

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเพื่อบ่งชี้ถึงสถานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 พบว่าครัวเรือนจำนวนถึง 31 ครัวเรือนที่ค้างชำระค่าเช่าที่ดินและค่าสินเชื่อกู้ที่พักอาศัย และครัวเรือนจำนวน 28 ครัวเรือนที่ประสบปัญหาภาระหนี้สินเกินกำลังจ่าย รวมถึงครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีรายได้สุทธิที่ต่ำกว่า 7,000 บาท จึงทำการสรุปประเด็นเพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะในเชิงชุมชน

การปลูกฝังจิตสำนึกแก่ครัวเรือนในชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- การปลูกฝังจิตสำนึกในด้านของการชำระหนี้ที่ตรงเวลาโดยแสดงให้เห็นครัวเรือนเข้าใจถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับระบบของสหกรณ์หรือหน่วยงานทางการเงินอื่นๆ เมื่อมีการค้างชำระหนี้ นอกจากนี้ควรปลูกฝังในเรื่องของการไม่กู้หนี้ยืมสินที่เกินความสามารถในการจ่าย

- การปลูกฝังจิตสำนึกในด้านของความประหยัด เพื่อไม่ให้ครัวเรือนบริโภคสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าหรือยานพาหนะเกินกว่าที่จำเป็น เนื่องจากค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าใช้จ่ายเพื่อผ่อนรถจักรยานยนต์และรถยนต์ และค่าน้ำมันของยานพาหนะต่างๆ รวมถึงค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่นๆ เช่น สุรา บุหรี่ เป็นต้น ในที่นี้อาจให้ครัวเรือนในชุมชนทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนออกมาเพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนและเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกู้ยืม

ข้อเสนอแนะในเชิงองค์กร

- ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการบ้านมั่นคงควรสนับสนุนโครงการต่อไป เนื่องจากโครงการนี้สามารถเพิ่มความมั่นคงทางที่อยู่อาศัยได้จริง และควรให้ความสนใจในเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนมากขึ้น โดยให้ความสำคัญเทียบเท่ากับความมั่นคงในด้านอื่นๆ เช่น ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ความมั่นคงทางสังคม

- ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการบ้านมั่นคงควรมีทางออกให้กับครัวเรือนที่ไม่สามารถมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองได้ เมื่อชุมชนต้องพบกับสัญญาเช่าระยะยาว

จากเดิมแนวคิดของโครงการบ้านมั่นคงนั้นมีนิยามของโครงการที่เน้นสร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดินสำหรับการอยู่อาศัย และสร้างการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัย การพัฒนาองค์กร และชุมชนด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ ให้เชื่อมโยงกันในชุมชนแออัดเดิม โดยมีรูปแบบการพัฒนาที่หลากหลายตามลักษณะปัญหา ความต้องการ เงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามจากการวิจัยพบว่าถึงแม้ครัวเรือนชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จะมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากมีการทำสัญญาเช่าที่ดินตามกฎหมาย แต่จะมีปัญหาในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดินในระยะยาว โดยครัวเรือนมองว่าแม้ว่าครัวเรือนของตนสามารถชำระค่าเช่าและค่าสินเชื่อบางๆที่ได้รับ แต่หากไม่สามารถต่อสัญญาเช่าที่ดินกับการ

ท่าเรือแห่งประเทศไทยได้ ครัวเรือนทั้งหมดต้องย้ายออกไปตามกฎหมาย นอกจากนี้การขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนในชุมชนไม่มีแรงกระตุ้นในการชำระหนี้สินต่างๆ

- ภาครัฐและพอช. ควรเริ่มดำเนินการตามกฎหมายกับครัวเรือนผู้ค้างชำระสหกรณ์ เช่น การยกเลิกสัญญาเช่า การฟ้องเรียกค่าเสียหาย เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีไม่ให้มีการค้างชำระในครัวเรือนอื่นๆเพิ่มขึ้น

- ควรเพิ่มการเพิ่มการวิเคราะห์ในด้านเส้นทางการเดินทางไปทำงานของชุมชน หลังจากการรื้อย้าย โดยพิจารณาว่าที่ดินแห่งใหม่มีความสามารถในการเข้าถึงระบบขนส่งมวลชนในระดับที่ครัวเรือนต้องการหรือไม่ นอกจากนี้ควรคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในการเดินทางต่อรถเช่น รถตู้ และรถจักรยานยนต์รับจ้างด้วย

- การเพิ่มมาตรฐานในการอนุมัติเงินกู้ค่าสินเชื่อ โดยอาจมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน และใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาการให้เงินกู้แก่ครัวเรือน เพื่อความมั่นใจถึงความสามารถในการชำระเงินคืนแก่พอช. ได้

- ภาครัฐควรการจัดการอบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับระบบของบ้านมั่นคง รวมถึงระบบของสหกรณ์ให้มากขึ้น นอกจากนี้ควรให้ความช่วยเหลือเพื่อเพิ่มช่องทางในการประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงแก่ครัวเรือนในชุมชนมากขึ้น

- การประยุกต์ใช้ส่วนหนึ่งของระบบ Grameen Bank (ยูนุส, 1983) เพื่อปรับปรุงระบบการกู้สหกรณ์ โดยใช้ระบบอนุมัติเงินกู้แบบกลุ่ม (solidarity group) แทนที่คนในชุมชนจะทำการกู้จากสหกรณ์เป็นรายบุคคล ระบบนี้จะทำให้สมาชิกในกลุ่มนั้นเป็นเหมือนผู้ค้ำประกันของกันและกัน เมื่อสมาชิกคนหนึ่งค้างชำระจะส่งผลกระทบต่อสมาชิกที่เหลือ เป็นการบังคับให้เกิดการชำระหนี้ตรงเวลาทางอ้อมโดยใช้แรงกดดันทางสังคม หรือการที่สมาชิกคนอื่นสามารถชำระได้ตามกำหนด จะเป็นแรงกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นทำตาม ต่างจากของเดิมที่เป็นการกู้แบบเดี่ยว และทำการค้ำประกันแบบกลุ่ม

อย่างไรก็ตามระบบของ Grameen Bank นั้นจำเป็นต้องมีการควบคุมที่เหมาะสมและปรับเข้ากับสภาพของชุมชนในประเทศไทย เนื่องจากระบบนี้มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่กล่าวถึงใน “วัฒนธรรมความจน” (2541) ว่า “คนจนจะพยายามไม่เบียดหนี้ แต่อาจไม่สามารถหาเงินมาชดใช้เจ้าหนี้ได้ตามเวลา” (สฤณี อาชวานันทกุล, 2550) ซึ่งอาจตรงข้ามกับภาวะภัยทางศีลธรรม ที่พบในชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 โดยอาจเกิดกรณีที่ครัวเรือนในระบบกลุ่มนั้นรวมตัวกันไม่ชำระหนี้แก่สหกรณ์ได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนในชุมชนที่เป็นชนบท เนื่องจากชุมชนเหล่านี้มีรูปแบบการประกอบอาชีพที่แตกต่างจากชุมชนเมือง ครัวเรือนชนบท มักจะใช้ที่ดินของตนเพื่อทำการเกษตร ในขณะที่ครัวเรือนในชุมชนเมืองส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพนอกที่อยู่อาศัย เช่น รับจ้างทั่วไป และใช้ที่อยู่อาศัยของตนในการพักผ่อนเท่านั้น ซึ่งอาจส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนได้
2. ควรมีการศึกษาชุมชนอื่นที่มีรูปแบบการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดที่ต่างออกไป เช่น การสร้างใหม่ในที่ดินเดิม การแบ่งปันที่ดิน เป็นต้น
3. ควรมีการศึกษาชุมชนอื่นที่มีรูปแบบของกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ต่างออกไป ได้แก่ ชุมชนที่ได้รับกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนในชุมชน
4. ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาความคิดเห็นของครัวเรือนที่มีต่อระบบสหกรณ์และสมาชิกของสหกรณ์ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรกช ปรีศวรงค์. การวิจัยชุมชนแออัดคลองเตยระยะที่ 3 : กรณีศึกษาชุมชนวัชรพล รามอินทรา.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541

ก้อง ลายเดช. ที่อยู่อาศัยประเภทชุมชนแออัด เขตคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์

ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

จันทนา เบญจทรัพย์. บ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2548

ณัฐพล อัครวิเศษศิริกุล. กระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟจังหวัด

นครราชสีมา : กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนไบเลย์ – หลังจวนผู้ว่าฯ. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. เอกสารการประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2546 สถาบันวิจัย

เพื่อการพัฒนาประเทศไทย เรื่องความมั่นคงของมนุษย์ กลุ่มที่ 2 สภาพแวดล้อมทาง
สังคมกับความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง แนวทางการสร้างตัวชี้วัดในประเทศไทย, 2546

ปราณี ทินกร. ภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ. [ออนไลน์].

2546. แหล่งที่มา <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2003q2/article2003may15p3.htm> [2553, กรกฎาคม 14]

ฝ่ายวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน. รายงานการวิจัย การศึกษาเครื่องชี้วัดในงาน

พัฒนาชุมชน , 2528

ธนศักดิ์ สายจำปา. วารสารร่วมทุกข์ บทความเรื่อง การพัฒนาชุมชนบนที่ดินทรัพย์สินส่วน

พระมหากษัตริย์ ในกรุงเทพมหานคร ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2551.
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก

มนตรี ดีมานพ. ผลกระทบจากแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

รุ่งโรจน์ ลิ้มทองแพ่ง. การบริหารจัดการงานก่อสร้างโครงการบ้านมั่นคง : กรณีศึกษา โครงการนำ

ร่องในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550

- รัฐภา การบรรจง. แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการเคหะชุมชนร่มเกล้า.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาควางผังเมืองและสภาพแวดล้อม, 2549
 ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. ระเบียบวิธีการวิจัย (Research Methodology).
 กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, 2547
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย. [ออนไลน์]. 2553.
 แหล่งที่มา <http://conference.nida.ac.th/rc2010/images/stories/document/group3/europe.doc> [2553, กรกฎาคม 15]
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. สรุปภาพรวม PA602. [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา
http://www.mpa9.net/T_Academic_602.html. [2553, สิงหาคม 23]
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. โครงการบ้านมั่นคง. [ออนไลน์]. 2546. แหล่งที่มา:
<http://www.codi.or.th/baanmankong/index.php?option=displaypage&Itemid=52&op=page&SubMenu> [2553, กรกฎาคม 14]
- สมสุข บุญญะบัญชา, กนิษฐา ปรีชาพีชคุปต์ และพรรณทิพย์ เพชรมาก. เอกสารการประกอบการ
 สัมมนาวิชาการประจำปี 2546 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเรื่อง ความมั่นคง
 ของมนุษย์ กลุ่มที่ 2 สภาพแวดล้อมทางสังคมกับความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง
 บ้าน...ชุมชน...ฐานความมั่นคงของคนจนในเมือง, 2546
- สหกรณ์ชุมชนคลองบางบัว. ข้อมูลชุมชน คลองบางบัว. [ออนไลน์]. 2553.
 แหล่งที่มา <http://www.klongbangbua.com> [2553, กรกฎาคม 15]
- สถณี อาชวานันทกุล. มุขัมหมัด ยูเนส ประเทศไทย และอนาคตไมโครเครดิต. [ออนไลน์]. 2550
 แหล่งที่มา <http://www.sarakadee.com/web/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=675> [2553, ธันวาคม 21]
- ภาษาอังกฤษ
 Asian Development Bank, Finance for the Poor: Microfinance Development
 Strategy, Asian Development Bank (ADB), 2000
- Grameen Communications. Is Grameen Bank Different From Conventional Banks.
 [Online]. 2010. Available from http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=176 [2010, December 23]
- Joan Bijl and Associate, Slum Eviction and Relocation in Bangkok. Research of Delft
 University of Technology, 1992.

King, Gary and Murray, Christopher J.L., Rethinking Human security. Political Science Quarterly, 2001

Mitlin, Diana, Urban Poor Funds: development by the people for the people, International Institute for Environment and Development (IIED), 2008

Viratkapan, Vichai and Perera, Ranjith, Slum relocation projects in Bangkok: what has contributed to their success or failure?, Asian Institute of Technology, 2004.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ปริมาณการค้างชำระหนี้ของครัวเรือน เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1-31 ธันวาคม 2553

ลำดับ	ปริมาณการค้างชำระรวม (บาท)	ค่าที่ดิน (บาท)	ค่าสินเชื่อก (บาท)
1	10980	1380	9600
2	10000	1150	8850
3	32940	4140	28800
4	1215	115	1000
5	38130	1380	30000
6	4245	345	3900
7	34182	3582	30600
8	10520	920	9600
9	3598	398	3200
10	16380	1380	15000
11	4140	4140	0
12	19592	1592	18000
13	57180	6900	50280
14	19592	1592	18000
15	19592	1592	18000
16	1380	1380	0
17	16800	1800	15000
18	57180	6900	50280
19	66900	6900	60000
20	9495	995	8500
21	4800	0	4800
22	3600	0	3600
23	4150	650	3500
24	11600	1200	10400
25	32373	5373	27000
26	13293	1393	11900

ลำดับ	ปริมาณการค้างชำระรวม (บาท)	ค่าที่ดิน (บาท)	ค่าสินเชื่อ (บาท)
27	40140	4140	36000
28	13380	1380	12000
29	14580	1380	13200
30	38130	1380	30000
31	11600	1200	10400

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามงานวิจัย

เรื่อง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ภายหลังจากการย้ายชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนสร้างสรรค์ พัฒนา 7-12 กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดเติมข้อความลงในช่องว่างหรือทำเครื่องหมาย / ให้ตรงกับคำตอบที่ท่านเห็นด้วยหรือตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ลำดับที่.....

เวลา.....

วันที่.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

* แบบสอบถามในงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัวของชุมชนที่ถูกหรือย้าย ในโครงการบ้านมั่นคง เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ข้อมูลทั้งหมดจะถูกใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ท่านมีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดกี่คน

- 1 คน 2 คน 3 คน
 4 คน 5 คน 6 คนขึ้นไป

2. ท่านมีสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพ (มีงานประจำ) ทั้งหมดกี่คน

- 1 คน 2 คน 3 คน
 4 คน 5 คน 6 คนขึ้นไป

3. อาชีพหลักของครอบครัวของท่านก่อนการย้าย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (อาชีพที่ครอบครัวท่านใช้เวลาส่วนใหญ่ทำ)

- รับจ้างชั่วคราว จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
 รับจ้างประจำ จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
 ค้าขาย จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
 พนักงานเอกชน จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
 รับราชการ จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
 อื่นๆ ได้แก่..... จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร /

อื่นๆ)

4. อาชีพหลักของครอบครัวของท่านหลังการย้าย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (อาชีพที่ครอบครัวท่านใช้เวลาส่วนใหญ่ทำ)

- รับจ้างชั่วคราว จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
- รับจ้างประจำ จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
- ค้าขาย จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
- พนักงานเอกชน จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
- รับราชการ จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่นๆ)
- อื่นๆ ได้แก่..... จำนวน.....คน สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร /

อื่นๆ)

6. ก่อนการย้าย บ้านของท่านมีขนาด.....เมตร

7. หลังการย้าย บ้านของท่านมีรูปแบบใด

- บ้านเดี่ยว (15 ตารางวา) บ้านเดี่ยว (7.5 ตารางวา)
- บ้านแฝด 2 หลัง บ้านแฝด 4 หลัง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านสังคม (คำตอบใช้คนในครอบครัวเช่นเดียวกับข้อที่ 3 และ 4 ในส่วนที่ 1)

คำชี้แจง คำถามในส่วนนี้ต้องการถามว่าคนในครอบครัวท่านที่มีงานประจำทำว่ามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ภายหลังจากการย้าย หรือไม่ อย่างไร โดยการใส่ข้อมูลในตารางจะเท่ากับจำนวนผู้มีอาชีพในครอบครัวท่าน

1. การเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของครอบครัวท่านหลังการย้าย มีผลมาจากการย้ายชุมชนหรือไม่ อย่างไร

สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)	สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)
☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ	☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ
☐ เปลี่ยนอาชีพ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	☐ เปลี่ยนอาชีพ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย
☐ เปลี่ยนอาชีพจากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)	☐ เปลี่ยนอาชีพจากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)
สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)	สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)
☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ	☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ
☐ เปลี่ยนอาชีพ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	☐ เปลี่ยนอาชีพ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย
☐ เปลี่ยนอาชีพจากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)	☐ เปลี่ยนอาชีพจากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)

คำชี้แจง คำถามในส่วนนี้ต้องการถามว่าคนในครอบครัวท่านที่มีงานประจำทำว่ามีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน ภายหลังจากการย้าย หรือไม่ อย่างไร โดยจำนวนตารางที่ใส่จะเท่ากับจำนวนผู้มีอาชีพในครอบครัวท่าน

2. ครอบครัวของท่านมีการเปลี่ยนสถานที่ทำงาน เนื่องจากการย้ายชุมชนหรือไม่ อย่างไร

สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)	สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)
☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน	☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน
☐ เปลี่ยนสถานที่ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	☐ เปลี่ยนสถานที่ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย
☐ เปลี่ยนสถานที่จากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)	☐ เปลี่ยนสถานที่จากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)
สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)	สถานะในครอบครัวเป็น (สามี / ภรรยา / บุตร / อื่น ๆ)
☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน	☐ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงาน
☐ เปลี่ยนสถานที่ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย	☐ เปลี่ยนสถานที่ แต่ไม่ได้เนื่องจากการย้าย
☐ เปลี่ยนสถานที่จากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)	☐ เปลี่ยนสถานที่จากการย้ายเนื่องจาก..... (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ การเดินทางมีระยะทางไกลขึ้น ☐ ใช้ค่าใช้จ่ายหรือเวลาในการเดินทางมากขึ้น ☐ ไม่สะดวกในการเดินทาง (ไม่มีเส้นทางไป ไม่มีรถโดยสาร) ☐ อื่นๆ ได้แก่ (เช่น รูปแบบที่พักอาศัย)

3. ก่อนการย้าย สมาชิกในครอบครัวท่านเดินทางไปทำงานด้วยวิธีใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เดินเท้า รถประจำทาง/รถตู้ รถจักรยาน
 รถจักรยานยนต์ รถยนต์ส่วนบุคคล รถไฟฟ้าBTS / ใต้ดิน
 รถจักรยานยนต์รับจ้าง รถตู้ อื่นๆ ได้แก่.....

4. หลังการย้าย สมาชิกในครอบครัวท่านเดินทางไปทำงานด้วยวิธีใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เดินเท้า รถประจำทาง/รถตู้ รถจักรยาน
 รถจักรยานยนต์ รถยนต์ส่วนบุคคล รถไฟฟ้าBTS / ใต้ดิน
 รถจักรยานยนต์รับจ้าง รถตู้ อื่นๆ ได้แก่.....

5. ก่อนการย้าย ครอบครัวของท่านเคยมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค หรือไม่ อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่เคย
 เคย ได้แก่
 อาหาร เนื่องจาก.....
 ที่อยู่อาศัย เนื่องจาก.....
 เครื่องนุ่งห่ม เนื่องจาก.....
 ยารักษาโรค เนื่องจาก.....

6. หลังการย้าย ครอบครัวของท่านเคยมีปัญหาในการเข้าถึงปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร, ที่อยู่อาศัย, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค หรือไม่ อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่เคย
 เคย ได้แก่
 อาหาร เนื่องจาก.....
 ที่อยู่อาศัย เนื่องจาก.....

เครื่องนุ่งห่ม เนื่องจาก.....

ยารักษาโรค เนื่องจาก.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจในระดับครอบครัว

1. รายจ่ายครอบครัว ก่อนและหลังการย้าย

รายการ	รายจ่ายในปีพ.ศ.	รายจ่ายในปัจจุบัน
1. ที่พักอาศัย		
- ค่าที่ดินบาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
- ค่าก่อสร้างที่พักอาศัย (สินเชื่อบ้าน)บาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
- ค่าไฟฟ้า ประปาบาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
2. ค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมสหกรณ์ออมทรัพย์บาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
3. ค่าใช้จ่ายทั่วไป (อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ยารักษาโรค)บาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
4. ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง		
- ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้าสู่แหล่งงานของทั้งครอบครัวบาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
- ค่าใช้จ่ายในการเดินทางของบุตรหลาน (เดินทางไปโรงเรียนหรือทำกิจกรรมอื่นๆ)บาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
- ค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ (ค่าน้ำมัน ค่าบำรุงรักษายานพาหนะ)บาทต่อเดือนบาทต่อเดือน
5. ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้สินอื่นๆบาทต่อเดือนบาทต่อเดือน

2. รายได้ของครอบครัวก่อนการย้าย.....บาท

▪ รายได้จากอาชีพหลัก..... บาทต่อเดือน

▪ รายได้จากอาชีพรอง..... บาทต่อเดือน

3. รายได้ของครอบครัวหลังการย้าย.....บาท

- รายได้จากอาชีพหลัก..... บาทต่อเดือน
- รายได้จากอาชีพรอง..... บาทต่อเดือน

สรุป รายได้สุทธิ (รายได้ลบด้วยรายจ่าย) ก่อนการย้าย.....บาท / เดือน

สรุป รายได้สุทธิ (รายได้ลบด้วยรายจ่าย) หลังการย้าย.....บาท / เดือน

4. ครอบครัวท่านมีการเก็บออมทรัพย์ (นอกจากออมทรัพย์กับสหกรณ์) ก่อนการย้ายหรือไม่

- ไม่มี มี จำนวน.....บาท/เดือน

5. ครอบครัวท่านมีการเก็บออมทรัพย์ (นอกจากออมทรัพย์กับสหกรณ์) หลังการย้ายหรือไม่

- ไม่มี มี จำนวน.....บาท/เดือน

6. ครอบครัวท่านมีการภาระหนี้สินที่เกินกว่ากำลังจ่ายของครอบครัวท่าน ก่อนการย้ายหรือไม่

- ไม่มี มี จำนวน..... บาท/เดือน

เมื่อปี พ.ศ.

7. ครอบครัวท่านมีการภาระหนี้สินที่เกินกว่ากำลังจ่ายของครอบครัวท่าน หลังการย้ายหรือไม่

- ไม่มี (ข้ามไปข้อ 9) มี จำนวน..... บาท/เดือน

เมื่อปี พ.ศ.

8. หนี้สินที่เกินกว่ากำลังจ่ายในครอบครัวท่าน มีผลมาจากการย้ายหรือไม่ อย่างไร

- ไม่มีผล มี เนื่องจาก.....

9. ครอบครัวท่านเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชนท่านหรือไม่

- เข้าร่วม ไม่ได้เข้าร่วม (ข้ามไปส่วนที่ 4)

10. ครอบคลุมที่ท่านพบปัญหาในการจ่ายเงินออมทรัพย์แก่สหกรณ์ของชุมชนหรือไม่
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่พบปัญหา
- พบปัญหา
- ไม่สามารถชำระเงินได้ตรงเวลา
- ไม่มีกำลังเงินเพียงพอในการชำระ
- ไม่เข้าใจระบบของสหกรณ์ออมทรัพย์
- ปัญหาอื่นๆ ได้แก่.....

10. ครอบคลุมท่านเคยค้างชำระหนี้ของกลุ่มสหกรณ์ในชุมชนของท่านหรือไม่

- ไม่เคย เคย จำนวน.....บาท
- เมื่อปี พ.ศ.

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเชิงความคิดเห็น

1. ครอบคลุมท่านคิดว่าท่านรับผลดีหรือผลเสียจากโครงการหรือไม่

- ได้รับผลเสีย ไม่ได้รับผลดีและผลเสีย
- ได้รับผลดี ทั้งได้รับทั้งผลดีและผลเสีย

2. หากครอบคลุมท่านได้รับผลเสียจากโครงการ รูปแบบของผลเสียเป็นอย่างไร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย/ที่ดิน ภาระหนี้สินของครอบครัว
- เศรษฐกิจของครอบครัว สภาพสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน
- การประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่าย/ระยะเวลาในการเดินทาง
- อื่นๆ ได้แก่.....

3. หากครอบครัวท่านได้รับผลดีจากโครงการ รูปแบบของผลดีเป็นอย่างไร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย/ที่ดิน	☐ การเป็นสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์
☐ เศรษฐกิจของครอบครัว	☐ สภาพสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน
☐ การประกอบอาชีพ	☐ ค่าใช้จ่าย/ระยะเวลาการเดินทาง
☐ อื่นๆ ได้แก่.....	

4. หลังจากการย้าย ครอบครัวท่านพึงพอใจในโครงการนี้หรือไม่

- ไม่พึงพอใจ เฉยๆ พึงพอใจ

5. หลังจากการย้าย ครอบครัวของท่านมีความรู้สึกต่อรูปแบบชีวิตของท่านอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ รู้สึกเท่าเทียมกับครอบครัวอื่นในสังคม	☐ รู้สึกว่าถูกยกระดับ
☐ รู้สึกอยากกลับไปอยู่อย่างสมัยก่อน	☐ รู้สึกไม่ดี/ไม่พอใจ
☐ อื่นๆ ได้แก่.....	

6. โดยรวมแล้ว ภายหลังจากการย้ายท่านรู้สึกว่าครอบครัวของท่านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจจริงหรือไม่ อย่างไร

- ไม่มั่นคง เนื่องจาก.....
- มั่นคง เนื่องจาก.....

7. หากครอบครัวของท่านจ่ายไม่เคยติดค้างเงินสหกรณ์ ท่านมีความรู้สึกอย่างไรต่อครอบครัวที่ไม่จ่ายหรือค้างชำระ.....

8. หากครอบครัวของท่านค้างชำระหนี้สหกรณ์ ท่านคิดว่ารัฐหรือพอช. จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวของท่านหรือไม่ อย่างไร

- จะเข้ามาช่วยเหลือ โดย.....
- จะไม่เข้ามาช่วยเหลือ โดย.....

9. หากครอบครัวของท่านค้างชำระหนี้สหกรณ์ ท่านคิดว่ารัฐหรือพอช.ควรยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวของท่านหรือไม่ อย่างไร

ควรเข้ามาช่วยเหลือ โดย.....

ไม่ควรเข้ามาช่วยเหลือ โดย.....

10. หากครอบครัวของท่านค้างชำระหนี้สหกรณ์ ครอบครัวของท่านจะทำอย่างไรต่อไปในอนาคต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

หาเงินมาชำระหนี้ ลดค่าใช้จ่าย

ไม่ทราบ ไม่ทำอะไร

อื่นๆได้แก่

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบคุณที่สละเวลาของท่านในการตอบแบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น และจะไม่มีการอ้างอิงถึงชื่อผู้ตอบแบบสอบถามในงานวิจัยโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของชื่ออย่างเด็ดขาด

นาย สรสิทธิ์ เลิศขจรสุข

นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์สหกรณ์ชุมชน

เรื่อง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ภายหลังจากการย้ายชุมชนแออัด กรณีศึกษา
ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 กรุงเทพมหานคร

เวลา..... วันที่.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

1. คำถามทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ศึกษาก่อนและหลังการย้าย
- 1.2 การเรียกร่องสิทธิในการอยู่อาศัย
- 1.3 จำนวนประชากรและครัวเรือนก่อนการรื้อย้าย
- 1.4 รูปแบบ บทบาท และกฎเกณฑ์ข้อบังคับของระบบสหกรณ์ชุมชน

2. คำถามด้านเศรษฐกิจ

- 2.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือนต่อเดือน ก่อนและหลังการย้าย
- 2.2 ลักษณะการประกอบอาชีพของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย
- 2.3 ความเปลี่ยนแปลงในด้านของความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนที่เกิดขึ้นหลังการย้าย
- 2.4 การเข้าถึงปัจจัยสี่ของครัวเรือน โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ก่อนและหลังการย้าย
- 2.5 หลักประกันด้านการเงินในอนาคตของครัวเรือน เช่น การมีงานทำ ลักษณะของงานเงินออม ก่อนและหลังการย้าย
- 2.6 ภาระหนี้สินของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย ก่อนย้ายมีหนี้สินเกินกำลังหรือไม่
- 2.7 การช่วยเหลือจากภาครัฐ ก่อนและหลังการย้าย

3. คำถามด้านกายภาพ

- 3.1 ลักษณะของที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย
- 3.2 ขนาดของที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย
- 3.3 การวางผังที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย

4. คำถามในด้านสังคม

- 4.1 ความถี่และรูปแบบการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชน ก่อนและหลังการย้าย

- 4.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการลดหรือเพิ่มการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชน ก่อนและหลังการย้าย
- 4.3 สภาพสังคมในชุมชน ก่อนและหลังการย้าย
5. คำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนในปัจจุบัน
- 5.1 ครัวเรือนในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจหลังการรื้อย้ายหรือไม่ อย่างไร
- 5.2 หากครัวเรือนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจหลังการรื้อย้าย ไม่ทราบว่าปัญหาในด้านใด และเกิดจากสาเหตุอะไร
- 5.3 ปัญหาที่เกิดขึ้น แกนนำชุมชนและสหกรณ์มีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ตัวแทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

เรื่อง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ภายหลังจากการย้ายชุมชนแออัด กรณีศึกษา
ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 กรุงเทพมหานคร

เวลา..... วันที่.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

1. คำถามทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ศึกษาก่อนและหลังการย้าย
- 1.2 การเรียกร่องสิทธิในการอยู่อาศัย
- 1.3 จำนวนประชากรและครัวเรือนก่อนการรื้อย้าย
- 1.4 รูปแบบ บทบาท และกฎเกณฑ์ข้อบังคับของระบบสหกรณ์ชุมชน

2. คำถามด้านเศรษฐกิจ

- 2.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือนต่อเดือน ก่อนและหลังการย้าย
- 2.2 ลักษณะการประกอบอาชีพของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย
- 2.3 ความเปลี่ยนแปลงในด้านของความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนที่เกิดขึ้นหลังการย้าย
- 2.4 การเข้าถึงปัจจัยสี่ของครัวเรือน โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ก่อนและหลังการย้าย
- 2.5 หลักประกันด้านการเงินในอนาคตของครัวเรือน เช่น การมีงานทำ ลักษณะของงานเงินออม ก่อนและหลังการย้าย
- 2.6 ภาระหนี้สินของครัวเรือน ก่อนและหลังการย้าย
- 2.7 การช่วยเหลือจากภาครัฐ ก่อนและหลังการย้าย

3. คำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนในปัจจุบัน

- 3.1 ครัวเรือนในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจหลังการรื้อย้ายหรือไม่ อย่างไร
- 3.2 ปัญหาที่เกิดขึ้น แกนนำชุมชนและสหกรณ์มีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

4. คำถามเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนในปัจจุบัน

- 4.1 ครัวเรือนในชุมชนประสบปัญหาการค้างชำระสหกรณ์ของครัวเรือน ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินเกินกำลังชำระ พอช.มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

4.2 การที่รายได้สุทธิของครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่า 7,000 เท่ากับก่อนการย้าย
มีสาเหตุมาจากอะไร และพอช.มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสรสิทธิ์ เลิศขจรสุข เกิดเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2530 เข้าศึกษาระดับปริญญาตรี
ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2548 และ
จบการศึกษาระดับปริญญาตรีเมื่อปีการศึกษา 2552 ได้รับวุฒิผังเมืองบัณฑิต

ศูนย์วิทยพักร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย